

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Ondřej Koutník

Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998–2004

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

OLOMOUC 2009

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 31. března 2009

_____

Děkuji docentu Pavlu Šaradínovi za trpělivost, cenné rady a zkušenosti, které jsem na základě psaní práce u něho mohl získat. Dále můj dík patří Vladimíru Mlynářovi, Haně Marvanové a Robertu Novákovi za to, že jsem se s nimi mohl setkat a získat důležité informace pro tuto práci.

Obsah

Úvod	6
1. Vznik Unie svobody a její vývoj do voleb 1998	16
1. 1 Politická situace v roce 1997: pád vlády Václava Klause.....	16
1. 1. 1 Jan Ruml a tzv. sarajevský atentát.....	17
1. 2 Názorová platforma ODS.....	18
1. 3 Vznik politické strany Unie svobody	20
1. 3. 1 Dočasná vláda premiéra Josefa Tošovského	20
1. 4 Program Unie svobody.....	21
1. 4. 1 Profil voličů Unie svobody a Občanské demokratické strany.....	24
1. 5 Organizační struktura strany	25
1. 5. 1 Členská základna Unie svobody.....	26
1. 6 Analýza výsledku Unie svobody ve volbách do PS PČR (1998).....	29
1. 6. 1 Předvolební situace.....	30
1. 6. 2 Volební kampaň.....	30
1. 6. 3 Volební výsledek Unie svobody	31
2. Unie svobody jako součást politického projektu Čtyřkoalice	37
2. 1 Povolební vyjednávání	37
2. 1. 1 Opoziční smlouva.....	38
2. 2 Vznik Čtyřkoalice	39
2. 2. 1 Senátní volby 1998	39
2. 2. 2 Komunální volby 1998	40
2. 3 Koaliční dohody a vnitřní vývoj Čtyřkoalice do voleb v r. 2000.....	41
2. 4 Senátní volby 2000.....	42
2. 5 Regionální volby 2000	43
2. 6 Spory uvnitř Čtyřkoalice a její rozpad	43

3. US-DEU od voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2002 do voleb do Evropského parlamentu v roce 2004	47
3. 1 Koalice ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002.....	47
3. 2 Pokles voličské podpory US-DEU po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002	51
3. 2. 1 Komunální a senátní volby 2002.....	52
3. 2. 2 Volby do Evropského parlamentu 2004	53
Závěr	57
Prameny a literatura	61
PRAMENY	61
a) Tištěné	61
b) Internet	61
c) Archiv autora.....	64
LITERATURA.....	65
Přílohy	69
Abstrakt	80

Úvod

Tématem práce je výzkum politického působení strany Unie svobody (dále také jako US) v období od svého vzniku v roce 1998 do evropských voleb v roce 2004. Unie svobody vznikla na základě odchodu několika poslanců Občanské demokratické strany (dále také jako ODS), kteří se sdružili do tzv. Názorové platformy ODS a poté založili nový politický klub. To se stalo v období největší listopadové politické krize, jejímž výsledkem byla demise vládního kabinetu premiéra Václava Klause. Unie svobody zažila své nejúspěšnější období v rámci projektu Čtyřkoalice (dále také jako 4K), který se však na začátku roku 2002 rozpadl. Od tohoto okamžiku začaly preference strany klesat a tento trend už se nezastavil. Případ US představuje jakousi laboratoř výzkumu krátkého politického života strany, která během šesti let zaznamenala strmý vzestup a poté i ústup ze scény.

V práci se budu zabývat hypotézou, že způsob, jakým politická strana vznikne, má vliv na dobu trvání jejího relevantního působení na politické scéně. Vznikne-li politická strana v parlamentním prostoru a její počáteční politická existence nevychází z ideologického sporu, strana není schopna delší čas setrvat na vrcholné politické scéně. Budu tedy zkoumat příčinný efekt nezávislé proměnné (způsob vzniku politické strany) na závisle proměnnou (délka působení strany do doby, kdy začne ztrácet svoji volební sílu a stává se politicky marginální). Pro testování hypotézy jsem si vybral případ politické strany US, protože na jejím příkladě můžeme během krátkého časového intervalu pozorovat specifický vznik strany, následovaný několika úspěšnými volbami a nakonec i trvalý propad voličských preferencí, který stranu odsunul na politický okraj.

V první kapitole se věnuji analýze vzniku US na počátku roku 1998. Jako nezávislou proměnnou jsem záměrně zvolil obecnější pojem „způsob“ vzniku strany. Abych definoval tento „způsob“, budu se zabývat jak prostorem (parlamentní či mimoparlamentní), ve kterém byly položeny základy strany, tak motivem (ne/ideologický) vzniku politického subjektu. Podle toho, jakým způsobem strana vznikne, se odvíjí i velikost její členské základny. Počet členů strany je velmi důležitý pro vnitřní chod strany, její schopnost zpracovávat chyby

vlastních politiků a efektivně vytvářet kandidátní listiny pro volby. První kapitola je z hlediska rozsahového nejdelší a představuje stěžejní část práce.

Ve zbývajících dvou kapitolách postupně ověřuji, jak se promítnul již zmiňovaný způsob zformování US na jejím politickém životě v jednotlivých etapách do roku 2004. Konkrétně v druhé kapitole analyzuji projekt Čtyřkoalice a v poslední části se zabývám obdobím od voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2002 do evropských voleb v roce 2004. Volební sílu Unie svobody charakterizují jako dočasnou, protože strana byla významným aktérem české politické scény v době od svého vzniku do voleb do Evropského parlamentu (dále také jako EP) v roce 2004.

Případovou studii definuje John Gerring jako intenzivní studii jednoho případu za účelem porozumění dalších, podobných případů, v rozsáhlejší míře.¹ Příklad Unie svobody je unikátní z hlediska krátkého časového intervalu, během kterého se skupina poslanců odtrhla od své původní strany, založila vlastní poslanecký klub, zformovala novou politickou stranu a ve sněmovních volbách překročila 5% volební klauzuli. Před letošními volbami do Evropského parlamentu (2009) jsme svědky vzniku několika nových politických subjektů. Cílem mé práce bude ověřit stanovenou hypotézu, jejíž výsledek by mohl být užitečný pro další výzkum fenoménu vzniku nových politických stran v České republice. Autoři Petr Fiala a Klaus Schubert shledávají hlavní úlohu případových studií v tom, že generují hypotézy, resp. že mají pomoci (vzhledem ke stavu určitého výzkumu) získat dodatečné podrobné poznatky.²

Jako vyšetřovací techniku jsem zvolil obsahovou analýzu dat.³ Budu analyzovat stranické dokumenty, potřebné informace jsem dále získal z archivu Unie svobody nebo po telefonické konzultaci se sekretariáty ostatních politických stran. Pro výzkum jsem využil interview a elektronickou korespondenci s několika bývalými a současnými členy Unie svobody. Velmi cenná z hlediska získání informací a celkového pohledu na náplň mé práce byla osobní setkání s Vladimírem Mlynářem a Hanou Marvanovou. Tyto dva bývalé významné politiky Unie svobody jsem si vybral z toho důvodu, že byli představiteli

---

¹ GERRING, John: *What Is a Case Study and What Is It Good for?* American Political Science Review, 98, 2004, č. 2, s. 341–354.

² FIALA, Petr – SCHUBERT, Klaus: *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis.* Brno 2000, s. 44–45.

³ Tamtéž, s. 42. DISMAN, Miroslav: *Jak se vyrábí sociologická znalost.* Praha 2008, s. 168.

odlišných názorových proudů uvnitř strany.⁴ Novinové články a komentáře z let 1998 až 2004 jsem vyhledával prostřednictvím mediální databáze Anopress. V práci jsem pracoval s údaji a daty od Českého statistického úřadu (ČSÚ), Sociologického ústavu AV ČR a institutu IVVM (od roku 2001 CVVM), agentur STEM, TNS Factum a SC&C.

Časové vymezení práce je rozděleno na tři etapy, které korespondují s její osnovou. Prvním mezníkem je vznik Unie svobody zkraje roku 1998. Druhá část, ve které pojednávám o US v rámci Čtyřkoalice, je vsazena do období od druhé poloviny roku 1998 až do rozpadu 4K na začátku roku 2002. Posledním časovým intervalem je období od voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2002 do evropských voleb roku 2004. Kvůli limitovanému rozsahu bakalářské práce není možné zkoumat politický vývoj Unie svobody po volbách do EP v roce 2004. Mohu však potvrdit, že strana pokračuje v nastoleném trendu a zůstává na okraji politického spektra. Proto jsem zvolil období od vzniku strany do neúspěšných evropských voleb, po kterých se strana už nevzpamatovala a dodnes v žádných volbách výrazněji neuspěla.

Teorie této práce vychází z analýzy českých a zahraničních autorů zabývajících se výzkumem politických stran. V české literatuře se vznikem politických stran zabývá Miroslav Novák v knize *Systémy politických stran*, ve které se autor zaměřuje především na teorii Maurice Duvergera. Maxmilián Strmiska a Petr Fiala přicházejí s knihou *Teorie politických stran*, která pojednává o základních funkcích politických stran. Autoři Pavel Pšeja, Michal Klíma, Vít Hloušek a Lubomír Kopeček zkoumají vznik stran na základě štěpných linií (neboli cleavage). V teorii práce vycházím z francouzského díla *Les partis politiques* od Maurice Duvergera, jehož institucionální teorie vzniku stran je stěžejní pro tuto práci. Dalším důležitým vědeckým dílem pro práci je kniha *Strany a stranické systémy* od Giovanni Sartoriho, z níž jsem čerpal informace nezbytné pro výzkum substranických jednotek. V české literatuře jsem postrádal souhrnné vědecké dílo, které by v sobě zahrnuo přehled jednotlivých vědeckých přístupů ke zkoumání vzniku politických stran, které by čtenáři usnadnilo výběr teorie pro jeho výzkum. Joseph LaPalombara (viz dále) také upozorňuje, že literatura zabývající se obecně výzkumem politických stran se bude muset více

---

⁴ Setkání autora s Vladimírem Mlynářem se konalo v Praze dne 27. 2. 2009. Setkání autora s JUDr. Hanou Marvanovou se konalo v Praze dne 27. 2. 2009.

zaměřit na toto pole bádání. Pro výběr metodologie práce jsem použil studie *Jak se vyrábí sociologická znalost* od Miroslava Dismana a *Moderní politická analýza* od Petra Fialy a Klause Schuberta. Jediným dílem, které komplexně poskytuje informace o politickém vývoji a formování Unie svobody, je příspěvek Petra Fialy a Miroslava Mareše v druhém díle knihy *Politické strany*, kterou editovali Jiří Malíř a Pavel Marek. Pro výzkum organizační struktury Unie svobody byla užitečná kniha *Strany a stát, volby a finance* od Jana Outlého. Postrádal jsem literaturu, která by analyzovala vývoj Unie svobody v jejích jednotlivých etapách a která by vysvětlila, kde a proč se ztratil potenciál této strany, kterým disponovala na počátku svého vzniku. K tomu by měla přispět tato práce, která se výše uvedenými otázkami ohledně Unie svobody zabývá. Informace o vývoji Unie svobody jsem čerpal hlavně ze stranických dokumentů, z webu strany, z korespondence a ze setkání s bývalými členy Unie svobody. Dále chybí dílo, které by zkoumalo délku období, kdy je strana relevantním politickým hráčem na scéně a které by zohlednilo obecné příčiny zániku stran, kterým se podařilo alespoň po určitý čas stát se významnou stranou na politické scéně.

Na základě sociologické studie *Zpráva o vývoji české společnosti 1989–1998* editované Jiřím Večerníkem jsem charakterizoval voliče Unie svobody a zabýval jsem se střední třídou, která tvořila podstatnou část voličské podpory US. Z knihy *Česká společnost 1998* od autorů Jana Hartla, Jaroslava Huka a Věry Haberlové jsem čerpal informace pro porovnání voličů US a ODS a pro charakteristiku společnosti před volbami do Sněmovny v roce 1998. Volby do Poslanecké sněmovny v roce 1998 a 2002 jsem zkoumal na základě knih *Volby '98* a *Volby 2002* od Pavla Šaradína, server volby.cz jsem využil pro získání informací o ostatních volbách konaných v období 1998–2004. Z knih *Koalice a koaliční vztahy* od Ladislava Cabady a *Českých stranický systém ve 20. století* od L. Cabady a Davida Šance jsem vycházel pro dokreslení situace české politiky v jednotlivých letech zkoumaného období této práce. Volby do Evropského parlamentu v roce 2004, kterými se zabývám ve třetí kapitole, jsou zpracovány Pavlem Šaradínem v monografii *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice* a ve sborníku editovaném stejným autorem *Volby do Evropského parlamentu v České republice*.

Teoretické vymezení vzniku politické strany

Existuje více teoretických přístupů k výzkumu vzniku politických stran, ani jeden z nich však není možné použít jako univerzální či všeobecně platný.⁵ Chtěl bych nyní uvést a charakterizovat tři principy, kterými se ve svých dílech zabývají autoři Miroslav Novák⁶, Maxmilián Strmiska, Petr Fiala a Michal Klíma⁷.

(1) Prvním je tzv. *funkcionalistický* přístup, kterým se zabývá M. Strmiska a P. Fiala.⁸ Odpovědí na otázku, *proč* strany vznikají, jsou funkce, které plní v rámci politického systému. Autoři argumentují faktem, že všechny strany v demokratických režimech plní obdobné funkce, které mohou vykonávat jen ony. George Brunner definoval čtyři základní funkce stran: integrační funkce (strana funguje jako zprostředkovatel v komunikaci mezi lidem a státem), funkce výběru vedení (strany vybírají kandidáty do vedoucích funkcí), funkce výkonu panství, což vykonává vítězná volební strana a konečně funkce kontroly panství, kterou provádí strany v opozici. Celá řada autorů se zabývá funkcemi politických stran, což činí obtížné určit funkce, které jsou pro strany jak společné, tak nezbytné. Proto vznikají tzv. funkční katalogy, které mají za cíl vytvořit přehledné schéma základních funkcí (katalog od Elmara Wiesendala, Gabriela A. Almonda aj.).⁹ Rozhodl jsem se, že nebudu zkoumat vznik US na základě funkcionalistického přístupu, protože nezávislá proměnná mé hypotézy se ptá na způsob vzniku strany, tzn. „jak“, ne „proč“ strana vznikla. To neznamená, že se nebudu zabývat motivem vzniku Unie svobody, ale pro zodpovězení otázky „proč“ strana vznikla, využiji Sartoriho pojednání o substranických jednotkách.

(2) Dalším uchopením fenoménu vzniku politických stran je *historicko-konfliktní přístup*. Strany vznikají z dlouhodobějšího a hlubšího konfliktu ve společnosti.¹⁰ Tato koncepce se jinak nazývá cleavage neboli štěpná linie. Za její myšlenkové zakladatele pokládáme Seymoura M. Lipseta a Steina Rokkana.¹¹

---

⁵ FIALA, Petr – STRMISKA, Maxmilián: *Teorie politických stran*. Brno 1998, s. 50–71.

⁶ NOVÁK, Miroslav: *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha 1997, s. 19–43.

⁷ KLÍMA, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha 2003, s. 13–125.

⁸ FIALA, P. – STRMISKA, M.: c. d., s. 60–66.

⁹ Tamtéž, s. 62–70.

¹⁰ NOVÁK, M.: c. d., s. 38–39.

¹¹ FIALA, P. – STRMISKA, M.: c. d., s. 57–59. McALLISTER, Ian – WHITE, Stephen: *Political parties and democratic consolidation in post-communist societies*. *Party Politics*, 13, 2007, č. 2, s. 198–200.

Z českých politologů na základě tohoto principu zkoumá politické strany např. Michal Klíma, který tuto koncepci pojmenovává jako sociologickou. Sociologický přístup se zabývá rozpory ve společnosti, na jejichž základech se tvoří nové politické strany. Rovněž dochází k analýze vývoje rozporů v čase a jejich transformace do aktuální podoby stranického systému¹² Podle S. Rokkana konflikty v Evropě (spíše Západní) vyplývají jak z Národní, tak z Průmyslové revoluce. Tyto revoluce měly za vznik štěpení ve dvou dimenzích: teritoriální (jde o územní uspořádání) a funkční (fungování systému v čase). Na základě dvou revolucí a dvou dimenzí vznikají čtyři základní štěpné linie: vlastníci vs. pracující, město vs. vesnice, církve vs. stát a centrum vs. periferie.¹³ M. Strmiska s P. Fialou kritizují přílišnou schematičnost štěpných linií a upozorňují, že např. Sartori z Lipsetova a Rokkanova díla cituje, ale nikde neuvádí konkrétně pojem cleavage. Naopak Klaus von Beyme upravuje nedostatky konfliktních linií a uvádí své schéma deseti cleavage, na jejichž základě vznikaly politické strany.¹⁴

Vít Hloušek a Lubomír Kopeček zkoumají vývoj a typ štěpných linií v českém politickém systému od roku 1989 do roku 2002. Toto období rozdělili na čtyři periody a dospěli k názoru, že dominantní třecí plochou pro vznik stran je tzv. socioekonomická cleavage, neboli štěpení na ose pravice vs. levice. Autoři zdůrazňují, že v poslední zkoumané fázi (tedy kolem roku 2000) dospěla socioekonomická konfliktní linie do takové podoby, že může být považována za ekvivalent cleavage vlastníci vs. pracující, který je znám v západní Evropě.¹⁵ V. Hloušek a L. Kopeček jako vedlejší štěpnou linii uvádějí dále spor v otázce evropské integrace a vztahu k Evropské unii. Tato linie s omezenou intenzitou se podle Pavla Šaradína projevila před referendem ohledně vstupu naší země do EU.¹⁶ Vznik Unie svobody nezkoumám dle historicko-konfliktního přístupu. Štěpná linie vlastníci vs. pracující pro tuto práci neposkytuje instrument, na základě kterého bych objasnil otázku, jak Unie svobody vznikla či jaký motiv k tomu měla. Ve třetí kapitole pouze zohledním vedlejší evropskou štěpnou linii,

---

¹² KLÍMA, M.: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*, s. 18, 65–125.

¹³ NOVÁK, M.: *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*, s. 39–41.

¹⁴ FIALA, P. – STRMISKA, M.: c. d., s. 57–59.

¹⁵ HLOUŠEK, Vít – KOPEČEK, Lubomír: *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno 2004, s. 90–101. Podobné členění jednotlivých etap vývoje stranického systému uvádí Pavel Pšeja. PŠEJA, Pavel: *Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989–1998*. Brno 2005, s. 29–134.

¹⁶ HLOUŠEK, V. – KOPEČEK, L.: c. d., s. 99–100. ŠARADÍN, Pavel: *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice*. Olomouc 2008, s. 64–66.

abych mohl charakterizovat postavení US-DEU před volbami do Evropského parlamentu v roce 2004.

(3) Jako poslední zmíním *institucionalistický* přístup, se kterým přichází Maurice Duverger, v české politologické literatuře s ním pracuje především Miroslav Novák.¹⁷ Tato koncepce vychází z předpokladu, že ke vzniku stran docházelo na základě rozšíření všeobecného volebního práva a rozvoje parlamentu.¹⁸ Duverger rozlišuje strany dle jejich vzniku na parlamentní (volební) a neparlamentní (mimovolební). Neparlamentní strany vznikají mimo parlamentní a volební prostor a vycházejí z již předem existující instituce (odbory, banky, podniky aj.). Druhým typem jsou strany vzniklé v rámci parlamentu či volebního procesu. V parlamentu se nejprve shlukují poslanci s podobnými politickými a hodnotovými názory (tzv. parlamentní klub).¹⁹ Cílem těchto poslanců-kandidátů je jejich znovuzvolení. K tomu potřebují volební výbory (komise), jejichž cílem je zajištění volební podpory pro kandidáty. Pro ustanovení strany je zcela zásadní mechanismus komunikace mezi parlamentní a lokální skupinou. Pro strany vzniklé v parlamentu je klíčovým motivem zisk křesel, naopak strany mimoparlamentní usilují především o naplnění svého programu.²⁰

Maurice Duverger rozlišuje strany dle jejich organizace a struktury na kádrové a masové (*partis de cadres et parti de masses*).²¹ Různé druhy organizace stran závisejí na tom, zda strana vznikla parlamentní či mimoparlamentní cestou. Masové strany jsou závislé na své členské základně, resp. na její velikosti. Finanční hledisko strany se stává politickým problémem, protože chod strany či volební kampaně jsou nákladné. Chce-li strana uspět, musí být finančně dostatečně zajištěna. Masové strany se nespolehají na soukromé dárce, ale na příspěvky svých členů. Proto zde hraje podstatnou roli kvantita voličstva, ne kvalita, která je příznačná pro kádrové strany. M. Novák uvádí, že kádrové strany jsou oproti masovým stranám spíše decentralizované a slabě rozčleněné. Je obtížné definovat stranu jako čistě kádrovou, protože někdy se prvky obou typů

---

¹⁷ NOVÁK, M.: *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*, s. 24–34.

¹⁸ S tímto tvrzením nesouhlasí Fiala se Strmiskou, kteří tvrdí, že všeobecné volební právo nemuselo být vždy nezbytnou podmínkou pro vznik politických stran (např. v Rakousku-Uhersku). FIALA, P. – STRMISKA, M.: c. d., s. 54–55.

¹⁹ NOVÁK, M.: *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*, s. 24–25.

²⁰ DUVERGER, Maurice: *Les partis politiques*. Paris 1976, s. 23–40.

²¹ Tamtéž, s. 118–129.

stran mísí. Proto jen zřídka mluvíme o čistě kádrové straně.²² Za jednu z nejdůležitějších myšlenek Maurice Duvergera považují tento výrok: „*c'est l'ensemble de la vie du parti qui porte la marque de sa naissance*“, neboli celkový život politické strany nese prvky svého zrození.²³ Způsob, jakým vznikla Unie svobody, proto vysvětlím dle teorie Maurice Duvergera (*Les partis politiques*).

Joseph LaPalombara dále upozorňuje, že při výzkumu politických stran jako komplexních organizací je důležité zabývat se jejich velikostí, vnitřní strukturou a rozhodovacím procesem, ideologií, vedením strany nebo například schopností stran uspět ve volbách. Podle LaPalombaru je literatura o politických stranách dlužná výše zmíněným aspektům politických stran více teoretického a analytického výzkumu a zaměření se na jejich důležité charakteristické body, které vypovídají o vlastnostech daných stran.²⁴ Autoři John Carey a Andrew Reynolds uvádí, že proto, aby se politická strana stala silnou a přispívala ke stabilitě vlády, musí mít koherentní politický program, který se jí podaří prosadit tehdy, jsou-li její politici disciplinovaní.²⁵ V tomto odstavci jsem uvedl autory, kteří se nezabývají přímo vznikem politických stran, ale zkoumají důležité vlastnosti stran, které mohou mít vliv na délku období relevantního působení stran na politické scéně.

Vnitrostranická analýza Giovanni Sartoriho

Strana Unie svobody vznikla z tzv. Názorové platformy ODS, kterou tvořili poslanci, kteří nesouhlasili s politikou Václava Klause a opustili poslanecký klub ODS. Giovanni Sartori se zabývá analýzou vnitřní struktury politické strany. Pro označení stranických subjednotek chybí terminologie a vybírá ze tří variant: frakce, proud nebo fragment. Termínem frakce Sartori rozumí to, co předcházelo stranám. Frakce jsou zlem, jsou vyjádřením osobních konfliktů, pohrdají veřejností a sobecky hledí jen na své zájmy. Naopak strany spojují lid s vládou,

---

²² Tamtéž, s. 121.

²³ Tamtéž, s. 38–39.

²⁴ LAPALOMBARA, Joseph: *Reflections on political parties and political development, four decades later*. Party Politics, 13, 2007, č. 2, s. 144–145.

²⁵ CAREY, John – REYNOLDS, Andrew: *Parties and accountable government in new democracies*. Party Politics, 13, 2007, č. 2, s. 255–258.

jsou nástrojem k dosažení kolektivního užitku.²⁶ Sartori zdůrazňuje, že pojem frakce není zastaralý, frakce přežívají dodnes ve svém původním významu. Proto není možné jakýmkoli způsobem „modernizovat“ či inovovat chápání frakce a pojmenovávat tím jednotky v rámci strany. Historicky jsou strany tím, že nejsou frakcemi. Sartori přichází s univerzálním pojmem *fragment*, čímž označuje stranické subjednotky.²⁷

Celou stranickou anatomii rozděluje G. Sartori na čtyři dimenze: (a) organizační, (b) motivační, (c) ideologická, (d) pravolevá (tou se zabývat nebudu, Sartori ji navíc hodnotí jako spíše laický ukazatel politiky). Substranické jednotky se mohou ve straně pohybovat od minimální po maximální autonomii, proto je organizační dimenze velmi užitečným ukazatelem vnitrostranické (ne)roztržiténosti. Druhou důležitou dimenzí je motivační hledisko fragmentů. Sartori uvádí na jedné straně sobecké, mocenské a kořistnické motivy, které tím pádem můžeme nazývat zájmovými frakcemi. Na druhé straně jde o fragmenty ideologicky a názorově orientované, které podporují určité ideály a myšlenky. Problémem při výzkumu fragmentů je jejich kamufláž, kdy zájmové frakce skrývají své mocenské tendence pod rouškou ideologických motivů. Podle Sartoriho názorově zaměřené fragmenty poznáme podle jejich přitažlivosti pro intelektuální vrstvy. Třetí ideologická dimenze poukazuje na kulturní faktor a celkový charakter politiky v daném kulturním prostředí. Sartori uvádí další kritérium vnitrostranické analýzy, a sice zda jde o fragment personalistický s jednou úhlavní postavou nebo o koaliční fragment, v níž je více vůdčích osobností a jde spíše o jakousi alianci. Mezi další významné proměnné patří velikost fragmentu.²⁸ Z předchozích řádků je zřejmé, že na základě Sartoriho vnitrostranického výzkumu se budu zabývat Názorovou platformou ODS, která se postupně přetvořila v celistvou politickou stranu Unie svobody.

---

²⁶ SARTORI, Giovanni: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. Brno 2005, s. 44.

²⁷ Tamtéž, s. 79–83. Sartori používá termín fragment namísto pojmů frakce a proud (tj. skupina názorů).

²⁸ Tamtéž, s. 83–89.

Teorie koalic

Teorii koalici využiji jako pomocnou teorii, která mi umožní v druhé kapitole lépe charakterizovat tzv. opoziční smlouvu a ve třetí kapitole vysvětlit motiv vstupu Unie svobody do vládní koalice s ČSSD a KDU-ČSL. Tato teoretická pasáž bude stručná, uvedu jen základní body teoretického výzkumu koalic. Existují dva přístupy ke zkoumání fenoménu koalic.²⁹ Zaprvé jde o tzv. *americkou školu*, která předpokládá racionalitu hráčů (vychází z teorie her) a dochází k závěru, že strany usilují o vládní posty (tzv. office seeking). Výhra strany „A“ znamená prohru strany „B“. Naopak princip tzv. *evropské školy* spočívá v tom, že strany upřednostňují politický program před získáním mandátů (tzv. policy seeking). Kompromisem mezi americkou a evropskou školou je dílo „*Parties and Democracy*“ od Iana Budge a Hanse Kemana, kteří chování stran při tvorbě koalic definují takto: strany prostřednictvím programu usilují o hlasy, které se snaží v povolebním vyjednávání proměnit v posty, na jejichž základě by mohly prosadit svůj program.³⁰

Koalici tvoří buď strany, které mají své členy ve vládě nebo tzv. podpůrné strany, na jejichž podpoře závisí existence vlády. Koaliční potenciál je větší či menší schopnost strany podílet se na vládě. Kladný koaliční potenciál znamená, že strana je přístupná kompromisům s cílem řešit společenské problémy. Snižuje se ideologické napětí a nepřátelství mezi jednotlivými stranami a dochází k dělbě moci. Naopak záporný koaliční potenciál se vyznačuje mocenskou účelovostí, kdy veřejné blaho jde stranou. Koalice se negativně vymezuje vůči třetím stranám a mezi smluvními stranami panují nepřátelské vztahy, které jsou často doprovázeny skandály a korupčními aférami.³¹

---

²⁹ ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií. Empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. Praha 2000, s. 120–122.

³⁰ CABADA, Ladislav: *Koaliční vládnutí v České republice – teoretická východiska v porovnání s praktickým naplněním*. In: CABADA, Ladislav a kol.: *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň 2006, s. 9–15.

³¹ Tamtéž, s. 170–177.

1. Vznik Unie svobody a její vývoj do voleb 1998

V první kapitole se budu zabývat okolnostmi vzniku Unie svobody a jejím půlročním vývojem do voleb v červnu 1998. Spory uvnitř Občanské demokratické strany na podzim roku 1997 vyústily v odchod několika poslanců, kteří nejdříve založili nový poslanecký klub a v lednu 1998 vznikla i politická strana Unie svobody. US podpořila vznik dočasné vlády premiéra Josefa Tošovského, jehož úkolem bylo dovést zemi k předčasným volbám. V této části práce se tedy nejdříve zabývám prostorem a příčinami vzniku strany, na což navazují analýzou ideového a programové profilu Unie svobody. Budu se zabývat její členskou základnou, která je důležitou součástí ve vývoji strany a do jisté míry určuje její schopnost pohybu na politické scéně. V závěru první kapitoly analyzuji volební výsledek Unie svobody, který zhodnotím v kontextu půlročního vývoje strany.

1.1 Politická situace v roce 1997: pád vlády Václava Klause

Povolební vyjednávání v roce 1996 byla obtížná. Strany, které v minulé vládě tvořily vládní koalici (ODS, KDU-ČSL, Občanská demokratická aliance (dále také jako ODA)), získaly jen 99 mandátů. ČSSD pod vedením Miloše Zemana výrazně posílila a polepšila si o 19, 91 % hlasů, čímž získala o 45 křesel více.³² Jako jediné možné řešení se nakonec ukázala menšinová vláda ODS, KDU-ČSL a ODA, která byla tolerována ČSSD.

Koalice nepůsobila jako kompaktní celek a docházelo ke vzájemnému vymezování se. Především ODA musela reagovat na klesající preference a snažila se odlišit svým programem od ODS. Navíc ODA nebyla schopna splácet vysoký finanční dluh, který vznikl kvůli nákladné volební kampani v roce 1992.³³ Problémy s původem sponzorských darů zasáhly ODS (viz následující podkapitola), kvůli nimž se strana rozhádala a ministr Josef Zieleniec rezignoval na své poslanecké křeslo (v srpnu) a post ministra zahraničních věcí v říjnu roku

³² Dostupné z <http://www.volby.cz/pls/cnr/1992/u6> (20. 11. 2008)

³³ CABADA, Ladislav – ŠANC, David: *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň 2005, s. 76–77. PEČINKA, Bohumil: *Cesta na hrad*. Praha 2003, s. 45.

1997.³⁴ Předseda KDU-ČSL Josef Lux kritizoval své koaliční partnery za zavinění ekonomických problémů v České republice. Vládní koalice tedy byla nejednotná. Na konci listopadu 1997 odešli z vlády ministři KDU-ČSL a ODA, 30. listopadu 1997 pak Václav Klaus podal demisi.

1. 1. 1 Jan Ruml a tzv. sarajevský atentát

Záměrně se v této podkapitole zabývám tzv. sarajevským atentátem pouze z pohledu Jana Rumla, protože na tuto událost navazuje vznik názorové platformy, jejíž ústřední postavou byl právě J. Ruml a jeho názory ohledně krize v ODS byly v platformě všeobecně sdíleny. Občanští demokraté měli problémy s nejasnostmi ohledně sponzorských darů už v první polovině 90. let, ale až v roce 1997 aféra ohledně konkrétních jmen sponzorů stranu citelně poznamenala. V seznamu dárců figurovala fiktivní jména jako Lajos Bács či Radžív Sinha, kteří straně měli údajně darovat shodně po 3, 75 mil. korun. Zjistilo se, že L. Bács ani R. Sinha nestojí za sponzorskými položkami, ale že peníze pocházejí od podnikatele Milana Šrejbra, který zastával důležitý post ve firmě Moravia Steel, která privatizovala Třinecké železářny.³⁵

Korupce prokázána nebyla, ale tento skandál ODS vnitřně rozdělil. K nejhlasitějším vnitrostranickým kritikům patřili ministr vnitra Jan Ruml a ministr financí Ivan Pilip. J. Ruml v knižním rozhovoru s Janou Klusákovou vysvětluje důvody svého rozhodnutí veřejně vyzvat Václava Klause k rezignaci na post předsedy strany. Zdůrazňuje, že jeho cílem nebylo „potopit“ vládu, ale požadoval, aby Václav Klaus přiznal zodpovědnost za finanční skandály v ODS a vyvodil z toho patřičné důsledky.³⁶ J. Ruml se ještě týž den před svým proslovem před televizními kamerami spojil s Klausem telefonicky a oznámil mu, že hodlá veřejně vystoupit a vyzvat ho, aby odstoupil z vedení strany. V. Klaus, nacházející se tu dobu v Sarajevu, měl reagovat slovy, že to bere na vědomí a že situaci by měl řešit Pilip, jakožto místopředseda strany. Sarajevský atentát je momentem, kdy se J. Ruml s ostatními vzbouřenými poslanci oficiálně vymezil vůči ODS, načež byla založena Názorová platforma ODS.

---

³⁴ Tamtéž, s. 62–64.

³⁵ Tamtéž, s. 63.

³⁶ KLUSÁKOVÁ, Jana: *Jana Klusáková a Jan Ruml rozmlouvají NADORAZ o tom, co bylo, je a bude*. Praha 1998, s. 30–41.

1. 2 Názorová platforma ODS

Reakcí na poděbradský sjezd (14. – 15. 12. 1997), kde vedení ODS odmítlo převzít zodpovědnost nad stranickou finanční „havárií“, se 19. prosince ve straně zformovala tzv. Názorová platforma ODS.³⁷ Jejími hlavními postavami se stali J. Ruml a I. Pilip. K důležitým politickým cílům platformy patřila podpora nové úřednické vlády Josefa Tošovského a osvětlení sponzoringu strany, což bylo vyjádřeno v manifestu „*Otevřená ODS, otevřená společnost - šance pro českou pravici*“. Členové platformy usilovali o otevření ODS vůči občanům, resp. jejím voličům, volali po slušnosti, odpovědnosti a poctivosti, aby se ODS stala opět věrohodnou pravicovou stranou.³⁸ Ideové hledisko platformy se ale nelišilo od toho občanskodemokratického. Podle dostupných zdrojů Názorová platforma čítala zhruba polovinu poslanců ODS (z celkových 68) a tři senátory (z celkových 32).³⁹

V médiích bylo chybně používáno označení Názorové platformy jako frakce.⁴⁰ Jak uvádí G. Sartori, frakce evokuje zlo, které je vyjádřením sobeckých osobních zájmů a pohrdá veřejností. Proto pro pojmenování Názorové platformy jakožto substranické jednotky ODS budu používat pojem fragment, který takto definuje právě G. Sartori.

Fragment budu dále zkoumat na základě několika dimenzí. Organizační dimenze udává míru autonomie fragmentu v rámci strany. Členové fragmentu nejprve odmítli veřejně vystupovat společně s poslanci ODS, poté hrozili i zvláštním hlasováním v Poslanecké sněmovně. Platformisté také požadovali proporcionalní zastoupení ve stranických orgánech.⁴¹ Během jednoho měsíce poslanci sdružení v rámci platformy založili poslanecký klub Unie svobody (20. ledna 1998). Autonomii fragmentu bych charakterizoval jako nízkou, protože členové byli donuceni vytvořit zcela nový poslanecký klub.⁴²

---

³⁷ Ruml: *V ODS vznikla názorová platforma*. Plzeňský deník, 20. 12. 1997. (www.anopress.cz) FIALA, Petr – MAREŠ, Miroslav: *Unie svobody – Demokratická unie*. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kolektiv (Edd.): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: období 1938–2004*. Brno 2005, s. 1564.

³⁸ *V ODS vznikla názorová platforma*. Hradecké noviny, 20. 12. 1997. (www.anopress.cz)

³⁹ http://www.ods.cz/ods_se_predstavuje/historie.php (20. 2. 2009)

⁴⁰ Jde např. o Hospodářské noviny (22. 12. 1997), Lidové noviny (27. 12. 1997), časopis Ekonom (29. 12. 1997) či Severočeské noviny (29. 12. 1997). (www.anopress.cz)

⁴¹ *Platforma pro reformu strany*. Hospodářské noviny, 22. 12. 1997. (www.anopress.cz)

⁴² <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/psse/stenprot/001schuz/s001004.htm> (20. 2. 2009)

Důležitým hlediskem hodnocení fragmentu je dimenze motivační. Fragment vznikl jako reakce na vnitrostranickou krizi způsobenou finančními skandály. Platformisté se dále prezentovali manifestem, ve kterém se dovolávali otevřenosti a slušnosti ze strany ODS. Proto definují Názorovou platformu jako názorově orientovanou (ale ne ideologicky), jíž nešlo jen o zisk křesel a převzetí moci. G. Sartori říká, že názorově orientované fragmenty poznáme podle přitažlivosti pro intelektuální vrstvy. To dokládá studie V. Hlouška a L. Kopečka o typických voličích Unie svobody (vzniknuvší později z Názorové platformy ODS), kterými byli lidé s maturitou a ještě častěji s vysokoškolským vzděláním (viz kapitola 1.7.)⁴³ Z výzkumu výsledků předčasných voleb v roce 1998 je patrné, že US uspěla hlavně v oblastech s větším podílem obyvatel s vyšším dosaženým vzděláním. Dalším kritériem vnitrostranického výzkumu je velikost fragmentu. Názorová platforma ODS čítala 33 poslanců.⁴⁴ Jde tedy o početnou substranickou jednotku, která mohla jen stěží fungovat po delší čas v rámci ODS.

Podle H. Marvanové (spoluzakladatelka platformy) byli vnitrostraniční kritici odsunuti na okraj ODS. Kdo kritizoval V. Klause, nebyl považován za loajálního člena občanských demokratů. Odchod několika poslanců byl proto vynucený. H. Marvanová přiznala, že by bývala raději prosazovala reformu ODS, ale bohužel tito poslanci byli vyhnáni a donuceni se vymezit vůči své mateřské straně v podobě jiného politického tělesa.⁴⁵ J. Ruml a I. Pilip se stali opěrnými body platformy, ze slov V. Mlynáře ani H. Marvanové však nelze usuzovat, že šlo o paternalistický fragment dvou bývalých ministrů. V. Mlynář navíc nehodnotí sarajevský atentát jako počáteční stimul štěpení ODS. Zásadní moment spatřuje v rezignaci Josefa Zieleniece na poslanecký mandát (v srpnu) a později také na post ministra zahraničí (říjen). Kromě problémů s financováním ODS byla jednou z hlavních příčin vzniku platformy osobní nesnášenlivost vůči V. Klausovi.⁴⁶

---

⁴³ HLOUŠEK, V. – KOPEČEK, L.: c. d., s. 98.

⁴⁴ Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, Poslanecký klub Unie svobody, <http://www.snemovna.cz/sqw/fsnem.sqw?id=47&o=2> (20. 2. 2009)

⁴⁵ Rozhovor s Vladimírem Mlynářem v Praze dne 27. 2. 2009, archiv autora.

⁴⁶ Rozhovor s Vladimírem Mlynářem v Praze dne 27. 2. 2009, archiv autora.

1.3 Vznik politické strany Unie svobody

Dne 17. 1. 1998 se konal v Litomyšli ustavující sjezd nové strany, která přijala název Unie svobody.⁴⁷ Logem strany se stal strom, který je široce zakořeněn a má symbolizovat konzervativní hodnoty, na kterých je vystavěna naše společnost (důraz na tradice, pravidla, morální řád aj.).⁴⁸ Názorová platforma ODS se přetransformovala 20. ledna 1998 v poslanecký klub Unie svobody⁴⁹, jehož předsedou se stal J. Ruml. Klub disponoval 33 členy, čímž se stal třetím nejpočetnějším poslaneckým klubem za ČSSD (61) a ODS (35).⁵⁰ Počet členů klubu však neodrážel skutečnou voličskou podporu. H. Marvanová uvedla, že platformisté si byli vědomi, že jejich poslanecké mandáty byly získány „uměle“. Měla-li vzniknout silná pravicová strana, bylo třeba, aby se co nejdříve konaly volby a strana získala ve Sněmovně legitimní moc.⁵¹

1.3.1 Dočasná vláda premiéra Josefa Tošovského

Po demisi Klausovy vlády (30. 11. 1997) jmenoval prezident Václav Havel 2. 1. 1998 poloúřednickou vládu premiéra Josefa Tošovského.⁵² Vláda byla tvořena třemi členy KDU-ČSL (17,6 % ministerských postů), čtyřmi členy ODA (23, 6 %), tři posty obsadila Unie svobody (17,6 %) a poslední čtyři ministerská křesla obsadili nestraníci. Tošovského kabinet podpořili sociální demokraté s

⁴⁷ Jan Ruml navrhol, aby se strana jmenovala „Jasan“ nebo „Bobr“. DRÁBEK, Ondřej: *Jméno nové strany vyvolalo spory mezi delegáty*. MF Dnes, 19. 1. 1998, s. 3. (www.anopress.cz)

⁴⁸ Tamtéž, s. 3. Václav Klaus na adresu loga US poznamenal, že jde ze strany Rumla o provokaci, protože kde hnízdí ptáci (logo ODS)? Na stromech. *Logo Unie svobody dráždí Klause*. Lidové noviny, 19. 1. 1998, s. 20. (www.anopress.cz) Zajímavé je sledovat, jak o vzniku US referovaly komunistické Haló noviny: např. názvy článků jako „*Strom pro vyplašené ptáčky*“ (HN, 21. 1. 1998), „*Ptačí klování*“ (HN, 22. 1. 1998) nebo „*Nové strany s novými i starými nešvary*“ (21. 1. 1998).

⁴⁹ První hlasování, kterého se klub US zúčastnil, byla 20. 1. 1998 společná schůze obou komor Parlamentu ČR při volbě prezidenta republiky, ve které poslanci US podpořili Václava Havla. <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/psse/stenprot/001schuz/> (3. 3. 2009)

⁵⁰ Dostupné z <http://www.volby.cz/pls/ps1996/u610> (21. 2. 2009), <http://www.snemovna.cz/sqw/fsnem.sqw?id=47&o=2> (21. 2. 2009) Podotýkám, že v období 1996-1998 byl poslanecký klub ODS veden čtyřmi předsedy, z nichž tři přešli v lednu 1998 do poslaneckého klubu Unie svobody (Jan Černý, Jiří Honajzer a Milan Uhde).

⁵¹ Rozhovor s Hanou Marvanovou v Praze dne 27. 2. 2009, archiv autora. Podobný názor měl na konání předčasných voleb i budoucí předseda strany Jan Ruml. KUBÍK, Jiří: *Volby v červnu jsou už i z našeho pohledu nezbytné, říká kandidát na šéfa unie Ruml*. MF Dnes, 19. 1. 1998, s. 2. (www.anopress.cz)

⁵² Josef Tošovský byl guvernérem České národní banky. Jeho jméno na post předsedy vlády navrhl Václavu Havlovi Josef Lux. ŠARADÍN, Pavel: *Volby '98*. Olomouc 2000, s. 11.

požadavkem, že se v červnu uskuteční předčasné volby do Sněmovny.⁵³ Poslanecká sněmovna vyslovila důvěru novému vládnímu kabinetu 28. 1., pro hlasovaly US, KDU-ČSL, ODA a ČSSD, proti byly ODS, SPR-RSČ⁵⁴ a Komunistická strana Čech a Moravy (dále také jako KSČM). Hlavním cílem bylo přivést zemi k předčasným volbám a plnit podmínky nutné pro vstup České republiky do NATO a Evropské unie.⁵⁵

Vláda se těšila vysoké důvěře lidu, v lednu 1998 důvěra dosahovala 68 %, především pak lidé věřili J. Tošovskému (1/1998 84 % lidí, 3/1998 79 % lidí, 5/1998 62 % lidí). Ze strany voličů parlamentních stran vládě nejvíce důvěřovali voliči US (93 % v březnu, 87 % v květnu), následovali voliči KDU-ČSL, ČSSD a překvapivě i ODS (všechny hodnoty dosahovaly zhruba 80 % podpory).⁵⁶ Toto zjištění bylo velmi důležité zejména pro Unii svobody a KDU-ČSL, které vstupovaly do voleb v červnu z pozice vládní strany.

1. 4 Program Unie svobody

Unie svobody byla zpočátku řazena do konzervativní ideologické rodiny (především kvůli osobnostem J. Rumla a I. Pilipa), od roku 2003 se US-DEU profiluje více jako liberální strana.⁵⁷ Politický program strany byl přijat na prvním celorepublikovém shromáždění v Nymburku dne 21. 2. 1998. Ústředním motivem byla svoboda jednotlivce, osobní odpovědnost a omezení zasahování státu do jednání člověka. Strana se dovolávala morální a slušné společnosti, která je

---

⁵³ NOVÁK, Miroslav: *Typy vlád a jejich utváření: ČR v komparativní perspektivě*. In: NOVÁK, Miroslav – LEBEDA, Tomáš (Edd.): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda 2004, s. 328–329. Postup u vyhlášení předčasných voleb byl nestandardní. Ústava nevymezuje pro Poslaneckou sněmovnu možnost předčasného ukončení své činnosti z iniciativy poslanců, ta je přiznána hlavně výkonné moci – prezidentovi. 13. ledna 1998 byl však na návrh poslanců Stanislava Grosse a Miloše Zemana odsouhlasen ústavní zákon o zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/stenprot/018schuz/s018008.htm> (28. 3. 2009) SÝKORA, Jan: *Ryba smrdí od hlavy*. Britské listy, 30. 6. 2004. <http://www.blisty.cz/2004/7/2/art18763.html> (28. 3. 2009)

⁵⁴ Celý název strany zněl: Sdružení pro Republiku – Republikánská strana Československa

⁵⁵ ŠARADÍN, P.: *Volby '98*, s. 13.

⁵⁶ HARTL, Jan – HUK, Jaroslav – HABERLOVÁ, Věra: *Česká společnost 1998*. Praha 1999, s. 40–41. *Sociální demokraté dovolili Tošovskému vládnout*. MF Dnes, 29. 1. 1998, s. 1. (www.anopress.cz)

⁵⁷ FIALA, P. – MAREŠ, M.: c. d., s. 1570.

zárukou výkonné ekonomiky. Cílovou voličskou skupinu představovala pro US střední vrstva společnosti.⁵⁸

Na politickém programu strany se podíleli dva sociologové, Jiří Večerník a Petr Matějů (místopředseda US). V programu byla akcentována potřeba podpory střední třídy. Petr Matějů se v knize editované Jiřím Večerníkem zabývá obnovou střední třídy a jejím politickým chováním.⁵⁹ Podle autorů se člověk ve svém politickém rozhodování řídí spíše podle toho, jak se sociálně sám identifikuje, než kam je podle svého vzdělání, profese či mzdy řazen objektivně. Výzkum ukazuje, že nejvíce lidí se zařadilo do střední třídy, poté do dělnické a v pořadí třetí do nižší střední třídy.⁶⁰ P. Matějů diferencuje střední třídu na starou střední třídu, což jsou živnostníci a podnikatelé, kteří jsou pravicově orientováni a více liberální. Novou střední třídou jsou odborníci, lidé s vysokoškolským vzděláním, kteří tendují do oblasti mírně pravicového středu a jsou opatrně liberální. Nižší střední třídu představují hlavně úředníci, jejichž pozice je ve středu politického prostoru. Obecně pak střední třída směřuje k pravici (s liberálními sklony) a lidé, kteří se hodnotí dle nižších hierarchických tříd, inklinují spíše k levici a autoritářství.⁶¹ Do *Přílohy 1 a 2* jsem přiložil dva grafy znázorňující postavení voličů parlamentních stran v politickém prostoru a pozice subjektivních sociálních tříd ve stejně definovaném prostoru. Z grafu je patrné, že US a ODS se nacházejí ve stejném kvadrantu, Unie svobody pak blíže ke středu. V prostoru blíže ke středu, se silnější rolí státu, se nachází nová střední třída (odborníci s vysokoškolským vzděláním). Naopak podnikatelé a živnostníci odpovídají svým umístěním pozici voličů ODS, jejíž těžiště je posunuté více doprava. Unie svobody se měla postupně posouvat v rámci politického prostoru směrem za voliči nové střední třídy a na ně zacílit svůj program, aby se odlišila od ODS. Jednou z možností, jak toho dosáhnout, byl společný volební blok s KDU-ČSL, o který se pokoušeli už před volbami do Sněmovny v roce 1998 J. Lux a V. Mlynář (viz kapitola 1.5.1.).

---

⁵⁸ Jako zdroj informací o volebním programu jsem použil originální znění dokumentu, dostupný z: <http://www.us-deu.cz/index.php?typ=UEA&showid=83> (4. 3. 2009). *Politické strany chystaly zbraně pro volební boj*. Lidové noviny, 30. 3. 1998, s. 1. (www.anopress.cz) Program strany se jmenoval „*Svoboda a řád – Brána do 3. tisíciletí*“, který byl zdrojem pro pozdější volební program do sněmovních voleb v červnu 1998. FIALA, P. – MAREŠ, M.: c. d., s. 1569.

⁵⁹ MATĚJŮ, Petr: *Obnova středních tříd a její politické souvislosti*. In: VEČERNÍK, Jiří (ed.): *Zpráva o vývoji české společnosti 1989–1998*. Praha 1998, s. 205–224.

⁶⁰ Tamtéž, s. 211.

⁶¹ Tamtéž, s. 219–221.

Unie svobody v programu dále navrhovala změnu volebního zákona, který by byl pro volby do Poslanecké sněmovny většinový a pro senátní volby proporční. Mezi další priority patřil princip subsidiarity, vznik samosprávy obcí a regionů a přímá volba starostů. V ekonomické oblasti mělo dojít k privatizaci bank, snížení přímých daní a rychlé a efektivní dokončení privatizace. US přiznala roli státu v ekonomice v rovině stanovování pravidel a jejich kontroly. Zahraniční politika US byla založena na plnění podmínek nutných pro vstup do NATO a EU, strana podporovala hlubší integraci Evropské unie a její další rozšiřování. Poslední oblast, kterou zmíním, je ekologická politika a princip trvale udržitelného rozvoje. Body, ve kterých se US od ODS lišila, byly hlavně zahraniční, ekologická a ekonomická (přiznání minimální role státu v ekonomice) politika, ale také např. přímá volba starostů.

V. Mlynář uvedl tři body, na nichž závisí úspěšnost politické strany: jsou jimi ideový fundament strany, charismatický lídr a velikost členské základny. V průběhu práce se postupně ke všem těmto bodům vyjádřím. Prvním problémem je ideologické ukotvení politické strany. Podle V. Mlynáře vznikla Unie svobody na základě na tzv. „antiklausovství“ a neschopnosti vedení řešit finanční kalamitu ODS. Příčinou odchodu několika poslanců z ODS na konci roku 1997 tedy nebyl ideologický rozkol. Unie svobody od začátku neměla vydefinované ideové a programové body, kterými by se výrazněji odlišila od občanských demokratů.⁶²

Bylo jen otázkou času, kdy se ODS zkonsoliduje a bude opět schopna zaujmout na pravici dominantní pozici. Jediným, kdo se ideově rozcházel s politikou ODS, byl ministr zahraničí J. Zieleniec, který po delší čas kritizoval ODS za její politiku vůči EU. H. Marvanová se v této věci shoduje s V. Mlynářem, když říká, že pouhé zdůrazňování slušnosti a morálky v politice není dostatečným programovým balíkem, na základě kterého by se strana mohla dlouhodoběji úspěšně pohybovat na politické scéně. V. Mlynář také řekl, že Unie svobody nebyla schopna jako celek vygenerovat politický program, který by byl

---

⁶² Naopak ostatní politické strany byly ideologicky ukotvené: KSČM a KDU-ČSL jsou historické strany s vybudovanou členskou základnou a každá z nich představuje legitimní ideový proud. ČSSD navazuje na svou historickou předchůdkyni z dob před 2. sv. válkou. Strana Zelených je ideologicky ukotvena na ekologických tématech, ODA tehdy byla stranou s zpracovaným liberálním programem a podle Mlynáře „každý“ člen uměl vyjmenovat 5 základních tezí, na kterých je strana vybudována, což nebyl případ členů US. ODS byla konzervativní stranou, která vznikla na základě přechodu z nedemokratického na demokratický režim (nejdříve ve formě OF) a je přirozenou součástí politického systému České republiky.

podepřen celostranickou diskusí a měl celostranickou podporu.⁶³ Politický program Unie svobody se v určitých bodech od programu ODS lišil, ale unie postrádala ideovou alternativu proti občanským demokratům.

1. 4. 1 Profil voličů Unie svobody a Občanské demokratické strany

V této podkapitole bych chtěl na několika vybraných bodech komparovat náhledy voličů ODS a US na určité společenské otázky a problémy. Budu vycházet z šetření agentury STEM.⁶⁴ Z níže uvedené tabulky je zřejmá vzájemná přijatelnost voličů ODS a US, pro voliče ODS je ještě více přijatelná strana KDU-ČSL.

Tabulka 1: Přijatelnost jiných politických stran pro voliče

Voliči	ODS	US	KDU	ČSSD	DŽJ	KSČM	Rep.
ODS	–	+0,7	+1,0	-1,8	-1,8	-2,5	-2,4
US	+0,6	–	-0,2	-1,2	-1,0	-2,1	-1,8
KDU-ČSL	-0,5	0	–	+0,3	0	-0,6	-1,3
ČSSD	-1,6	-0,9	+0,5	–	+1,0	+0,9	0
DŽJ	-0,9	-0,5	+0,4	+0,6	–	+1,0	-0,4
KSČM	-2,6	-2,4	-1,4	-0,4	-0,7	–	-1,0

+3 nejpřijatelnější, -3 nejméně přijatelná; 5/1998

Zdroj: ŠULÁK, Tomáš: *Volební výsledky*. In: ŠARADÍN, Pavel (ed.): *Volby '98*. Brno 2000, s. 135.

Prvním zkoumaným bodem je názor voličů parlamentních stran na nezaměstnané. Voliči ODS jsou nejvíce liberální vůči nezaměstnanosti, voliči US jsou více solidární a ochránářští vůči nezaměstnaným. Podobných hodnot voliči obou stran dosahují v názoru na schodkový rozpočet, který považují za chybný. V oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky se voliči ODS a US shodují v pohledu na potřebu členství v NATO a tím zajištění bezpečnosti pro Českou republiku. Obě skupiny byly v porovnání s ostatními parlamentními stranami největšímu odporci využití referenda ke vstupu do Severoatlantické aliance. Členství v Evropské unii pak voliči ODS a US hodnotili stejně důležitě jako vstup do NATO, ostatní

⁶³ V. Mlynář řekl, že první politický program US vznikl na základě práce 4 členné skupiny (J. Večerník, J. Zieleniec, M. Lobkowicz a V. Mlynář), která poté výsledek předložila J. Rumlovi. Strana jako celek nebyla schopna vyprodukovat program, navíc pokus oficiálně pověřené skupiny pod vedením poslance A. Zímy skončil podle Mlynářových slov „tragicky“. Rozhovor s V. Mlynářem a H. Marvanovou v Praze dne 27. 2. 2009, archiv autora.

⁶⁴ HARTL, J. – HUK, J. – HABERLOVÁ, V.: c. d., s. 5–58, s. 68, s. 53, s. 79–81, s. 83, s. 86–88, s. 93.

parlamentní strany pak viděly vstup do EU jako důležitější. Zajímavý je dále žebříček nedostatků ve veřejném životě, kde lidé nespokojeně hodnotili např. výsledky privatizace, poctivost v podnikání, sociální jistoty či slušnost vztahů mezi lidmi. Podíváme-li se na program Unie svobody, vidíme, že na několika výše uvedených problémech strana stavěla svůj program boje za morální řád politiky a společnosti.

Volební program US byl sestaven dobře, protože strana využila momentální politické krize a poklesu stranických preferencí ODS (a do značné míry i ODA). Jako nejhodnotnější příspěvek programového dokumentu považuji záměr posilovat a podporovat střední třídu. Při pohledu na srovnání voličů ODS a US je zřejmé, že strana US nebyla svým ideologickým ukotvením od ODS natolik odlišná, aby mohla do budoucna nepoměrně větší straně (ODS) ve volbách konkurovat.

1.5 Organizační struktura strany

Vnitřní uspořádání Unie svobody a její primární volby lze přehledně demonstrovat na schématu organizace strany, které jsem umístil do *Přílohy 3*. Mandát volených orgánů a funkcionářů byl dvouletý. Zajímavým prvkem stranické struktury byly tzv. platformy, které byly reprezentovány z velké většiny členy okresních shromáždění. Měly se stát vertikálním informačním kanálem, které straně zprostředkovávaly kontakt s voliči.⁶⁵ Cílem Unie svobody bylo vybudovat stranu na zkušených politicích a nových lidech, čímž by vznikl dynamický, vzájemně se doplňující politický subjekt. V Nymburku byl do čela strany zvolen bývalý politik ODS a exministr vnitra J. Ruml, místopředsedy strany se stali dva političtí nováčci, sociolog Petr Matějů a historik a politolog Petr Mareš. Dále byli v předsednictvu dva bývalí členové ODS, kteří ale nebyli vrcholnými politiky.⁶⁶

---

⁶⁵ FIALA, P. – MAREŠ, M.: c. d., s. 1570–1571. Organizační struktura strany je vysvětlena ve Stanovách US, dostupné z <http://www.us-deu.cz/index.php?typ=UEA&showid=84> (5. 3. 2009). *Těžiště Unie svobody bude v obcích*. Lidové noviny, 9. 2. 1998. (www.anopress.cz) Vznikla např. platforma Mladá unie či platforma pro komunální politiku, ekologii nebo platforma malých a středních podnikatelů.

⁶⁶ KUBÍK, Jiří – CHUNDELA, Tomáš: *Předsedou Unie svobody byl zvolen Jan Ruml*. MF Dnes, 23. 2. 1998. (www.anopress.cz)

V kapitole o programu strany jsem uvedl tři základní body, které by strana podle V. Mlynáře měla mít, aby se stala úspěšnou. Jedním z faktorů je charismatický lídr strany, který by měl mít ve straně autoritu, udržet ji vnitřně konzistentní a dát jí konkrétní politickou vizi. V. Mlynář tuto osobnost v Unii svobody postrádal. Robert Novák⁶⁷ naopak řekl, že touto osobností byl právě V. Mlynář, který měl konkrétní představu směřovat stranu více do středu ke KDU-ČSL a tím se vzdálit od ODS. Neměl však ve straně pro naplnění svých představ dostatečně velkou podporu.⁶⁸

Unie svobody usilovala o to stát se otevřenou stranou, která vychová nové politiky, kteří budou přicházet profesně vyzrálí z komunální politiky. V praxi to tak ovšem nefungovalo. První problém ohledně tvorby kandidátní listiny nastal už v březnu 1998, kdy vedení strany dosadilo do krajských kandidátek lídry, aniž by je konzultovalo na nižších úrovních strany.⁶⁹ R. Novák, který byl v roce 2000 zvolen do krajského zastupitelstva Královéhradeckého kraje, řekl, že Unie svobody (ale i ostatní politické strany) od prvních voleb trpěla spory ohledně tvorby kandidátních listin. Komplikacím s výběrem kandidátů se nevyhnula ani budoucí Čtyřkoalice.

1. 5. 1 Členská základna Unie svobody

V tomto odstavci vycházím ze studie L. Linka a Š. Pecháčka, kteří se zabývali velikostí členských základů politických stran v České republice. Počet členů ve straně je důležitý pro její odolnost v proměnlivém volebním prostředí. Velikost členské základny je indikátorem schopnosti politické strany motivovat občany, aby do ní vstoupili a podíleli se na její politice. Od roku 1992 zaznamenáváme pokles členů jednotlivých stran (v r. 1992 tvořili straníci 6,5 % voličů, v r. 2002 jen 3,2 %). Z podílu počtu straníků a počtu voličů je zřejmé, že ODS a ČSSD jsou závislé na voličích, naopak v KDU-ČSL a KSČM je podíl straníků na celkovém počtu získaných hlasů vysoký. U stran KDU-ČSL a KSČM, které si přenesly z komunistického režimu rozsáhlou členskou základnu a

⁶⁷ Setkání autora s Robertem Novákem v Hradci Králové dne 12. 2. 2009, archiv autora.

⁶⁸ Naopak KDU-ČSL vedl Josef Lux, ČSSD Miloš Zeman, ODS Václav Klaus. Jan Ruml podle V. Mlynáře přirozeným lídrem nebyl, protože nebyl schopen dát US ideovou vizi a ve straně nebyl považován za takovou autoritu, která by zavedla pevný řád. Proto ve straně panoval spíše organizační chaos.

⁶⁹ KORECKÝ, Miroslav: *Vedení Unie svobody jmenováním lídrů popudilo regiony*. Lidové noviny, 16. 3. 1998, s. 1. (www.anopress.cz) Podle J. Rumla to bylo dáno nutností, aby lídři mohli co nejdříve začít ve volebních krajích pracovat na přípravě volební kampaně.

strukturu, zaznamenáváme úbytek členů strany. V ODS a ČSSD počet straníku spíše stagnuje, u ODS se ale stav od roku 2000 zvyšuje. Podle agentury CVVM je důvěra voličů nejnižší v instituci politických stran, navíc česká společnost je ke stranám kritická a nedůvěřivá.⁷⁰

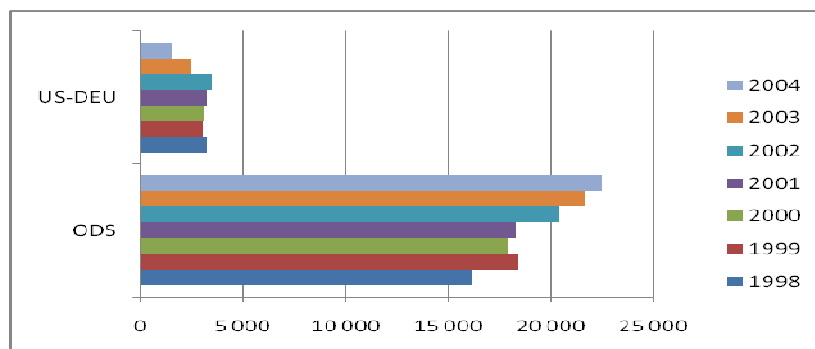
Tabulka 2: Velikost členských základů stran Poslanecké sněmovny 1998-2004

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ODS	16 189	18 432	17 962	18 280	20 412	21 641	22 472
US-DEU	3 224	3 028	3 075	3 152	3 493	2 470	1 535
KDU-ČSL	60 460	56 616	55 306	51 453	49 953	46 905	44 811
ČSSD	17 343	18 762	17 079	16 300	17 026	17 913	X
KSČM	142 490	128 346	120 673	113 027	107 813	100 781	94 396

Zdroj: Sekretariáty stran ODS, US, KDU-ČSL a KSČM, data k ČSSD z FIALA, P. – MAREŠ, M.: c. d., s. 1468. Realizace autor

Z tehdejších stran zastoupených v Poslanecké sněmovně měla nejméně početnou členskou základnu Unie svobody. V roce 1997 (stav ke dni 31. 10.) čítala ODS 22 095 členů, za další rok (stav ke dni 28. 2. 1998) straně 5 906 členů ubylo. To mohlo být zapříčiněno vznikem US, do níž ale za rok 1998 vstoupilo jen 3 224 členů. Unie svobody tedy ani nedokázala pojmout ty členy, kteří z ODS odešli. V době vzniku US její poslanci odhadovali, že stranická základna by mohla do voleb čítat osm až deset tisíc členů.⁷¹ Z následujícího grafu je zřejmé, že i přes hlubokou stranickou krizi se ODS podařilo udržet početnou členskou základnu.

Graf 1: Srovnání velikosti členské základny US-DEU a ODS

Zdroj: Sekretariáty ODS a US, realizace autor

⁷⁰ LINEK, Lukáš – PECHÁČEK, Štěpán: *K důvodům nízkého počtu členů českých politických stran*. In: MANSFELDOVÁ, Zdenka – KROUPA, Aleš (Ed.): *Participace a zájmové organizace v České republice*. Praha 2006, s. 2-4. Dostupné z www.soc.cas.cz/download/112/Linek_Pechacek_slon.pdf (6. 3. 2009)

⁷¹ *Unie se snaží budovat stranické struktury*. Lidové noviny, 19. 1. 1998, s. 3. (www.anopress.cz)

Unii svobody se podařilo přivést z ODS do své strany velmi málo členů. Jednou z příčin mohla být právě skutečnost, že unionističtí poslanci se od ODS neodštěpili na základě ideologického nesouhlasu s touto stranou. Je logické, že po „finanční havárii“ a napjaté atmosféře v ODS na přelomu roku 1997/98 lidé ztratili chuť podílet se na politice strany či hned vstupovat do nové partaje. Unie svobody se ale prezentovala jako strana, která zavede do politiky morální řád, bude základnou pro nové politiky a bude fungovat jako kompaktní celek, který vytváří svou politiku na základě kontaktu s občany-voliči. Splňovala tedy to, co by lidi mělo motivovat vstoupit do strany. US se dostala nad počáteční stav své základny jen v roce 2002, což bylo způsobeno spojením se stranou Demokratická unie (293 členů).

V. Mlynář hodnotí malou členskou základnu strany jako jednu z největších překážek k tomu, aby strana mohla dlouhodoběji působit na vrcholné politické scéně. Stranu s malou základnou definuje jako „sektu“ a na jejím základě charakterizuje její chování. Když je sekta (malá strana) ohrožena, sevře se a ztrácí kontakt s okolím. Podobně se chová i strana, která má menší množství členů. Nejmenší stranické buňky (místní) jsou zpravidla zastupovány jen několika lidmi, kde se všichni znají. Jestliže politik způsobí skandál či jinak poškodí svou stranu, ve většině případů je podržen na té nejnižší, nejméně početné úrovni strany. Na veřejnosti to ale může způsobit přesun sympatií voličů k jiné straně. Podobné je to s tvorbou kandidátních listin. Kandidáti US jsou nominováni na okresní úrovni, tedy druhé nejnižší organizační linii. Opět z důvodu nízkého počtu členů zde dochází k různým machinacím, kdy na přední místa se dostávají lidé, kteří sice prošli vnitrostranickým mechanismem, ale kteří nemusí být přijatelní pro veřejnost.⁷²

H. Marvanová se podobně jako V. Mlynář kriticky vyjádřila ke stavu členské základny US, protože měla možnost porovnat díky svému bývalému členství v ODS chod dvou rozdílně početných subjektů. Pro zjednodušení přirovnala velké a malé strany k velkým a malým bankám. Začne-li velká banka ztrácet, málo kdy klesne až na úplné dno, protože má z čeho ztrácet a po čase se

---

⁷² Když se V. Mlynář v červnu 2001 ucházel o předsednický post US, navrhoval, aby stranické primárky probíhaly na principu přímých voleb. Vedle klasického členství ve straně by existovalo tzv. registrované členství. Registrovaný příznivec by nebyl členem strany, ale formou emailu nebo pošty by dostával informace o jednotlivých kandidátech na dané posty a měl by možnost volit. Cílem této formy výběru funkcionářů bylo zjednodušení volby a vyhnutí se stigmatům malé strany. Rozhovor s Vladimírem Mlynářem v Praze dne 27. 2. 2009, archiv autora.

opět začne zvedat. Naopak dlouhodobější ztráty pro malou banku mohou skončit jejím bankrotem. Tak je to i s politickými stranami, proto jsou strany s malým počtem členů citlivé na chybná rozhodnutí svých politiků. Ve velké straně řadoví členové převyšují počet funkcí, dělají svou práci dobrovolně a proto je zde větší prostor pro kritiku, čímž je vyvíjen tlak zdola na politické vedení. Tento tlak není přítomen u méně početných stran, protože členů je málo a velké procento z nich dosáhne na funkce a pozice. Ti si své posty chrání a slábne jejich kritika vůči vyšším stranickým úrovním. Česká společnost se staví kriticky k fenoménu stranictví. Samy strany jsou málo propustné pro nové členy, protože místní buňky nemají zájem otevírat se novým členům, kteří by je mohli připravit o jejich místo.

Když vstupoval v březnu 1998 V. Mlynář do strany, byl si vědom, jaký handicap pro stranu představuje málo početná základna. Proto vznikl návrh na vytvoření volebního bloku KDU-ČSL a US po vzoru německé CDU/CSU, který by byl podpořen na veřejnosti oblíbeným J. Tošovským. Vznikl by středový konzervativně-liberální politický subjekt, ve kterém by US byla pro městské, moderní a mladší voliče, naopak KDU-ČSL by byla pro konzervativnější občany a lidi na venkově. Takovýto projekt by splňoval tři atributy, aby se stal úspěšným: ideologický fundament (křesťanský a liberální proud), jejím lídrem by byl charismatický J. Lux a členská základna by byla dostatečně početná (viz počet straníků KDU-ČSL). Předseda US J. Ruml s návrhem na volební blok nesouhlasil, protože pro něho byli křesťanští demokraté do značné míry levicoví. Nicméně podobný projekt nakonec přece jen vznikl po volbách v roce 1998 (viz 2. kapitola).⁷³

1. 6 Analýza výsledku Unie svobody ve volbách do PS PČR (1998)

V této části se budu nejdříve zabývat předvolební situací v České republice a stručně charakterizuji volební kampaň politických stran. Dále uvedu vývoj voličských preferencí a nakonec budu analyzovat volební výsledek Unie svobody.

---

⁷³ Rozhovor s Vladimírem Mlynářem v Praze dne 27. 2. 2009, archiv autora.

1. 6. 1 Předvolební situace

Mezi předsedy politických stran panovaly napjaté vztahy a v některých případech i osobní nesnášenlivost (např. mezi M. Zemanem a J. Rumlem). Tato skutečnost dávala tušit, že povolební vyjednávání budou komplikovaná. Zajímavě se vyvíjelo jednání o předvolební spolupráci menších pravicových politických stran. V úvahu připadala koalice ODA, Demokratická unie (DEU), US a také Strany konzervativní smlouvy.⁷⁴ Po lednovém kongresu US v Litomyšli bylo rozhodnuto, že unionisté budou spolupracovat maximálně jen s ODA, z čehož nakonec také sešlo kvůli finančním problémům ODA, která se rozhodla nekandidovat do voleb a svým voličům doporučila volit US nebo ODS).⁷⁵

1. 6. 2 Volební kampaň

Předvolební kampaň se nesla v atmosféře „spálené země“, ke které Miloš Zeman přirovnal stav České republiky, a Klausově „mobilisaci“, ve které varoval voliče před ohrožením demokracie ze strany tzv. superlevice ČSSD+KSČM (a podle předvolebních průzkumů měla šanci na překročení 5% klauzule i levicově populistická strana Důchodci za životní jistoty (DŽJ)). Česká republika se kromě vstřebávání politické krize z přelomu roku 1997 a 1998 potýkala s hospodářským poklesem a zvyšováním nezaměstnanosti.⁷⁶ Parlamentní politické strany (kromě SPR-RSČ) uzavřely v březnu tzv. gentlemanskou dohodu, ve které se zavázaly, že do kampaně vloží max. 30 mil. Kč a nepoužijí pro svou prezentaci billboardy. Došlo rovněž k dohodě, že strany nebudou využívat reklamních bloků a utkají se přímo v televizních diskusích, pro něž bylo vymezeno před volbami celkem 14 hodin. Strany zvolily strategii bezprostředního kontaktu s voliči na ulicích a náměstích.⁷⁷

---

⁷⁴ Strana konzervativní smlouvy (SKS) vznikla v roce 1997 odtržením několika poslanců (pod vedením Ivana Maška) od ODA, tedy podobným způsobem jako vznikla US. Tento parlamentní subjekt představoval ale překážku v jednání o předvolební spolupráci pravice pro ODA. KORECKÝ, Miroslav: *K účasti ve sněmovně nevedou jenom volby*. Lidové noviny, 28. 1. 1998, s. 5. (www.anopress.cz)

⁷⁵ *Pravice se na předvolební koalici nedohodla*. Lidové noviny, 31. 3. 1998, s. 2. (www.anopress.cz) *Sněm ODA doporučil volit ODS či US*. Lidové noviny, 17. 6. 1998, s. 2. (www.anopress.cz) SLONKOVÁ, Sabina – CHUNDELA, Tomáš: *ODA přiznala, že i ona měla falešného sponzora*. MF Dnes, 7. 2. 1998. (www.anopress.cz)

⁷⁶ PEČINKA, B.: c. d., s. 79–96.

⁷⁷ MATYÁŠ, Josef: *Politici chtějí s voliči mluvit přímo, ne se na ně jen usmívat z billboardů*. Lidové noviny, 30. 3. 1998, s. 1. (www.anopress.cz) Václav Klaus slib obešel tak, že se objevil na billboardech časopisu Xantypa. ANTOŠ, Petr: *Volby 98' ... A co dál. Pohled do politického zákulisí právě skončených voleb*. Praha 1998, s. 16–22.

Ostrý předvolební souboj mezi ODS a ČSSD zastínil kampaně ostatních stran. Unie svobody s hesly typu „Normální je nelhat“ či „Hrát podle pravidel“ nemohla voliče ve větší míře oslovit a zaujmout (viz *Příloha 4*). H. Marvanová se kriticky vyjádřila ke kampani v roce 1998, protože strana nedokázala prodat svůj politický program.⁷⁸ Další chybou kampaně US byl fakt, že její předseda J. Ruml absolvoval nejméně volebních mítinků v porovnání s ostatními předsedy parlamentními stran.⁷⁹ Nicméně na otázku, kdy se voliči rozhodovali, jakou stranu budou volit, US (oproti ostatním stranám Poslanecké sněmovny) měla nejméně voličů, kteří se rozhodli před kampaní a nejvíce voličů, kteří se rozhodli v průběhu a po skončení kampaně.⁸⁰

US usilovala o zavedení mechanismu průhledného stranického financování, které fungovalo na principu trojúhelníku: rozpočet strany - účetní firma – auditorská firma. Strana odmítla přijímat dary od státních firem a podniků, dary v hodnotě nad 10 000 Kč musely být sepsány ve formě darovací smlouvy.⁸¹ Až do voleb poslanecký klub US neměl nárok na finance pro chod svého klubu, protože ty nejsou poskytovány klubům, které vzniknou uprostřed volebního období.⁸² Schéma znázorňující finanční příjmy US v letech 1998–2001 jsem umístil do *Přílohy 5*, další roky jsou pak zdokumentovány na webu strany ve formě výročních finančních zpráv.⁸³

1. 6. 3 Volební výsledek Unie svobody

Předčasné volby v červnu 1998 byly vrcholem první etapy existence Unie svobody. Strana půl roku po svém založení dokázala i přes kolísavé stranické preference v předvolební době překročit 5% klauzuli a se ziskem 8,6 % hlasů získat 19 mandátů v dolní komoře Parlamentu ČR.

---

⁷⁸ Rozhovor s Hanou Marvanovou v Praze dne 27. 2. 2009, archiv autora.

⁷⁹ ŠARADÍN, P.: *Volby '98*, s. 16.

⁸⁰ ŠULÁK, T.: c. d., s. 133.

⁸¹ *Unie svobody představila své logo: strom*. Lidové noviny, 24. 1. 1998, s. 4. (www.anopress.cz)

⁸² *Klub Rumlovy peníze nedostane*. Lidové noviny, 30. 1. 1998, s. 2. (www.anopress.cz)

⁸³ Dostupné z <http://www.us-deu.cz/index.php?typ=UEA&showid=88> (7. 3. 2009)

Tabulka 3: Stranické preference od ledna do června 1998 (v %) ⁸⁴

	Leden	Únor	Březen	Duben	Květen	Červen	Volby
ODS	15	12	<i>11</i>	16	16	19	27,70
US	x	11	<i>18</i>	13	14	8	8,60
KDU-ČSL	11	9	9	9	9	7	9
ČSSD	32	29	30	24	25	22	32,30
SPR-RSČ	5	8	8	6	5	5	3,90
KSČM	10	11	9	11	11	9	11

Zdroj: STEM⁸⁵, realizace autor

Z údajů v tabulce vyplývá, že preference US dosahovaly nejvyšších hodnot v období bezprostředně po vzniku strany, kdy psychologicky US těžila ze své „novosti“. V březnu měla US po ČSSD nejvyšší preference, naopak ODS klesla na své minimum. Zlom nastal v dubnu, kdy preference US oslabily a naopak ODS posílila. Podpora US rostla do té doby, dokud ODS oslabovala a mohla proto být alternativou pro zklamané voliče ODS (navíc preference další pravicové strany ODA se podle agentury IVVM dostaly v únoru pod 1 % ⁸⁶). Už zde je vidět, že Unie svobody nebyla schopna konkurovat ODS a její nárůst preferencí byl výsledkem dočasně trvajících vnitřních problémů ODS, které po vyřešení znamenaly úbytek sympatií pro US. Dalším handicapem bylo voličské jádro strany. V předchozí části o volební kampani Unie svobody jsem uvedl, že nejvíce jejích voličů se rozhodlo pro stranu až v průběhu nebo po skončení kampaně. Je zřejmé, že US měla z budoucích stran ve Sněmovně nejmenší počet ukotvených voličů a nejmenší voličské jádro. ⁸⁷

Z tabulky 4 je zřejmé, že měsíc před volbami (podle agentury STEM, vzorek 1641 lidí) by Unie svobody získala nejvíce voličů ze stran, kteří v roce 1996 volili ODA (27,7 %) a ODS (24,8 %). ⁸⁸ Dalším zajímavým údajem je fakt, že ODS by volilo jen 46,1 % voličů z roku 1996 (jiné strany volilo 67% a více).

⁸⁴ Podle agentur STEM, IVVM a Socres-Factum by 5% hranici do Poslanecké sněmovny v květnu překročily i strany SPR-RSČ a DŽJ. ŠULÁK, T.: c. d., s. 134.

⁸⁵ HARTL, J. - HUK, J. - HABERLOVÁ, V.: c. d., s. 98–99.

⁸⁶ DRÁBEK, Ondřej: *IVVM: Zeman ztrácí voliče, Ruml je získává*. Lidové noviny, 11. 3. 1998, s. 1. (www.anopress.cz)

⁸⁷ To vyplynulo i ze šetření agentury STEM, které jen 44,7 % potenciálních voličů US uvedlo velmi či poměrně silný vztah ke straně (u ODS 69,2 % nebo KSČM 77,7 %). *US a DŽJ mají nejmenší voličské jádro*. Lidové noviny, 29. 4. 1998, s. 4. (www.anopress.cz)

⁸⁸ Tabulku uvádím pro lepší dokreslení poměru voličů, kteří upřednostnili US před ODS. Tabulka nemusí být přesná, protože poslední průzkum STEM přiřkl ODS o 8,7 % hlasů méně, než kolik ve skutečnosti získala.

ODA do voleb nekandidovala a doporučila volit US a ODS, ale na konci května by volili její voliči po US nejvíce ČSSD.

Tabulka 4: Přesun voličských preferencí (měsíc před volbami)

Tuto stranu by volil nyní (5/98)	Stranu volil v r. 1996					
	ODS	KDU	ČSSD	KSČM	SPR	ODA
ODS	46,1 %	0,7 %	0,6 %	-	-	10,8 %
KDU-ČSL	3,3 %	74,8 %	3,9 %	-	-	2,4 %
ČSSD	8,9 %	11,9 %	67 %	11,6 %	8,6 %	25,3 %
KSČM	0,8 %	1,5 %	3,3 %	76,8 %	5,2 %	2,4 %
SPR-RSČ	1,2 %	0,7 %	0,9 %	2,4 %	67,2 %	-
US	24,8 %	5,2 %	3,6 %	-	5,2 %	27,7 %
DŽJ	3,5 %	2,2 %	12 %	7,3 %	1,7 %	9,6 %
jiná strana	2,4 %	0,7 %	1,8 %	1,2 %	1,7 %	15,7 %
neví	8 %	2,3 %	6,9 %	0,7 %	10,4 %	6,1 %

Tabulka se čte po sloupcích

Zdroj: ŠULÁK, T.: c. d., s. 135. Realizace autor

Ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky ve dnech 19. a 20. června strana Unie svobody získala 8,60 % hlasů (513 596 hlasů). US jako poslední v pořadí překonala 5% klauzuli nutnou pro vstup do Poslanecké sněmovny a získala o jediné poslanecké křeslo méně než KDU-ČSL.

Tabulka 5: Výsledky US v jednotlivých volebních krajích

Volební kraj	Hlasů	Poměr počtu hlasů pro stranu v kraji z celkového zisku strany	Mandátů
Praha	13,38 %	18,80 %	3 (z 24)
Středočeský	7,9 %	10,28 %	2 (z 22)
Jihočeský	8,54 %	6,87 %	2 (z 14)
Západočeský	8,37 %	7,98 %	1 (z 16)
Severočeský	7,8 %	9,64 %	2 (z 21)
Východočeský	9,07 %	13,14 %	2 (z 25)
Jihomoravský	8,52 %	20,03 %	4 (ze 41)
Severomoravský	6,25 %	13,24 %	3 (z 37)

Zdroj: www.volby.cz, ŠULÁK, T.: c. d., s. 114–135. Realizace autor

Z uvedené tabulky je zřejmé, že největších zisků strana dosáhla v Jihomoravském kraji a v Praze, kde získala téměř 40 % všech hlasů (nejlepším krajem ODS byla také Praha a nejhorším stejně jako v případě US Severočeský kraj). Dále z tabulky

vyplývá, že čím větší byl volební obvod, tím více mandátů US získala. V Severomoravském kraji strana získala o zhruba 3 % méně než ve východočeském regionu, ale celkovému zisku strany přispěly oba kraje podobným procentním dílem. Ovšem v Severomoravském kraji strana za 6,25 % hlasů kraje získala o mandát více než ve východočeském kraji. Z čísel následující tabulky navíc zjistíme, že nejhorších výsledků strana dosáhla v okresech Severomoravského a Severočeského kraje. Proto čím větší (a tím více proporční) z hlediska počtu rozdělovaných poslaneckých mandátů obvod byl, tím větší zisky plynuly pro Unii svobody. Ve volebním programu US slibovala změnu volebního zákona z poměrného na většinový. Jenomže právě kvůli proporčnímu volebnímu systému strana získala mandáty i v krajích, ve kterých US v několika okresech výrazně neuspěla.

Tabulka 6: Nejvyšší a nejnižší zisky Unie svobody

Okres	Hlasů	Pořadí	Okres	Hlasů	Pořadí
Praha ⁸⁹	13,38 %	3.	Karviná	4,47 %	6.
Liberec	11,53 %	3.	Bruntál	5,00 %	5.
Brno-město	11,34 %	3.	Chomutov	5,89 %	5.
Náchod	11,29 %	4.	Louny	6,01 %	5.
Jablonec n. Nisou	10,89 %	3.	Most	6,02 %	5.
Semily	10,65 %	4.	Frýdek-Místek	6,04 %	5.
Praha-západ	10,46 %	3.	Jeseník	6,10 %	5.
Plzeň-město	10,41 %	3.	Ostrava-město	6,11 %	4.
Hradec Králové	9,92 %	4.	Šumperk	6,12 %	5.
Český Krumlov	9,85 %	4.	Opava	6,17 %	5.

Zdroj: www.volby.cz, realizace autor

Volebně nejlepší a nejhorší okresy Unie svobody jsem porovnával s jejich výší registrované nezaměstnanosti (viz *Příloha 6* v příloze). Vztah mezi výsledky US a nezaměstnaností v roce 1998 byl takový, že čím větší byla v okrese nezaměstnanost, tím méně hlasů zde Unie svobody získala. Dále jsem zkoumal na mikroregionální úrovni vztah mezi počtem vysokoškolsky vzdělaných lidí a ziskem Unie svobody (viz *Příloha 7*). Unie svobody uspěla především v krajích, kde byl vyšší podíl vysokoškolsky či středoškolsky vzdělaných lidí.

⁸⁹ Namísto okresů Praha I až Praha XIII pracuji s hodnotou Prahy jako kraje, která činila 13,38 %. Na prvních deseti místech by se seřadily pražské obvody s hodnotami od 12,67 % - 16,25 % hlasů. Největší zisk US byl v Praze I, nejméně z pražských obvodů získala US v Praze IX (celkově 16. místo) s 11,10 %. Zvolil jsem tento postup proto, abych mohl lépe demonstrovat výsledky US v rámci celé ČR.

V závěru kapitoly shrnu její hlavní myšlenky. Unie svobody vznikla z Názorové platformy ODS, kterou jsem se zabýval na základě G. Sartoriho pojetí substranických jednotek. Tento fragment vznikl na základě rozporu o představě vedení strany a řešení tehdejší krizové situace v ODS. Hana Marvanová i Vladimír Mlynář přiznali, že odchod několika poslanců z ODS nebyl nejlepším řešením, ale kritici V. Klause k tomu byli donuceni. Unie svobody vznikla parlamentní cestou, protože strana vycházela z názorového fragmentu v Poslanecké sněmovně. Celý proces formování strany a jejího vývoje až do voleb v červnu 1998 byl velmi rychlý, strana se šest měsíců po svém založení zúčastnila voleb a získala 19 poslaneckých mandátů.

Z výsledku voleb je zřejmé, že nejpočetnějším elektorátem Unie svobody se stali voliči s vyšším dosaženým vzděláním, tedy tzv. nová střední třída, na kterou se strana ve svém volebním programu zaměřila. Unie svobody se však v předvolebním období prezentovala zejména zdůrazňováním slušnosti a morálky. Podle H. Marvanové strana nebyla schopna „prodat“ své programové hodnoty. Pro budoucí vývoj strany je velmi důležité, aby fragment vznikl na základě ideologického rozporu se svou mateřskou stranou. Je-li tato skupina početná, existují dvě možnosti, jak dále postupovat: buď se podaří vyvinout dostatečný tlak na vedení a prosadit změny, nebo bude stranou vytlačena na okraj a nezbude jiné řešení než založení vlastního poslaneckého klubu. Druhá možnost nastala v případě Unie svobody. Pro početnější fragment je důležité, aby ve svém středu měla takovou osobnost, která bude koordinovat jeho činnost a definovat nejbližší politické cíle. V případě Unie svobody byly nejviditelnějšími postavami exministři J. Ruml a I. Pilip, z nichž prvně jmenovaný byl od začátku favoritem na budoucího předsedu vznikající strany. J. Ruml deklaroval, že jeho pozice je jen dočasná a bude usilovat o předání svého postu jiným kandidátům. Tím se de facto vzdal role perspektivního lídra, což se negativně projevilo na formování Unie svobody.

Podle Maurice Duvergera si strana nese symptomy vzniku po celou svou politickou existenci. V této kapitole jsem zkoumal způsob vzniku Unie svobody, který mohu definovat na základě tří následujících faktorů: vznik parlamentní cestou, ideové neukotvení a nepřítomnost charismatického lídra. Uvedené tři body přispěly k tomu, že strana disponovala málo početnou členskou základnou, která by jinak fungovala jako katalyzátor chybných rozhodnutí strany a vytvářela

zezdola tlak na vedení. Podle Duvergerova rozlišení politických stran je komplikované určit, zda byla US kádrovou nebo masovou stranou. Atributem kádrové strany je užší voličská základna, na které není závislá, naopak masová strana je závislá na početném množství straníků. Unie svobody byla podle velikosti své základny kádrovou stranou, což v dalších letech negativně přispělo k její marginalizaci. US vznikla ve velmi krátkém časovém sledu a nedokázala si vybudovat vnitřní komunikační strukturu. Z rozhovorů s R. Novákem, V. Mlynářem a H. Marvanovou vyšlo najevo, že strana postrádala mechanismus, jak se konsensuálně shodnout na složení kandidátních listin a koncepci politického programu.

Ve volbách do Poslanecké sněmovny strana získala 8,60 % hlasů a obsadila 19 poslaneckých křesel. Oproti původním očekáváním zkraje roku může být tento výsledek zklamáním, ale je třeba si uvědomit, že strana vznikla šest měsíců před volbami a získala jen o mandát méně než tradiční česká politická strana KDU-ČSL. Unie svobody však uspěla především kvůli specifiku dané doby. V. Klausovi se podařilo vytáhnout krizí zmítanou ODS na druhé místo, přesto zde ještě existoval prostor pro další pravicový subjekt pro zklamané pravicové voliče (k čemuž přispěl i odchod ODA ze scény). Příčiny úspěchu US byly dočasného charakteru, po volbách se Unie svobody dostala na politickou křižovatku. Nebylo už dál možné stavět svůj program na pravdě a slušnosti. Ekologická ani proevropská politika tehdy ještě neměla ve společnosti ohlas (V. Mlynář to komentoval slovy, že „nebyla zeď, o kterou by se ten tenis hrál“), navíc jak ČSSD, tak KDU-ČSL byly stranami s kladným vztahem k Evropské unii. Jednou z možností politického směřování US byl plán J. Luxe, který usiloval o vytvoření jakéhosi volebního bloku, který by se stal liberálně-konzervativním pólem v prostoru mezi ODS a ČSSD.

2. Unie svobody jako součást politického projektu Čtyřkoalice

Cílem této kapitoly bude analyzovat působení Unie svobody v celkovém rámci Čtyřkoalice. Nebudu se zabývat, jakým procentním dílem strana přispěla k zisku v senátních či regionálních volbách. Čtyřkoalici budu považovat za kompaktní celek, jehož úspěšnost závisela na kompatibilitě všech jeho stavebních součástí. Jakmile Čtyřkoalice přestala fungovat jako „tým“, rozpadla se a její preference a volební zisk výrazně oslabily. Uvedu jednotlivé smlouvy, které prohlubovaly spolupráci koaličních stran. Úspěšné výsledky voleb jsou důkazem, že čtyřkoaliční projekt měl smysl a našel pochopení u voličů. Pracuji zde s myšlenkou, že US a KDU-ČSL byly opoziční smlouvou odsunuty do role opozice. Tato událost nakonec donutila obě strany Poslanecké sněmovny a dva menší pravicové subjekty spolupracovat a nabídnout občanům alternativu k povolebnímu rozdělení moci mezi ODS a ČSSD.

2.1 Povolební vyjednávání

Vítězem předčasných voleb se stali sociální demokraté. Volby tak poprvé od pádu komunistického režimu vyhrála levicová strana. Unii svobody se dostala do Poslanecké sněmovny v pořadí jako poslední strana. Oproti volbám v roce 1996 překročilo 5% klauzuli do Sněmovny 5 stran. Nedostala se ODA, která ani nekandidovala a přes pět procent se nedostala SPR-RSČ (3,9 %). Antisystémovou stranou zůstala KSČM, na pravolevé ose pak zaujala US pozici ODA.⁹⁰

Tabulka 7: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1998

Strana	Hlasy v %	Počet mandátů
Česká strana sociálně demokratická	32,31	74
Občanská demokratická strana	27,74	63
Komunistická strana Čech a Moravy	11,03	24
Křesťanská a demokratická unie-Čs. strana lidová	9,00	20
Unie svobody	8,60	19

Zdroj: www.volby.cz, realizace autor

⁹⁰ Dostupné z <http://www.volby.cz/pls/ps1998/u4> (28. 3. 2009)

Události před volbami a vyhrocená předvolební kampaň napovídaly, že povolební vyjednávání budou složitá. V. Mlynář uvedl, že první spory v Unii svobody nastaly právě během povolebních vyjednávání. M. Zeman nabídnul KDU-ČSL a US každé po čtyřech ministerských křeslech, J. Lux se měl stát předsedou vlády a M. Zeman předsedou Poslanecké sněmovny. J. Ruml ale kvůli programovým neshodám (a animozitě vůči M. Zemanovi) odmítl koalici s ČSSD a spíše usiloval o spojení s ODS (jen půl roku poté, co poslanci pozdější US opustili ODS a založili novou stranu).⁹¹

2. 1. 1 Opoziční smlouva

Dne 9. července 1998 zástupci ODS a ČSSD podepsali „*Smlouvu o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice*“, zkráceně též opoziční smlouva.⁹² Vznikl menšinový kabinet ČSSD, který byl závislý na podpůrné straně ODS.

Michal Klíma tuto vládu definuje jako skrytou, tichou, velkou koalici.⁹³ Tichá proto, že občanští demokraté nemají ve vládě žádného ministra, ale zastávají jiné čelné funkce a pozice. Článek II opoziční smlouvy: „*Výše jmenované strany se zavazují, že budou respektovat právo té z těchto stran, která se ve volbách umístila na druhém místě, být této vládě opozicí*“. V opačném smyslu ale zní článek VI: „*Výše jmenované strany se zavazují, že v průběhu volebního období Poslanecké sněmovny žádná z nich nevyvolá hlasování o nedůvěře vládě ani nevyužijí ústavních možností vedoucích k rozpuštění Poslanecké sněmovny, a budou-li takové návrhy předloženy jiným politickým subjektem, nepodpoří je hlasováním*.“

Z toho vyplývá, že článkem II definovaná opoziční ODS nemůže hlasovat o nedůvěře menšinové vládě ČSSD, což ale popírá funkci opozice. Tichá koalice tedy proto, že ODS je „skrytým“ partnerem sociálních demokratů. Skutečnými opozičními stranami jsou KDU-ČSL, Unie svobody a KSČM, které ale nemají šanci bez podpory ODS (článkem VI zakázáno podpořit takovéto hlasování) menšinovou vládu přehlasovat. Článek VII uděluje smluvním stranám jeden rok

⁹¹ Rozhovor s Vladimírem Mlynářem v Praze dne 27. 2. 2009, archiv autora.

⁹² Dostupné z <http://www.ods.cz/knihovna/dokument.php?ID=6> (28. 11. 2008)

⁹³ KLÍMA, Michal: *Skrytá tichá velká koalice*. Politologický časopis, 6, 1999, č. 2, s. 173–174.

na úpravu Ústavy a změnu volebního zákona, který by „posílil význam výsledku soutěže politických stran“.⁹⁴

2.2 Vznik Čtyřkoalice

Za myšlenkového zakladatele Čtyřkoalice považují Josefa Luxe, který již v roce 1996 spolupracoval s ODA během prvních senátních voleb (motivem bylo porazit kandidáty ODS ve druhém kole). Tato strategie se J. Luxovi vyplatila a spolu s ODA strany získaly 20 senátorských křesel.⁹⁵ J. Lux si uvědomil, že by na české politické scéně mohla vzniknout v prostoru mezi ODS a ČSSD třetí velká politická síla.⁹⁶ Ideálním partnerem pro KDU-ČSL byla po volbách Unie svobody, s níž rozhovory ohledně spolupráce probíhaly už v první polovině roku. Unie svobody se vzhledem ke své velikosti nemohla stát křesťanským demokratům rovnocenným partnerem, proto do koalice přibrala další dvě pravicové strany, DEU a ODA.⁹⁷

2.2.1 Senátní volby 1998

První smlouvou uvedených čtyř stran byla tzv. *Dohoda o volební koalici* ze dne 1. 9. 1998. Důvodem uzavření dohody bylo: „*Vycházejíce z nestandardní politické situace, která vznikla po uzavření smlouvy mezi ODS a ČSSD, projevíly KDU-ČSL, US, ODA a DEU společnou vůli vytvořit pravostředovou koalici pro nadcházející senátní volby.*“⁹⁸

Tabulka 7: Výsledky senátních voleb v roce 1998

Strana	Počet senátorů	Počet senátorů v %
Čtyřkoalice	13	48,15
Občanská demokratická strana	9	33,33
Česká strana sociálně demokratická	3	11,11
Komunistická strana Čech a Moravy	2	7,41

Zdroj: www.volby.cz, realizace autor

⁹⁴ Dostupné z <http://www.volby.cz/pls/ps1998-win/u0> (28. 11. 2008)

⁹⁵ Dostupné z: <http://www.volby.cz/pls/senat/se1?xjazyk=CZ&xdatum=19961116> (24. 11. 2008)

⁹⁶ PEČINKA, B.: c. d., s. 74–78.

⁹⁷ Rozhovor s V. Mlynářem v Praze dne 27. 2. 2009, archiv autora.

⁹⁸ *Dohoda o volební koalici pro senátní a komunální volby v listopadu 1998 uzavřená mezi KDU-ČSL, US, ODA a DEU.* Dostupné z <http://www.oda.cz/clanek.asp?id=230> (25. 11. 2008)

Z hlediska teorie koalic bychom mohli tuto koalici označit za *volební* koalici, která byla uzavřena výslovně (explicitně) a na celostátní úrovni.⁹⁹ Smluvní strany se dohodly na centrální kampani a v jednotlivých obvodech společně podpořily navržené kandidáty. Unie svobody a ODA po volbách vytvořily senátorský klub Unie svobody - Občanské demokratické aliance, který tvořilo 11 členů.¹⁰⁰ Přičteme-li k těmto 11 členům dalších 17 lidoveckých křesel v Senátu, koalice disponovala celkem 28 senátorskými mandáty.¹⁰¹

2. 2. 2 Komunální volby 1998

V této práci nebudu mít prostor podrobně zkoumat výsledky komunálních voleb v roce 1998, protože po celé republice strany Čtyřkoalice kandidovaly v různých uskupeních a nelze proto mluvit o společném postupu a centrální strategii. Proto se budu zabývat jen čtyřkoaliční spoluprací v Praze. Samotná Unie svobody získala celkem 701 zastupitelů (KDU-ČSL: 7 119, DEU: 110, ODA: 154). V 13 zastupitelstvech statutárních měst pak US obsadila 44 zastupitelských míst, což ji řadilo celkově na páté místo.¹⁰²

Dne 8. 9. 1998 se strany KDU-ČSL, US, DEU a ODA domluvily na koaliční spolupráci pro volby do Zastupitelstva hl. m. Prahy (ZHMP). Strany kandidovaly společně pod názvem UNIE PRO PRAHU. Dále bylo ujednáno, že strany nominují společné kandidáty a je poté budou podporovat, volební kampaň bude centrální s jednotnou grafikou a po volbách vytvoří společný koaliční klub s názvem Unie pro Prahu.¹⁰³ V samotných volbách koalice získala celkem 16 mandátů z celkových 55.

---

⁹⁹ NOVÁK, M.: *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*, s. 176–177.

¹⁰⁰ Dostupné z

http://www.senat.cz/organy/index.php?lng=cz&ke_dni=11.11.2000&O=6&par_2=52 (25. 11. 2008)

¹⁰¹ V otázce navrhuující strany kandidáta ve volbách 1998 jsem na serveru volby.cz a na webu Senátu našel pouze údaje, že kandidát byl vyslán 4K. Nebyla zde uvedena konkrétní smluvní strana, která jednotlivé kandidáty po vzájemné domluvě vysílá. Lze jen odvodit členství kandidátů (1 US-DEU (v té době ještě neintegrováné 2 strany) 5 KDU-ČSL, 4 ODA). Dostupné z www.volby.cz (25. 11. 2008)

¹⁰² Dostupné z www.volby.cz (9. 3. 2009). Uvádím počet mandátů, který byl na serveru volby.cz uveden u samotných stran. Nezmiňuji počty mandátů, které strana získala v koalicích.

¹⁰³ *Koaliční dohoda pro volby do ZHMP 8. 9. 1998*, dostupné z <http://www.oda.cz/clanek.asp?id=231> (25. 11. 2008)

2.3 Koaliční dohody a vnitřní vývoj Čtyřkoalice do voleb v r. 2000

První polovina roku 1999 byla z hlediska vnitřní konsolidace Čtyřkoalice problematická. KDU-ČSL svoji spolupráci směřovala v Poslanecké sněmovně k ČSSD, což dokládá i přijetí státního rozpočtu na návrh sociální demokracie.¹⁰⁴ Další konflikt nastal ohledně tvorby koaliční rady v zastupitelstvu hl. m. Prahy, kdy KDU-ČSL odmítla koalici s občanskými demokraty, což naopak pro US nebylo překážkou. Strany Čtyřkoalice však pochopily, že opoziční smlouva nebyla jen dočasným projektem a jedinou možností boje proti opoziční smlouvě byla jejich další spolupráce.

Už na podzim roku 1998 byl donucen Josef Lux opustit místo předsedy KDU-ČSL kvůli onemocnění leukémií, které 22. 11. 1999 podlehl.¹⁰⁵ Novým předsedou strany byl zvolen Jan Kasal (soupeřem mu byl Cyril Svoboda).¹⁰⁶ Tuto událost považuji za jeden z klíčových momentů celého vývoje Čtyřkoalice, která ztrátou J. Luxe přišla o svého přirozeného lídra. Z hlediska fungování a kooperace čtyř politických stran je důležité, aby byl blok veden charismatickou osobností, která bude schopna koordinovat a prohlubovat koaliční spolupráci a integraci stran.

Dne 29. září 1999 vstoupila v platnost tzv. *Svatováclavská čtyřkoaliční dohoda*, ve které se strany dohodly na společném cíli: „*Nabídnout alternativu schopnou překonat politický marasmus, účinně čelit sílícímu vlivu komunistů, vyřešit stávající problémy naší země a přivést ji do Evropské unie.*“¹⁰⁷ Strany se zavázaly ke společnému postupu před volbami do Senátu, krajských zastupitelstev a do Poslanecké sněmovny. Společným cílem stran bylo vybudovat vnitřní strukturu koalice, která z ní měla učinit kompaktního a silného hráče na české politické scéně.

O rok později, 28. září 2000, koaliční partneři podepsali tzv. *Svatováclavskou čtyřkoaliční smlouvu*, jejímž cílem bylo zdokonalit a upevnit mezistranické vztahy. Nejvyšším orgánem Čtyřkoalice se stala tzv. Politická rada, která byla tvořena osmi členy. US a KDU-ČSL měly každá po třech členech,

¹⁰⁴ Dostupné z http://www.kdu.cz/SJEZD/1999/sj_mater/mater_01.htm (26. 11. 2008)

¹⁰⁵ Dostupné z <http://www.kdu.cz/default.asp?page=311&idr=22&IDCI=1408> (26. 11. 2008)

¹⁰⁶ Dostupné z <http://www.kdu.cz/SJEZD/1999/default.htm> (26. 11. 2008)

¹⁰⁷ *Svatováclavská čtyřkoaliční dohoda 29. 9. 1999*, dostupné z <http://www.oda.cz/clanek.asp?id=224> (26. 11. 2008)

ODA a DEU byla každá zastoupena po jednom zástupci. Strany si také předsevzaly vytvoření stínové vlády a jmenování lídra Čtyřkoalice (stínového premiéra).¹⁰⁸ Proces volby lídra Čtyřkoalice kritizoval V. Mlynář, který se domnívá, že lídr buď je anebo není, rozhodně ho nejde jmenovat či jinak uměle dosadit. Opravdovým lídrem Čtyřkoalice byl J. Lux, který k tomu nemusel být zvolen.¹⁰⁹

2. 4 Senátní volby 2000

Senátní volby se konaly 12. 11. 2000. Koalice opět slavila úspěch, z 27 kandidátů, které do voleb postavila, jich uspělo 17.

Tabulka 8: Výsledky senátních voleb v roce 2000

Strana	Počet senátorů	Počet senátorů v %
Čtyřkoalice	17	62,96
Občanská demokratická strana	8	29,63
Česká strana sociálně demokratická	1	3,70
Nezávislí kandidáti	1	3,70

Zdroj: www.volby.cz, realizace autor

Senátorské kluby US-ODA a klub KDU-ČSL dohromady disponovaly 35 hlasy, k tomu musíme ještě přičíst 4 nezařazené senátory, kteří patřili ke čtyřkoaličním stranám. Dohromady byla Čtyřkoalice zastoupena 39 senátory. Opozičně-smluvní ODS a ČSSD měly po volbách v roce 2000 celkem 37 senátorů.¹¹⁰ ODS a ČSSD tak přišly o většinu v Senátu a místo Libuše Benešové na postu předsedy Senátu byl zvolen kandidát 4K Petr Pithart.¹¹¹ Čtyřkoalici se podařilo zabránit ODS a ČSSD prosazení změny ústavních zákonů (k tomu je nutná 3/5 většina všech poslanců PSP ČR a 3/5 většina přítomných senátorů).¹¹²

¹⁰⁸ Svatováclavská čtyřkoaliční smlouva 28. 9. 2000. Dostupné z <http://www.oda.cz/clanek.asp?id=398> (28. 3. 2009)

¹⁰⁹ Rozhovor s Vladimírem Mlynářem v Praze dne 27. 2. 2009, archiv autora.

¹¹⁰ Dostupné z <http://www.kdu.cz/VOLBY/SEN/2000/default.htm> (27. 11. 2008)

¹¹¹ VODIČKA, Karel – CABADA, Ladislav: *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Praha 2007, s. 257.

¹¹² Tamtéž, s. 256. Zákon č. 1/1993, Ústava ČR, Hlava druhá, čl. 39.

2.5 Regionální volby 2000

Souběžně se senátními volbami proběhly historicky první volby do krajských zastupitelstev. Celkově vyhrála ODS, jen o jedno procento méně získala Čtyřkoalice. V 11 krajích se 4K dostala do rady kraje, v pěti krajích dokonce získala hejtmanský post (ve všech případech získala toto křeslo KDU-ČSL). Čtyřkoalice uzavřela osmkrát radní koalici s ODS a dalšími nezávislými sdruženími, ve třech krajích pak stála 4K v koalici s ODS a ČSSD proti KSČM (viz *Příloha 8*).

Tabulka 9: Výsledky krajských voleb v roce 2000

Strana	Hlasy v %	Počet mandátů
Občanská demokratická strana	23,81	185
Čtyřkoalice	22,86	171
Komunistická strana Čech a Moravy	21,14	161
Česká strana sociálně demokratická	14,66	111

Zdroj: ŠARADÍN, Pavel – ŠULÁK, Tomáš: *Krajské volby 2000. Olomoucký kraj*. Olomouc 2001, s. 100.

Čtyřkoalice postavila do čela krajských koalic své zástupce především na Moravě (kromě Moravskoslezského ve všech moravských krajích) a jediný v Čechách (Pardubický). KDU-ČSL a US se staly dominantními stranami Čtyřkoalice, naopak ODA a DEU se staly marginálními stranami koalice, což je doložitelné např. na základě nominací kandidátů na hejtmany (viz *Příloha 8, 9*).¹¹³

2.6 Spory uvnitř Čtyřkoalice a její rozpad

Koalice zažila velmi úspěšný volební rok 2000. ODS a ČSSD neuspěly se svou reformou volebního zákona (stručné vysvětlení návrhu změny volebního zákona je v *Příloze 10*). Dne 28. 1. 2001 byla mezi koaličními stranami dojednána *Žďárská dohoda*, ve které se Čtyřkoalice domluvila na svém lídrovi – Cyrilu Svobodovi (původními kandidáty byli Jaroslav Kopřiva z KDU-ČSL, Karel

¹¹³ Dostupné z <http://www.kdu.cz/VOLBY/KRAJ/default.htm> (28. 11. 2008)

Kühnl z US a Michael Žantovský z ODA).¹¹⁴ Dalším společným aktem byla tzv. *Jarní dohoda* z 31. března 2001. Cyril Svoboda rezignoval na post předsedy Čtyřkoalice (nebyl schopen sestavit stínovou vládu) a stínového premiéra, místo něho byl zvolen předseda Unie Svobody Karel Kühnl. Jarní dohodou byla jmenována stínová vláda Karla Kühnla, ve které obsadila KDU-ČSL osm křesel, US pět, ODA dvě a DEU jedno.¹¹⁵

Velmi chybným krokem Čtyřkoalice byla snaha sestavit stínovou vládu a vytvořit post předsedy Čtyřkoalice. Stínová vláda nemá na české politické scéně tradici a má prakticky nulový význam. Při vytváření takovéto vlády se akorát ukázaly vnitrokoaliční problémy jednotlivých partnerských stran. Čtyřkoalice ve svých primárních politických cílech deklarovala alternativu tehdejšímu přístupu ke tvorbě politiky. Mocenské snahy koaličních stran v očích voličů způsobily zklamání ze čtyřkoaličního projektu.¹¹⁶

V čele US došlo v červnu roku 2001 ke změně na předsednickém postu. Hana Marvanová nahradila Karla Kühnla a na konci října se podílela na připojení jedné z koaličních stran, Demokratické unie, k Unii Svobody.¹¹⁷ V boji o předsednickou funkci se utkala s V. Mlynářem. Na otázku, jakým směrem chtěl US vést, V. Mlynář odpověděl, že jeho cílem byla postupná a řízená integrace s KDU-ČSL (a snížení počtu stran Čtyřkoalice tak, že by US k sobě připojila malé strany DEU a ODA), čímž by se vytvořil komplexní liberálně-konzervativní středový subjekt opírající se o křesťanský ideový proud. Dalším cílem V. Mlynáře bylo zavést v rámci US přímé primární volby, o kterých jsem se zmiňoval v první kapitole.¹¹⁸

Na začátku roku 2002 vypukla ve Čtyřkoalici krize, která vyústila v rozpad celého projektu. Existuje několik verzí, co bylo jeho příčinou. Oficiálně se uvádí spor ohledně dluhu ODA (již z 90. let), který představoval problém pro

---

¹¹⁴ *Žďárská dohoda stran čtyřkoalice* 28. 1. 2001. Dostupné z <http://www.oda.cz/clanek.asp?id=488> (28. 11. 2008)

¹¹⁵ *Jarní dohoda stran Čtyřkoalice ze dne 31. 3. 2001*. Dostupné z <http://www.oda.cz/clanek.asp?id=521> (27. 11. 2008)

¹¹⁶ FIALA, Petr: *Čtyřkoalice mezi integrací a rozpadem*. Revue Proglas, 12, duben 2001, č. 3. www.cdk.cz/rp/clanky/13/komentar-ctyrkoalice-mez-integraci-a-rozpadem/ (28. 3. 2009)

¹¹⁷ Celý název strany zněl: Unie svobody – Demokratická unie (dále také jako US-DEU) Dostupné z <http://www.us-deu.cz/index.php?typ=UEA&showid=65> (28. 11. 2008) Sloučením dvou stran se rozšířila členská základna US o 293 členů DEU (viz první kapitola).

¹¹⁸ Rozhovor s Vladimírem Mlynářem v Praze dne 27. 2. 2009, archiv autora.

KDU-ČSL.¹¹⁹ Politická rada 4K přijala plán, který stanovil harmonogram splácení dluhu, což ale nakonec KDU-ČSL odmítla akceptovat (objevily se další nejasnosti ohledně převedení sporné šestimilionové sumy na charitativní účely, což ale ODA neuskutečnila).¹²⁰ KDU-ČSL ještě dala ODA třídní lhůtu na sloučení s US-DEU, což ODA odmítla.¹²¹ Opačný názor na příčinu krize měli zástupci ODA, podle kterých finanční dluh nebyl důvodem k rozpadu 4K. ODA uvedla, že problém spočíval v tom, že KDU-ČSL plánovala po volbách koalici s ČSSD (u které předpokládali, že vyhraje), v čemž by ji ale ODA bránila.¹²² Navíc uvnitř Čtyřkoalice se vyprofilovaly dvě silné strany a pro KDU-ČSL by bylo výhodnější, kdyby koalice nevyhrála a nemuselo dojít k rozporům s US-DEU, která by se spíše přikláněla ke spolupráci s ODS. Kdyby 4K vyhrála a nebyla by se schopna shodnout s kým jít do vládní koalice, mohla by se opakovat situace z doby „opoziční smlouvy“.¹²³

V názoru na příčiny krachu Čtyřkoalice se V. Mlynář a H. Marvanová rozcházejí. Budu konfrontovat názory dvou osobností, které stály v rámci jedné strany proti sobě, což se projevilo i na červnové volbě předsedy US. Prvně jmenovaný uvedl, že počátečním sporem bylo odmítnutí jmenovat Miroslava Kalouska (KDU-ČSL) ministrem stínové čtyřkoaliční vlády. V. Mlynář kritizoval „dvojí metr“ posuzování lidí, kdy M. Kalousek byl pro určité členy US nepřijatelný, ale jiný člen US, nehledě na svoje chování, mohl být lídrem kandidátky US v jednom z pražských obvodů ve volbách do Zastupitelstva hlavního města Prahy.¹²⁴ H. Marvanová uvedla rovněž jako příčinu sporu problém se jmenováním stínové vlády a postem M. Kalouska (kvůli sporným zakázkám na ministerstvu obrany). Její kritika se vztahovala na načasování celého konfliktu, protože Čtyřkoalice ještě v prosinci roku 2001 měla osmiprocentní preferenční náskok na druhou ČSSD a směřovala k úspěchu ve volbách. Je tedy otázkou, proč

¹¹⁹ TABERY, Erik: *Krk, který tou hlavou kroutí*. Respekt, 11. 2. 2002. <http://www.kdu.cz/default.asp?page=311&idr=133&IDCl=1721> (28. 3. 2009)

¹²⁰ CABADA, L. – ŠANC, D.: c. d., s. 140. ŠARADÍN, Pavel a kol.: *Volby 2002. Analýza programů a výsledků ve volbách do Poslanecké sněmovny*. Olomouc 2002, s. 17.

¹²¹ TABERY, Erik: *Krk, který tou hlavou kroutí*. Respekt, 11. 2. 2002.

¹²² Toto zdůvodnění uvádí Bohumil Pečinka v již citované knize *Cesta na Hrad* (s. 102).

¹²³ TABERY, Erik: *Pravice hledá společnou řeč*. Respekt, 2. 11. 2003. Komentář k článku Erika Taberyho na webových stránkách ODA, <http://www.oda.cz/clanky.asp?place=1&area=3> (28. 11. 2008)

¹²⁴ Lídrem kandidátní listiny Unie svobody ve volbách do zastupitelstva hlavního města byl v obvodě č. 1 Michael Hvízďala.

<http://www.volby.cz/pls/kv2002/kv111111?xjazyk=CZ&xid=1&xdz=4&xnumnuts=1100&xobec=554782&xobvod=1&xstrana=102> (23. 3. 2009)

ve chvíli, kdy má politický subjekt půl roku před volbami 30 % stranických preferencí, se rozhádá a ztrácí tím u voličů svůj kredit, který si budoval po tři roky svého politického působení. H. Marvanová z toho viní lidi kolem M. Kalouska, který měl blízko k ODS.

Vznik Čtyřkoalice byl výsledkem vnějších okolností. Menší strany si byly vědomy, že jedině spolupráce jim umožní konkurovat ODS a ČSSD a zamezit jejich pokusu o změnu volebního zákona. Čtyřkoalice se tak stala protestním subjektem proti skryté, tiché, velké koalici ODS a ČSSD. Cílem této kapitoly nebylo zkoumat Unii svobody jako atom v rámci koalice, ale Čtyřkoalici jako celek. Na základě úspěšných výsledků ve dvou senátních a jedné regionálních volbách je zřejmé, že Čtyřkoalice byla subjektem, pro který existoval na české politice scéně dostatečný prostor. Přesto se tento projekt nakonec rozpadl, protože mezi jednotlivými členskými stranami propukly spory, které vyvolaly pokles důvěry u voličů. Velkou ztrátu utrpěla 4K už na začátku své existence, když zemřel její zakladatel Josef Lux. Čtyřkoalice postrádala lídra, který by dokázal strany dirigovat a dát projektu vizi, která by přesahovala více jak jedno volební období. Podle V. Mlynáře by bylo potřeba alespoň deset let, aby bylo možné ze Čtyřkoalice vybudovat liberálně-konzervativní středový subjekt, který by se vedle ODS a ČSSD stal třetím velkým politickým pólem.

Pro Unii svobody byla Čtyřkoalice ideálním prostorem, ve kterém mohla existovat a aktivně se podílet na tvorbě politiky. Nemyslím si, že postupná integrace s KDU-ČSL by znamenala zánik strany a jejích hodnot. Naopak situace nastalá po rozpadu Čtyřkoalice dokazuje, že strana se sice v rámci volební koalice s KDU-ČSL ve volbách 2002 opět dostala do Poslanecké sněmovny, ale jelikož nepůsobila v rámci žádného širšího koaličního projektu, znamenalo to de facto začátek jejího konce.

3. US-DEU od voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2002 do voleb do Evropského parlamentu v roce 2004

V poslední kapitole práce se zabývám třetí fází éry US-DEU, ve které se strana v rámci tzv. Koalice dostala do Poslanecké sněmovny a posléze se stala spolu s KDU-ČSL a ČSSD vládní stranou. Cílem této kapitoly je ukázat definitivní úpadek strany, který byl umocněn vstupem US-DEU do kabinetu s levicovou ČSSD. V období od voleb 2002 do voleb do Evropského parlamentu se jasně projeví negativní aspekty strany, které si US-DEU nese od svého vzniku. Strana byla ideologicky nejednotná, počet členů strany se snižoval a chyběl lídr. Tato kapitola je tedy ověřením platnosti hypotézy, protože právě v tomto období dochází k marginalizaci strany a vyhasnutí její volební síly, kterou jsem definoval jako dočasnou. Velmi zajímavé bude pozorovat, jak se k situaci po volbách v roce 2002 postaví V. Mlynář a H. Marvanová.

3.1 Koalice ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002

Na začátku roku 2002 se Čtyřkoalice rozpadla a už jen v rámci předvolební koalice pokračovala tzv. Koalice ve složení US-DEU a KDU-ČSL. Podle agentury STEM stranické preference Čtyřkoalice na podzim 2001 postupně rostly z 23,7 % až na 29,1 % v prosinci (ODS 20,8 %, ČSSD 20,6 % a KSČM 15 %).¹²⁵ Preference Koalice se v předvolebním období výrazně snížily na 17,2 % v červnu 2002.¹²⁶ Podle V. Hlouška a L. Kopečka se před volbami do Poslanecké

---

¹²⁵ *Čtyřka i přes aféry zvyšuje náskok.* Právo, 18. 12. 2001, s. 2. (www.anopress.cz) Podle analytika Jaroslava Huka byla jednou z příčin růstu preferencí 4K integrace stran US a DEU, které na voliče pozitivně zapůsobilo, protože to budilo dojem sjednocené kandidátní listiny. *ODS spolu se sociální demokracií ztrácí na čtyřkoalici osm procent.* Hospodářské noviny, 18. 12. 2001, s. 2. (www.anopress.cz)

¹²⁶ *Poslední průzkum: Koalice se vzdaluje komunistům.* Lidové noviny, 10. 6. 2002, s. 2. (www.anopress.cz) Považuji za nutné podotknout, že výzkum stranických preferencí Čtyřkoalice byl problematický. Klára Plecítá ve svém článku upozorňuje, že agentury STEM a CVVM pokládaly dotazovaným otevřené otázky, které dotyčným nabízely vybrat jak ze 4K, tak i z jejich partikulárních stran. Poté byly chybně preference 4K a preference jejich stran sčítány, čímž vznikl výsledek neodpovídající realitě. Naopak agentura TNS Factum zvolila uzavřené otázky, takže dotázaný mohl vybrat jen Čtyřkoalici. K. Plecítá dále uvádí, že v roce 2001 by 82 % voličů US volilo 4K jako celek a stejným způsobem by 4K volilo 74 % voličů KDU-ČSL. PLECITÁ, Klára: *Problémy s měřením stranických preferencí – příklad (Čtyř)Koalice.* Sociologický webzín, 16. 12. 2004. Dostupné z <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=194&lst=103> (13. 3. 2008) Tomáš Lebeda kritizuje také výsledky šetření agentury TNS Factum, které se hrubě lišily od skutečných volebních výsledků. PEČINKA, B.: c. d., s. 98–100.

sněmovny v roce 2002 strany lišily svým přístupem k evropské integraci. Autoři si však nemyslí, že by tato tematika vytvářela plnohodnotnou konfliktní linii.¹²⁷

B. Pečinka charakterizoval kampaň Koalice těmito slovy: „*Další zahájí závod s velkým sebevědomím, ale záhy přijde o své startovní číslo a nakonec je rád, že do cíle dokulhá*“. Podle B. Pečinky byla celá kampaň Koalice absurdní, navíc Koalice útočila na všechny strany, což bylo nevýhodné především pro US-DEU, která tak nebyla ani pravicovou, ani levicovou a ani protestní alternativou.¹²⁸ Koalice se v určitých bodech prezentovala tzv. negativní kampaní a jako jedna z prvních v České republice použila anonymní billboardy, na nichž zaútočila na opozičně-smluvní ODS a ČSSD heslem „*Volte ODS nebo ČSSD. My už se nějak domluvíme...*“ (viz *Příloha 11*).¹²⁹ Z programového hlediska byla Koalice liberální formací (přímá volba prezidenta, prohlubování evropské integrace aj.) s akcentem na sociální témata (důraz na rodiny s dětmi, podpora neziskových organizací aj.). Nadějnou iniciativou byla tzv. Brandýská deklarace, ve které se H. Marvanová a C. Svoboda zavázali k podpoře rozvoje občanské společnosti. Nicméně kandidátní listina Koalice zůstala uzavřená pro nezávislé osobnosti.¹³⁰

Tabulka 10: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2002

Strana	Hlasy v %	Počet mandátů
Česká strana sociálně demokratická	30,20	70
Občanská demokratická strana	24,47	58
Komunistická strana Čech a Moravy	18,51	41
Koalice	14,27	31

Zdroj: www.volby.cz, realizace autor

Volby do Poslanecké sněmovny v červnu 2002 skončily vítězně pro ČSSD, na druhém místě se umístila ODS, následovaná KSČM a jako poslední subjekt se do

¹²⁷ HLOUŠEK, V. – KOPEČEK, L.: c. d., s. 99–100.

¹²⁸ Tamtéž, s. 97–106.

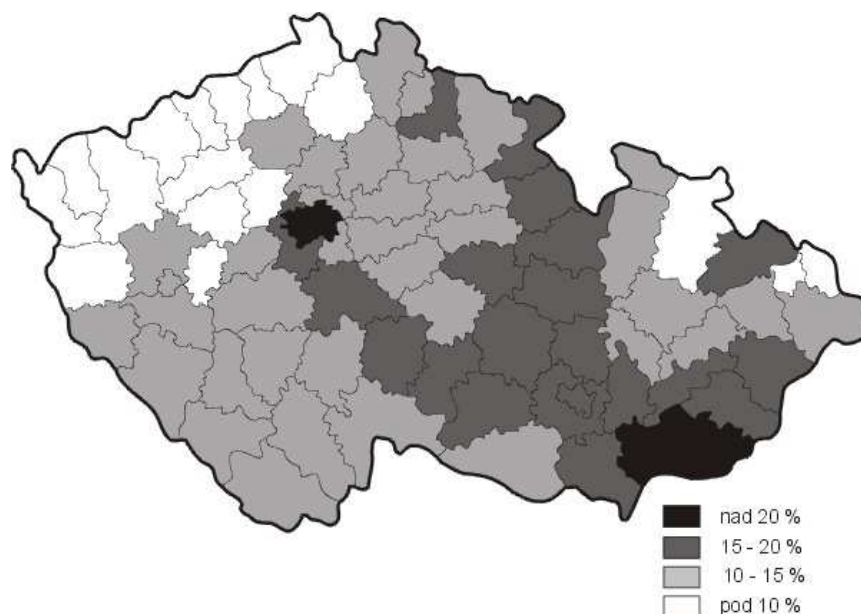
¹²⁹ Už v roce 2000 Čtyřkoalice využila negativní kampaň před krajskými a senátními volbami (viz *Příloha 12*). ŠARADÍN, Pavel: *Česká republika a Slovensko: Dvojí cesta k negativní reklamě?* In: BRADOVÁ, Eva a kol.: *Negativní kampaně a politická reklama ve volbách*. Olomouc 2008, s. 47–50.

¹³⁰ ŠARADÍN, P. a kol.: *Volby 2002. Analýza programů a výsledků ve volbách do Poslanecké sněmovny*, s. 12. Volební program Koalice dostupný z webových stránek US-DEU <http://www.us-deu.cz/index.php?typ=UEA&showid=83> (13. 3. 2009) Text Brandýské deklarace je k dispozici na http://www.cyrilsvoboda.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=142 (13. 3. 2009)

Poslanecké sněmovny dostala Koalice.¹³¹ Pravicové strany oproti předešlým volbám do Sněmovny oslabily, naopak levicové strany posílily (*Příloha 13*). Budu-li se soustředit na výsledek Koalice, tak z celkových 31 získaných křesel jich 21 obsadili kandidáti KDU-ČSL, pouze osm mandátů získala US-DEU a k celkovému počtu musíme ještě přičíst dva nestraníky.¹³² Z hlediska absolutních čísel kandidovalo za KDU-ČSL 156 uchazečů (úspěšnost byla 13,46 %), za US-DEU se ucházelo o poslanecký mandát 169 kandidátů (úspěšnost byla 4,73 %). Na otázku „Která strana v Koalici je Vám bližší?“ odpovědělo agentuře CVVM v červenci téhož roku 62,3 % respondentů (z celkových 122) ve prospěch KDU-ČSL, u 34,3 % dotázaných byla odpověď US-DEU.¹³³

Mapa1: Volební podpora Koalice 2002

Zdroj: ŠARADÍN, Pavel: *Referendum o přistoupení k EU a volební podpora politických stran v České republice*. CEPSR, 5, 2003, č. 4. Dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=179> (14. 3. 2009)

Z uvedené mapy vidíme, že těžiště podpory Koalice se nachází v „unionistické“ Praze a „křesťansko-demokratické“ jižní Moravě (vzhledem k volbám do PS PČR 1998). Oblasti s nejslabší podporou Koalice jsou identické s nejnižšími zisky obou stran ve volbách v roce 1998. Nejsilnějšími kraji v roce 2002 se staly Zlínský kraj (19,46 %) a Praha (18,46 %), nejméně hlasů Koalice získala

¹³¹ Dostupné z www.volby.cz (14. 3. 2009)

¹³² Taťána Fischerová a Svatopluk Karásek poté vstoupili do poslaneckého klubu US-DEU. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/snem.sqw?id=598&o=4> (15. 3. 2009)

¹³³ Dostupné z <http://147.231.52.119/webview/> (17. 3. 2009)

v Ústeckém (7,81 %) a Karlovarském kraji (8,85 %, zde dokonce nezískala ani jeden mandát).¹³⁴ Politický subjekt Koalice lze charakterizovat jako předvolební koalici, která vytvořila společné kandidátní listiny a měla jednotnou volební kampaň. Chyběl však jakýkoliv pokus o dlouhodobější koncepční projekt integrace těchto stran. Spolupráce byla omezena na období do červnových voleb, po kterých strany ustavily své vlastní poslanecké kluby ve Sněmovně.¹³⁵

Předseda ČSSD Vladimír Špidla byl od prezidenta pověřen sestavením vlády. Ta vznikla ze stran ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU, v Poslanecké sněmovně pak získala důvěru 101 poslanců a můžeme ji definovat jako minimálně vítěznou koalici.¹³⁶ Proevropská politika byla programovou tezí, která sbližovala koaliční vládní strany. Podle Ladislava Cabady byl liberální program US-DEU od počátku vládního období potlačen, protože US-DEU neměla šanci prosadit většinu svých programových hodnot. Proto motiv vstupu US-DEU do vlády L. Cabada definuje jako tzv. „office-seeking“, kdy cílem strany není prosadit svůj program, ale získat vládní funkce.¹³⁷

Podle Martina Přibáně¹³⁸ strana nechtěla opakovat Rumlovo rozhodnutí z roku 1998 a tím dopustit opakování nové opoziční smlouvy. Roli sehrál i fakt, že předseda ČSSD V. Špidla byl antikomunistický. Podle R. Nováka US-DEU viděla v možnosti podílet se na vládě poslední šanci, jak stranu pevně ukotvit a vybudovat členskou základnu.¹³⁹ V. Mlynář přiznal, že motivem vstupu unionistů do vlády byly posty a funkce. Šlo o poslední pokus, jak mít pod značkou „US-DEU“ šanci ovlivňovat politiku na nejvyšší úrovni. V. Mlynář kritizoval laxní přístup kandidátů US-DEU k volební kampani, protože ve většině případů křesťanští demokraté přeskočili unionisty na kandidátních listinách.¹⁴⁰ H. Marvanová kvůli vstupu strany do koalice s ČSSD rezignovala na předsednický post. Důvodem byl její nesouhlas s programovou politikou sociálních demokratů (např. rozpor ohledně státního rozpočtu, nepřímých daní a role státu

---

¹³⁴ Dostupné z www.volby.cz (14. 3. 2009)

¹³⁵ Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/organy2.sqw?o=4&k=1> (15. 3. 2009)

¹³⁶ ČERNÝ, Ondřej: *Koaliční vládnutí v České republice ve volebním období 2002–2006 (mýty a skutečné koalice v Poslanecké sněmovně)*. In: CABADA, Ladislav a kol.: *Koalice a koaliční vztahy České republiky v evropském kontextu*. Plzeň 2006, s. 86. US-DEU byla ve vládě nadhodnocena, za deset mandátů (8 + 2 poslanci bez politické příslušnosti) obsadila tři ministerská křesla.

¹³⁷ CABADA, L.: *Koaliční vládnutí v České republice – teoretická východiska v porovnání s praktickým naplněním*, s. 24.

¹³⁸ Emailová korespondence autora s Martinem Přibáněm dne 13. 3. 2009, archiv autora.

¹³⁹ Rozhovor s Robertem Novákem v Hradci Králové dne 12. 2. 2009, archiv autora.

¹⁴⁰ Rozhovor s Vladimírem Mlynářem v Praze dne 27. 2. 2009, archiv autora.

v ekonomice). Podle H. Marvanové US-DEU vstupem do vlády ztratila své voliče a jelikož její členská základna byla málo početná, strana neměla z čeho ztrácet, stejně jako „malá banka“. Měla-li strana malý počet členů, většina z nich spatřovala ve vstupu do vlády šanci získat funkce. Ve straně chyběl zmiňovaný tlak zdola, který by přiměl stranu kriticky vyhodnocovat chybná rozhodnutí, protože malá strana typu US-DEU je na své chyby daleko citlivější než větší politický subjekt. H. Marvanová navrhovala zůstat v opozici, aby preference US-DEU trvale neklesly pod 5% hladinu.¹⁴¹ Opoziční strany ODS a KSČM byly ve svém pohledu na EU rezervované. Pozice konstruktivní opozice v otázkách Evropské unie by US-DEU vyhovovala a mohla by si tím připravit lepší pozici pro volby do Evropského parlamentu o dva roky později.

Není na místě zde spekulovat, jak by se budoucnost strany vyvíjela, kdyby do vlády US-DEU nevstoupila, nicméně je možné, že by se alespoň zpomalil pád preferencí a nedošlo by k takovému úbytku členů, který nastal v následujícím roce. US-DEU citelně poznamenal rozpad Čtyřkoalice a nebyt společné předvolební kandidatury s KDU-ČSL, zřejmě by ve volbách skončila těsně okolo 5% hladiny.¹⁴² Unie svobody vždy vystupovala jako protestní strana, nejdříve vůči samotné ODS a poté proti menšinové vládě ČSSD podporované občanskými demokraty. Po volbách v roce 2002 se však strana dostala do nové, vládní role, která odčerpávala její zbylou voličskou podporu a postupně ji odsunula na okraj. Samozřejmě pozice ve vládě nebyla jedinou příčinou, ale byla jednou z těch nejmarkantnějších a naplno odhalila nedostatky, které si strana sebou nesla od počátku svého vzniku. Navíc si strana zkomplikovala startovní pozici před volbami do Evropského parlamentu o dva roky později.

3. 2 Pokles voličské podpory US-DEU po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002

Období od konce voleb do Poslanecké sněmovny do voleb do EP v roce 2004 je pro US-DEU charakteristické ze dvou hledisek: klesaly její stranické preference a docházelo k častým změnám na předsednickém postu. Trvalý propad

---

¹⁴¹ Rozhovor s Hanou Marvanovou v Praze dne 27. 2. 2009, archiv autora.

¹⁴² Podle průzkumu agentury STEM, který byl podle všeho ale dosti nepřesný, by US v prosinci 2001 získala kolem 4,4 % hlasů. Číslo je nepřesné, ale je zde zřejmá klesající tendence podpory Unie svobody. *Čtyřka i přes aféry zvyšuje náskok*. Právo, 18. 12. 2001, s. 2. (www.anopress.cz)

preferencí pod 5% hranici, zaručující vstup do Poslanecké sněmovny, byl pro stranu nebezpečný, protože je-li pokles důvěry ve stranu dlouhodobější, voliči přestanou straně důvěřovat. Šetření mohou být nepřesná, ale klesající tendence je evidentní, což je zničitelné zejména pro malé strany. Na konci roku 2002 by dalo straně hlas ve volbách do Poslanecké sněmovny jen 3,7 % voličů.¹⁴³ Po celý rok 2003 pak preference strany kulminovaly kolem tří procentních bodů.¹⁴⁴ Problémem US-DEU byly časté výměny na postu předsedy strany, pro ilustraci uvádím následující přehled.

Tabulka 11: Přehled předsedů US-DEU 1998–2004

Předseda	Období
Jan Ruml	2/98 - 12/99
Karel Kühnl	2/00 - 6/01
Hana Marvanová	6/01 - 7/02
Ivan Pilip	7/02 - 1/03
Petr Mareš	1/03 - 6/04
Pavel Němec	6/04 - 6/06

Zdroj: www.us-deu.cz, realizace autor

Je zřejmé, že strana nedokázala nalézt a dosadit do svého čela takového předsedu, který by se stal jejím skutečným lídrem a byl schopen zabránit postupné marginalizaci strany. Časté změny ve vedení mohou působit negativně na voliče, což rovněž přispívá k poklesu stranických preferencí.

3. 2. 1 Komunální a senátní volby 2002

Na podzim roku 2002 se uskutečnily komunální a senátní volby. V senátních volbách US-DEU představila 12 kandidátů, z nichž do 2. kola postoupili dva a senátorem byl zvolen jen jeden. Oproti volbám v roce 2000, ve kterých uspělo za stranu v rámci Čtyřkoalice osm kandidátů, jde o výrazný úbytek. Byl zrušen senátorský klub US-ODA a vznikl Klub otevřené demokracie

¹⁴³ *Průzkum: ODS vede, US-DEU je pod pěti procenty.* Hospodářské noviny, 19. 11. 2002, s. 3. (www.anopress.cz)

¹⁴⁴ Tento fakt vyplývá z několika šetření během roku 2003 agentur STEM, CVVM a TNS Factum. V průzkumech už se začínají objevovat i Strana zelených a Sdružení nezávislých kandidátů (SNK), které by podle agentury TNS Factum získalo až čtyři procenta ve volbách do Poslanecké sněmovny.

(KOD).¹⁴⁵ V komunálních volbách US-DEU rovněž ztratila oproti minulým volbám, nyní získala celkově 452 křesel. V Zastupitelstvu hlavního města Prahy získala strana dva mandáty (v roce 1998 v rámci 4K to bylo 11 křesel) a citelně oslabilo v zastupitelstvech statutárních měst (ze 44 na 8).¹⁴⁶

Z výsledků dvou po sobě jdoucích voleb vyplývá, že strana byla jasně od voličů upozorněna, že lidé nejsou spokojeni s její politikou. Opakuji, že faktorů, které to zapříčinily, bylo více. Strana byla vnitřně nekonzistentní, slábla její členská základna a byla součástí vládní koalice s levicovou stranou. Pro US-DEU to znamenalo, že rok a půl před volbami do Evropského parlamentu výrazně zeslábla její volební síla a tento trend dokládaly i velmi nízké stranické preference.¹⁴⁷

3. 2. 2 Volby do Evropského parlamentu 2004

Evropské volby jsou arénou, ve které mají větší šanci na úspěch menší a nové politické strany. Volby do EP se v České republice konaly v polovině vládního období a v těchto volbách vládní strany zpravidla oslabují. Pro opozici je to šance, jak vyzvat voliče, aby dali vládě jakési vysvědčení. Proto jsou evropské volby vnímány jako referendum o úřadující vládě. Výsledky tohoto druhu voleb také napovídají o zisku stran v příštích volbách prvního řádu (v ČR do voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006, tzv. FOE volby).¹⁴⁸ Z úvodních řádků této podkapitoly vyplývá, že už před samotnými volbami se unionisté nacházeli ve velmi nevýhodné pozici.

US-DEU byla autory V. Hlouškem a L. Kopečkem charakterizována jako strana, která zásadním způsobem podporuje evropskou integraci (tzv. identitní europeanismus, stejně jako Strana zelených a Evropští demokraté).¹⁴⁹ Unionisti kandidovali do voleb v koaličním projektu s menšími liberálními stranami ODA,

---

¹⁴⁵ Výsledky voleb dostupné z www.volby.cz (16. 3. 2009), senátorské kluby dostupné z http://www.senat.cz/organy/index.php?ke_dni=16.03.2009&O=7&lng=cz&par_1=K (16. 3. 2009)

¹⁴⁶ Dostupné z www.volby.cz (16. 3. 2009)

¹⁴⁷ Nepříznivé názvy novinových titulků ještě více zvýrazňovaly propad preferencí US-DEU a o to více si voliči uvědomovali, že v dalších volbách už by mohlo být riskantní volit tuto stranu, protože by mohli riskovat ztrátu hlasu. Takto byly například uvedeny články v Lidových novinách „Průzkum: Volby by vyhrála ODS, unie by do sněmovny těsně neprošla“ (22. 3. 2003) nebo v Hospodářských novinách „Průzkum: ODS vede, US-DEU je pod pěti procenty“ (19. 11. 2002).

¹⁴⁸ ŠARADÍN, P.: *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice*, s. 36, s. 149.

¹⁴⁹ HLOUŠEK, V. – KOPEČEK, V.: c. d., s. 100.

Cesta změny (CZ) a Liberální reformní strana (LiRA), který byl nazván Unie liberálních demokratů (dále také jako ULD).¹⁵⁰ Hlavními programovými prioritami koalice bylo zavedení měny Euro, změna kompetencí institucionálních orgánů EU¹⁵¹, vytvoření instituce Evropského prezidenta (kterým se měl stát Václav Havel) a úřad evropského ministra zahraničí či důraz na ochranu životního prostředí a trvale udržitelný rozvoj.¹⁵² Heslem volební kampaně se stal slogan „*Budme srdcem Evropy*“.¹⁵³ Z hodnocení volebních kampaní ostatních stran je zřejmé, že 17 mandátů z celkových 24 získaly strany, které zvolily programově spíše konzervativní přístup ke svým kampaním. Strany ODS, KSČM a NEZÁVISLÍ zdůrazňovaly obhajobu národních zájmů, kritizovaly vnitřní poměry EU a zejména kritizovaly vládu kvůli podmínkám, které vyjednala pro vstup ČR do EU.¹⁵⁴ Koalice ULD byla postižena skutečností, že US-DEU je vládní stranou, na kterou se snesla vlna kritiky z opozičního tábora. Navíc volební kampaň byla postavena na proevropských tématech, která nebyla pro rezervované české voliče (vzhledem k EU) dostatečně atraktivní.¹⁵⁵

Průzkumy stranických preferencí předpovídaly neúspěch ULD. Podle agentury STEM by v červnu liberální koalice získala 1,7 % hlasů, podle CVVM jedno procento a podle agentury SC&C dvě procenta.¹⁵⁶ Vedle ULD se v šetřeních objevila další proevropská, liberální strana Evropští demokraté (dále také jako ED), která ve volbách spojila svou spolupráci se Sdružením nezávislých kandidátů (dále také jako SNK). Celý subjekt pak nesl název SNK sdružení nezávislých a Evropští demokraté.¹⁵⁷ Preference SNK-ED se podle agentur

---

¹⁵⁰ *Unionisty povede do Evropy Rögnerová*. Hospodářské noviny, 29. 3. 2004, s. 2. (www.anopress.cz) Na kandidátní listině obsadila US-DEU první, druhé a čtvrté místo, třetí ODA a pátou CZ (první kandidát LiRA až na 13. místě).

¹⁵¹ Evropský parlament se má skládat ze dvou komor, který by byl rozhodujícím orgánem pro jmenování evropské vlády – Evropské komise.

¹⁵² Volební program ULD dostupný z

http://www.liberalnistrana.cz/show.php?co=dokumenty_uld04 (17. 3. 2009) Strana LiRA usilovala o přetvoření EU na USE (Spojené státy evropské), s čímž mj. bude kandidovat ve volbách do EP i letos v roce 2009, pod názvem Liberálové.cz. Dostupné z www.liberalove.cz (17. 3. 2009)

¹⁵³ *Volební show začala s pieroty a koláči*. MF Dnes, 27. 4. 2004, s. 99. (www.anopress.cz)

¹⁵⁴ ŠARADÍN, Pavel – BRADOVÁ, Eva: *Volební kampaň*. In: ŠARADÍN, Pavel a kol.: *Volby do Evropského parlamentu v České republice*. Olomouc 2004, s. 203–206.

¹⁵⁵ US-DEU v roce 2001 na svém webu uvedla ideový dokument „*S Uní do Unie*“, ve kterém vysvětluje své proevropské postoje. Dostupné z <http://www.us-deu.cz/index.php?typ=UEA&showid=83> (17. 3. 2009)

¹⁵⁶ ŠARADÍN, P. – BRADOVÁ, E.: c. d., s. 201.

¹⁵⁷ V roce 2006 došlo k oficiálnímu spojení SNK a ED pod názvem SNK Evropští demokraté. Dostupné z http://www.snk-ed.cz/o_nas.html (17. 3. 2009). Podotýkám, že volebním lídrem SNK-ED ve volbách do EP 2004 byl J. Zieleniec, kterého V. Mlynář označil za člověka, který stál u

pohybovaly v červnu 2004 v rozpětí pěti až 7,2 %, podle agentury SC&C dosahovaly preference v dubnu až devíti procentních bodů.¹⁵⁸

Tabulka 12: Výsledek voleb do Evropského parlamentu v roce 2004

Strana	Hlasy v %	Počet mandátů
Občanská demokratická strana	30,04	9
Komunistická strana Čech a Moravy	20,26	6
Sdružení nezávislých a Evropští demokraté	11,02	3
Křesťanská a demokratická unie-Čs. strana lidová	9,57	2
Česká strana sociálně demokratická	8,78	2
NEZÁVISLÍ	8,18	2

Zdroj: www.volby.cz , realizace autor

Výsledek voleb přinesl vítězství opoziční ODS, uspěla i druhá opoziční strana KSČM. Naopak vládní strany ve volbách propadly. Unie liberálních demokratů získala pouze 1,68 % hlasů a nezískala žádný mandát, v pořadí ji ještě přeskočila Strana zelených se ziskem 3,16 %.¹⁵⁹ Z výsledků je patrné, že SNK-ED byla jedinou proevropskou a mimovládní stranou, která uspěla a získala mandáty.

Lukáš Linek analyzoval přesuny voličů mezi volbami do Poslanecké sněmovny 2002 a volbami do EP v roce 2004 a zjistil následující: voliči Koalice z roku 2002 nejvíce podpořili v roce 2004 KDU-ČSL (21,2 %), 7,3% dalo hlas ČSSD, kolem 4 % hlasovalo pro ODS a SNK-ED. US-DEU obdržela jen 0,7 % hlasů od voličů Koalice z roku 2002. Z toho vyplývá, že voliči, kteří v roce 2002 volili US-DEU v rámci Koalice, dali ve volbách 2004 přednost spíše ODS nebo SNK-ED.¹⁶⁰ Hlasy, které SNK-ED a ULD získaly od voličů jednotlivých stran v roce 2002, dosahovaly u obou partají podobných podílů z celkového zisku (jen u SNK-ED tvořily hlasy od voličů ODS z roku 2002 větší podíl celkového součtu, konkrétně 59,6 %, v případě ULD to bylo 30,9 %). Podle L. Linka tak obě strany byly zajímavé pro podobné skupiny voličů.¹⁶¹

zrodu US, ale k této straně se už poté nehlásil (kromě již zmiňovaného podílu na tvorbě prvního programu Unie svobody v roce 1998).

¹⁵⁸ ŠARADÍN, P. – BRADOVÁ, E.: c. d., s. 201–202.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 239–240.

¹⁶⁰ LINEK, Lukáš: *Volby do Evropského parlamentu 2004 – analýza volební účasti a stranické podpory v České republice*. Sociologický ústav Akademie věd České republiky 2004, s. 58–61. Dostupné z <http://studie.soc.cas.cz/index.php3?lang=cze&shw=245> (28. 3. 2009)

¹⁶¹ Tamtéž, s. 60–61.

Z této podkapitoly vyplývá, že se potvrdil trend klesajících preferencí v podobě propadu ve volbách. Pozice US-DEU před volbami byla pro ni specifická, protože strana v předchozích volbách vystupovala jako opoziční subjekt (v případě prvních voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1998 sice byla vládní stranou, ale byla považována za výsledek protestu vůči bývalé vládní straně ODS). US-DEU kandidovala v koalici menších liberálních stran, což ale nepřispělo k většímu zisku hlasů. Porovnáme-li koalici ULD se Čtyřkoalicí, je patrné, že spolupráce se stranami ze stejného politického spektra nebyla zdaleka tak úspěšná jako spolupráce s KDU-ČSL. Liberální ideový proud fungoval v případě, když byl zkombinován s křesťanským proudem KDU-ČSL.

Dalším poznatkem z výsledku voleb je skutečnost, že v prostoru US-DEU se na pravolevé škále objevila konkurence v podobě SNK-ED, která ve volbách uspěla ziskem třech „evropských“ křesel. Unionisté tedy ztratili dominanci na pozici proevropského, liberálního subjektu a alternativy k ODS. I když US-DEU po volbách zůstala ve vládě, evropské volby hodnotím jako okamžik, kdy strana přišla o zbytek své volební síly, ztratila většinu členů a stala se marginální stranou.

Závěr

Cílem této práce bylo přispět k výzkumu vzniku a působení nových politických stran v České republice. Stanovil jsem hypotézu, že způsob, jakým politická strana vznikne, má vliv na dobu jejího relevantního působení na české politické scéně. Hypotézu jsem testoval na případu politické strany Unie svobody. Politický vývoj této strany je ideální arénou pro ověřování stanovené hypotézy, protože během šestiletého časového intervalu lze zkoumat její vznik, strmý vzestup a následně i její marginalizaci. Práce byla rozdělena do tří částí, z nichž stěžejní byla první kapitola. Zde jsem analyzoval okolnosti vzniku strany a poté proces jejího formování. Z této počáteční etapy si strana odnesla několik negativních jevů, které se postupně projeví v dalších letech její existence. Druhá kapitola se snaží dokázat, že Unie svobody byla schopna překonat své nedostatky na základě spolupráce s jinými stranami v rámci určitého koaličního projektu (Čtyřkoalice). Náplní poslední části práce je éra Unie svobody, ve které se stala vládní stranou a vystupovala jako samostatný subjekt. Naplno se projeví její nedostatky, které si nesla od počátku svého vzniku, což vedlo k sérii volebních neúspěchů a ztráty relevance v české politice. V případě Unie svobody se tak potvrdila myšlenka M. Duvergera, že strana si nese po dobu svojí existence prvky, kterých nabyla při svém vzniku.

Chtěl bych postupně uvést nejdůležitější poznatky z jednotlivých kapitol. V první části jsem zkoumal povahu Názorové platformy ODS podle anatomie substranických jednotek G. Sartoriho. To je důležité především proto, že z této platformy později vznikl poslanecký klub vznikající Unie svobody a zásadním způsobem ovlivnil celkový charakter této strany. Poslanci, kteří nesouhlasili se situací v ODS, byli vyhnáni a donuceni založit nový poslanecký klub. Sartori by tuto názorovou platformu nazval fragmentem. Za nejzávažnější problém považuji to, že fragment nevznikl na základě ideologického sporu s ODS. Jednalo se o protestní skupinu několika poslanců, kteří nesouhlasili s vnitřními poměry ve straně a požadovali, aby vedení ODS přijalo zodpovědnost za vzniklé problémy s financováním strany. Fragment ve svém středu postrádal perspektivního lídra s konstruktivní představou, jakým směrem se ubírat ve vývoji budoucí strany. Představitelé Názorové platformy ODS od počátku apelovali na slušnou a

transparentní politiku. To však nemohlo stačit na dlouhodobější konkurování občanským demokratům. Proto uvádím ideové neukotvení a absenci lídra jako hlavní nedostatky, které přenesl fragment názorové platformy na samotnou stranu Unie svobody. Tato skutečnost se zanedlouho projevila při definování stranického programu. Za nejvýznamnější programovou pasáž považuji zaměření na podporu střední třídy, protože jak se ukázalo po volbách, tato společenská třída byla těžištěm volební podpory Unie svobody. Strana se však zmlátala v ideologickém vakuu a nedokázala se vydat jedním konkrétním směrem, s nímž by se voliči mohli identifikovat. Proevropská politika v tehdejší době ještě nebyla takovým tématem, na kterém by bylo možné založit volební program a získat významnou volební podporu. Unii svobody se nepodařilo výrazněji programově odlišit od ODS, navíc voliči US a ODS si byli názorově podobní. Volební zisk Unie svobody v předčasných volbách tedy nespočíval v programové alternativě k ODS, ale v apelu na morální hodnoty. Tento efekt byl jen dočasný, dokud se situace uvnitř ODS nezměnila a preference této partaje nezačaly opět tendenčně růst.

Podle teorie M. Duvergera vznikla Unie svobody parlamentní cestou. Nejdříve bylo založeno centrum v dolní komoře parlamentu a až poté se mimo parlament vytvářela struktura strany. Organizační struktura US byla nepřehledná, špatně fungoval vertikální komunikační kanál, což se projevilo např. při vytváření kandidátních listin nebo absenci celostranické diskuse o volebním programu. To mohlo na veřejnosti způsobit pokles důvěry voličů ve stranu. Tím se dostávám ke stavu členské základny Unie svobody, která se od počátku potýkala s problémem malého počtu straníků. Pokládám to vedle ideového neukotvení a nepřítomnosti charismatického lídra za největší handicap strany, který si s sebou nese po celou svoji existenci. Unie svobody měla ambice stát se dominantní pravicovou stranou, ale už na začátku nedokázala do svých řad získat větší počet členů. Je-li členská základna početná, je vyvíjen větší tlak na vedení, které se chová politicky obezřetněji a dopustí-li se vícera závažných chyb, může být odvoláno. To u voličů vyvolává pocit, že s nimi strana neztrácí kontakt a snaží se chybná rozhodnutí napravovat. Jestliže tomu tak není, hrozí nebezpečí, že se voliči proti straně obrátí a subjekt začne dlouhodoběji ztrácet preference, což je pro menší stranu politicky velmi nebezpečné. Duverger rozděluje strany na kádrové a masové. Podle něho nejsou kádrové strany závislé na kvantitě členů, ale na jejich kvalitě. Aby však strana byla relevantním politickým hráčem po delší časový úsek, je nezbytné, aby

její členská základna byla kvantitativně početná, protože jinak dochází k problémům, o kterých jsem se už zmiňoval výše. V období politické krize v roce 1998 byla společenská poptávka po takové politické straně, která dokáže artikulovat morální hodnoty a být vítanou alternativou pro zklamané voliče. Opakuji ale, že šlo jen o dočasný efekt, který se postupem času vytratil. Unie svobody vstupovala do voleb z pozice vládní strany, ale vzhledem k ODS byla protestní stranou, která vznikla z nesouhlasu s jejím stylem vedení politiky.

Ve druhé kapitole jsem se zabýval situací po předčasných volbách v červnu 1998, která byla do jisté míry opět specifická a paradoxně pro Unii svobody nakonec výhodná. US a KDU-ČSL byly vnějšími okolnostmi (opoziční smlouvou mezi ODS a ČSSD) donuceny spolupracovat a společným projektem se vymezit proti dvěma nejsilnějším tuzemským stranám. I když návrh na projekt volebního bloku křesťanských demokratů a unionistů existoval už před těmito volbami, k jeho realizaci došlo až po nich. Pro Unii svobody byla Čtyřkoalice ideálním prostorem, ve kterém mohla existovat a aktivně se podílet na tvorbě politiky. Unii svobody se podařilo členstvím ve Čtyřkoalici eliminovat stranické nedostatky, které by jinak nebyla sama schopna odbourat. Naopak situace nastalá po rozpadu Čtyřkoalice dokazuje, že strana se sice v rámci předvolební koalice s KDU-ČSL ve volbách 2002 opět dostala do Poslanecké sněmovny a stala se vládní stranou, ale jelikož už nepůsobila v rámci žádného širšího koaličního projektu, znamenalo to de facto začátek jejího konce.

Předmětem třetí kapitoly byla poslední fáze Unie svobody – Demokratické unie, které se v práci věnuji. V této části se prokázaly negativní prvky, které vznikly na začátku vývoje strany. Stranu citelně poznamenal rozpad Čtyřkoalice, i když se jí ještě v rámci koalice s KDU-ČSL ve volbách v roce 2002 podařilo opět vstoupit do Poslanecké sněmovny. US-DEU vstoupila do vládního kabinetu s levicovou ČSSD, což mohlo způsobit další zklamání jejích voličů. Následoval pokles počtu členů strany. Klesající trend stranických preferencí potvrdily i následující komunální a senátní volby. Ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 US-DEU kandidovala v koalici se třemi malými liberálními stranami. Na rozdíl od Čtyřkoalice tento liberální koaliční subjekt ve volbách neuspěl a umocnil tak definitivní odsun strany na okraj české politické scény.

Na případu Unie svobody se mi podařilo ověřit hypotézu, že způsob vzniku strany ovlivní dobu jejího relevantního působení na politické scéně

v České republice. Dospěl jsem k myšlence, že politická existence Unie svobody spočívala v rámci určité koalice se středovou stranou, která by vykompenzovala její nedostatky. Proto tvrdím, že smyslem politické existence Unie svobody byla od začátku účast v koalici se stranou blíže k politickému středu. Nejlepším řešením by byl projekt úzké spolupráce s KDU-ČSL, která mohla Unii svobody po stránce ideové a z hlediska velikosti členské základny vhodně doplnit. Po smrti J. Luxe však chyběl lídr, který by byl schopen stmelit obě strany a dát koalici společnou vizi. Tato myšlenka se potvrdila účastí US ve Čtyřkoalici, jejímž největším nedostatkem byla absence vůdčí charismatické osobnosti, která by zabránila konfliktům, které nakonec způsobily zánik Čtyřkoalice.

Na případu Unie svobody jsem definoval nezbytné podmínky k tomu, aby byl politický subjekt schopen dlouhodoběji setrvat na scéně a být jejím vlivným politickým hráčem. Vznikne-li strana parlamentní cestou, jako např. právě US, je důležité, aby se tak stalo na základě ideového rozkolu a přesvědčení. Problematika způsobu vzniku stran a délky jejich setrvání na politické scéně se týká dalších subjektů (minulých či současných) jako ODA, Strana zelených, Demokratická strana zelených, Evropská demokratická strana, Strana svobodných občanů, Libertas.cz nebo hnutí Starostové a nezávislí. Na základě vývoje těchto stran a jejich politických cílů by bylo možné dále testovat a prohlubovat výsledky této práce.

Pracoval jsem s informacemi, které jsem získal z emailové korespondence, rozhovorů a setkání s několika bývalými členy Unie svobody. Vybral jsem členy, kteří měli ve straně odlišné názory na dané problémy. Tyto názory jsem v průběhu práce porovnával. Jsem si vědom, že jsem nebyl schopen přesně vyjádřit a vysvětlit sporné události tak, aby se s nimi ztotožnili i ostatní důležití představitelé strany. Například po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1998 nastala situace, kdy se strana rozhodovala, zda vstoupí do vlády s Milošem Zemanem či nikoliv. Existovalo by více odpovědí na otázku, zda bylo či nebylo lepší zůstat v opozici a tím dovolit ODS a ČSSD uzavřít opoziční smlouvu. Totéž by se týkalo otázky vstupu do vlády s ČSSD a KDU-ČSL o čtyři roky později. Sporný je dále zánik Čtyřkoalice, protože existuje více verzí, co bylo důvodem konce tohoto projektu. Pro posílení platnosti hypotézy by bylo užitečné zabývat se více případy politických stran, což ale nedovoluje rozsah bakalářské práce.

Prameny a literatura

PRAMENY

a) Tištěné

Ústava České republiky.

Respekt 1998.

b) Internet

Brandýská deklarace.

(http://www.cyrilsvoboda.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=142)

Čtyřka i přes aféry zvyšuje náskok. Právo, 18. 12. 2001, s. 2. (www.anopress.cz)

Desatero české liberální politiky v Evropském parlamentu.

(www.liberalnistrana.cz/show.php?co=dokumenty_uld04)

Dohoda o volební koalici pro senátní a komunální volby v listopadu 1998

uzavřená mezi KDU-ČSL, US, ODA a DEU. (www.oda.cz/clanek.asp?id=230)

DRÁBEK, Ondřej: *IVVM: Zeman ztrácí voliče, Ruml je získává.* Lidové noviny,

11. 3. 1998, s. 1. (www.anopress.cz)

DRÁBEK, Ondřej: *Jméno nové strany vyvolalo spory mezi delegáty.* MF Dnes,

19. 1. 1998, s. 3. (www.anopress.cz)

Jarní dohoda stran Čtyřkoalice ze dne 31. 3. 2001.

(<http://www.oda.cz/clanek.asp?id=521>)

Klub Rumlovy peníze nedostane. Lidové noviny, 30. 1. 1998, s. 2.

(www.anopress.cz)

Koaliční dohoda pro volby do ZHMP 8. 9. 1998. (www.oda.cz/clanek.asp?id=231)

KORECKÝ, Miroslav: *Vedení Unie svobody jmenováním lídrů popudilo regiony.*

Lidové noviny, 16. 3. 1998, s. 1. (www.anopress.cz)

KUBÍK, Jiří: *Volby v červnu jsou už i z našeho pohledu nezbytné, říká kandidát*

na šéfa unie Ruml. MF Dnes, 19. 1. 1998, s. 2. (www.anopress.cz)

KUBÍK, Jiří – CHUNDELA, Tomáš: *Předsedou Unie svobody byl zvolen Jan*

Ruml. MF Dnes, 23. 2. 1998. (www.anopress.cz)

Logo Unie svobody dráždí Klause. Lidové noviny, 19. 1. 1998, s. 20.

(www.anopress.cz)

MATYÁŠ, Josef: *Politici chtějí s voliči mluvit přímo, ne se na ně jen usmívat z billboardů*. Lidové noviny, 30. 3. 1998, s. 1. (www.anopress.cz)

Míra registrované nezaměstnanosti k 31. 12. 1998 podle NUTS 4. (<http://www.czso.cz/cz/cisla/kartog/neza1299/1298-n4.htm>)

ODS spolu se sociální demokracií ztrácí na čtyřkoalici osm procent. Hospodářské noviny, 18. 12. 2001, s. 2. (www.anopress.cz)

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. (www.psp.cz)

Platforma pro reformu strany. Hospodářské noviny, 22. 12. 1997. (www.anopress.cz)

Politické strany chystaly zbraně pro volební boj. Lidové noviny, 30. 3. 1998, s. 1. (www.anopress.cz)

Poslední průzkum: Koalice se vzdaluje komunistům. Lidové noviny, 10. 6. 2002, s. 2. (www.anopress.cz)

Pravice se na předvolební koalici nedohodla. Lidové noviny, 31. 3. 1998, s. 2. (www.anopress.cz)

Programové prohlášení Koalice - Volby 2002 (28. 3. 2002). (<http://www.us-deu.cz/index.php?typ=UEA&showid=83>)

Průzkum: ODS vede, US-DEU je pod pěti procenty. Hospodářské noviny, 19. 11. 2002, s. 3. (www.anopress.cz)

Ruml: V ODS vznikla názorová platforma. Plzeňský deník, 20. 12. 1997. (www.anopress.cz)

S Unii do Unie. (<http://www.us-deu.cz/index.php?typ=UEA&showid=83>)

Senát Parlamentu České republiky. (www.senat.cz)

SLONKOVÁ, Sabina – CHUNDELA, Tomáš: *ODA přiznala, že i ona měla falešného sponzora*. MF Dnes, 7. 2. 1998. (www.anopress.cz)

Sněm ODA doporučil volit ODS či US. Lidové noviny, 17. 6. 1998, s. 2. (www.anopress.cz)

Sociální demokraté dovolili Tošovskému vládnout. MF Dnes, 29. 1. 1998, s. 1. (www.anopress.cz)

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. (<http://www.psp.cz/eknih/1996ps/psse/stenprot/001schuz/s001004.htm>), (<http://www.psp.cz/eknih/1996ps/psse/stenprot/001schuz/>), (<http://www.psp.cz/eknih/1996ps/stenprot/018schuz/s018008.htm>)

Stanovy US-DEU. (<http://www.us-deu.cz/index.php?typ=UEA&showid=84>)

Svatováclavská čtyřkoaliční dohoda 29. 9. 1999.
 (<http://www.oda.cz/clanek.asp?id=224>)

Svatováclavská čtyřkoaliční smlouva 28. 9. 2000.
 (<http://www.oda.cz/clanek.asp?id=398>)

Těžiště Unie svobody bude v obcích. Lidové noviny, 9. 2. 1998.
 (www.anopress.cz)

Typologie okresů ČR dle nejvyššího ukončeného vzdělání obyvatel ve věku 15 a více let – Sčítání lidu, domů a bytů v ČR.
 ([http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/typologie_okresu_cr_dle_nejvyssiho_ukonceneho_vzdelani_obyvatel_ve_veku_15_a_vice_let_slodb_2001/\\$File/mapa304.jpg](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/typologie_okresu_cr_dle_nejvyssiho_ukonceneho_vzdelani_obyvatel_ve_veku_15_a_vice_let_slodb_2001/$File/mapa304.jpg))

Unie se snaží budovat stranické struktury. Lidové noviny, 19. 1. 1998, s. 3.
 (www.anopress.cz)

Unie svobody představila své logo: strom. Lidové noviny, 24. 1. 1998, s. 4.
 (www.anopress.cz)

Unionisty povede do Evropy Rögnerová. Hospodářské noviny, 29. 3. 2004, s. 2.
 (www.anopress.cz)

US a DŽJ mají nejmenší voličské jádro. Lidové noviny, 29. 4. 1998, s. 4.
 (www.anopress.cz)

V ODS vznikla názorová platforma. Hradecké noviny, 20. 12. 1997.
 (www.anopress.cz)

Virtual data library NESSTAR (<http://147.231.52.119/webview/>)

Volby v červnu jsou už i z našeho pohledu nezbytné, říká kandidát na šéfa unie Ruml. MF Dnes, 19. 1. 1998, s. 2. (www.anopress.cz)

Volební program Unie svobody 1998. (<http://www.us-deu.cz/index.php?typ=UEA&showid=83>)

Volební show začala s pieroty a koláči. MF Dnes, 27. 4. 2004, s. 99.
 (www.anopress.cz)

Výroční finanční zprávy US-DEU. (<http://www.us-deu.cz/index.php?typ=UEA&showid=88>)

www.kdu.cz

www.liberalove.cz

www.oda.cz

www.ods.cz

www.seznam.cz

www.snk-ed.cz

www.us-deu.cz

www.volby.cz

Zpráva klubu poslanců KDU-ČSL pro sjezd v roce 1999.

(http://www.kdu.cz/SJEZD/1999/sj_mater/mater_01.htm)

Žďárská dohoda stran čtyřkoalice 28. 1. 2001.

(<http://www.oda.cz/clanek.asp?id=488>)

c) Archiv autora

Emailová korespondence autora s Janem Chlubnou (vedoucí oddělení komunikace a analýz ÚK KDU-ČSL, email: chlubna@kdu.cz) dne 3. 3. 2009.

Emailová korespondence autora s Martou Šorfovou (vedoucí sekretariátu ODS, email: marta.sorfova@ods.cz) dne 3. 3. 2009.

Emailová korespondence autora s Karlem Žroutem (pracovník archívu KSČM, email: knihovnice@kscm.cz) ze dne 5. 3. 2009.

Emailová korespondence autora s PhDr. Martinem Přibáněm (bývalý poslanec ODS a Unie svobody, email: pavel.priban@seznam.cz) ze dne 13. 3. 2009.

Telefonická korespondence autora s Pavlem Fajtem (generální sekretář US-DEU, tel. č.: 605200071) ze dne 3. 3. 2009.

Setkání autora s Vladimírem Mlynářem se konal v Praze dne 27. 2. 2009. Rozhovor je zaznamenán ve formátu MP3 a k dispozici je i jeho slovní přepis. Vladimír Mlynář je bývalý ministr informatiky, poslanec a místopředseda Unie svobody.

Setkání autora s JUDr. Hanou Marvanovou se konal v Praze dne 27. 2. 2009. Rozhovor je zaznamenán ve formátu MP3 a k dispozici je i jeho slovní přepis. Hana Marvanová je bývalá poslankyně a předsedkyně Unie svobody.

Setkání a emailová korespondence autora s Mgr. Robertem Novákem se konaly 12. 2. 2009, resp. 10. 3. 2009 (email: r.novak@gjkt.cz). Robert Novák je bývalý zastupitel královéhradeckého kraje za Čtyřkoalici (člen US).

LITERATURA

- ANTOŠ, Petr: *Volby 98' ... A co dál. Pohled do politického zákulisí právě skončených voleb*. Praha, Duel 1998, 94 s.
- ČERNÝ, Ondřej: *Koaliční vládnutí v České republice ve volebním období 2002–2006 (mýty a skutečné koalice v Poslanecké sněmovně)*. In: CABADA, Ladislav a kol.: *Koalice a koaliční vztahy České republiky v evropském kontextu*. Plzeň, Aleš Čeněk 2006, s. 84–108.
- CAREY, John – REYNOLDS, Andrew: *Parties and accountable government in new democracies*. *Party Politics*, 13, 2007, č. 2, s. 255–274.
- CABADA, Ladislav: *Koaliční vládnutí v České republice – teoretická východiska v porovnání s praktickým naplněním*. In: CABADA, Ladislav a kol.: *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň, Aleš Čeněk 2006, s. 9–15.
- CABADA, Ladislav – ŠANC, David: *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň, Aleš Čeněk 2005, 223 s.
- DISMAN, Miroslav: *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum 2008, 372 s.
- DUŠEK, Tomáš: *K diskusi politiků o volební reformě: od voleb 1998 do rozhodnutí Ústavního soudu*. In: NOVÁK, Miroslav – LEBEDA, Tomáš (Edd.): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda, Aleš Čeněk 2004, s. 365–374.
- DUVERGER, Maurice: *Les partis politiques*. Paris, Librairie Armand Colin 1976, 565 s.
- FIALA, Petr: *Čtyřkoalice mezi integrací a rozpadem*. *Revue Proglas*, 12, duben 2001, č. 3. (www.cdk.cz/rp/clanky/13/komentar-ctyrkoalice-mezi-integraci-a-rozpadem/)
- FIALA, Petr – MAREŠ, Miroslav: *Unie svobody – Demokratická unie*. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1861-2004. II. Díl: období 1938–2004*. Brno, Doplněk 2005, s. 1563–1578.
- FIALA, Petr – SCHUBERT, Klaus: *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis*. Brno, Barrister&Principal 2000, 170 s.
- FIALA, Petr – STRMISKA, Maxmilián: *Teorie politických stran*. Brno, Barrister&Principal 1998, 263 s.

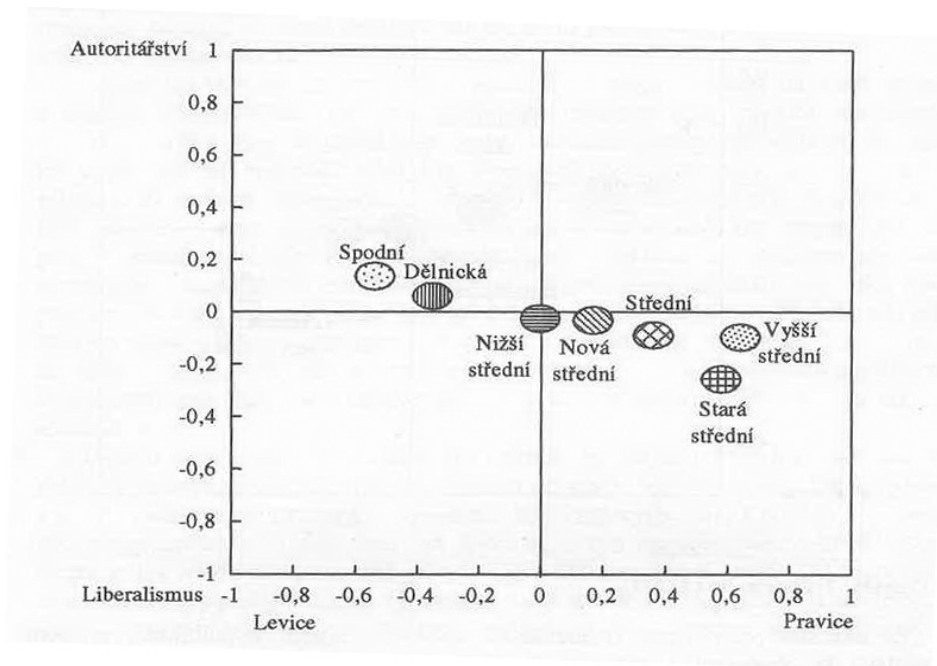
- GERRING, John: *What Is a Case Study and What Is It Good for?* American Political Science Review, 98, 2004, č. 2, s. 341–354.
- HARTL, Jan – HUK, Jaroslav – HABERLOVÁ, Věra: *Česká společnost 1998*. Praha, Management Press – STEM 1999, 103 s.
- HLOUŠEK, Vít – KOPEČEK, Lubomír: *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno, Mezinárodní politologický ústav 2004, 224 s.
- KLÍMA, Michal: *Skrytá tichá velká koalice*. Politologický časopis, 6, 1999, č. 2, s. 170–182.
- KLÍMA, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha, Radix 2003, 273 s.
- KLUSÁKOVÁ, Jana: *Jana Klusáková a Jan Ruml rozmlouvají NADORAZ o tom, co bylo, je a bude*. Praha, Argo 1998, 162 s.
- KORECKÝ, Miroslav: *K účasti ve sněmovně nevedou jenom volby*. Lidové noviny, 28. 1. 1998, s. 5. (www.anopress.cz)
- LAPALOMBARA, Joseph: *Reflections on political parties and political development, four decades later*. Party Politics, 13, 2007, č. 2, s. 141–154.
- LEBEDA, Tomáš: *Stručný přehled volebních systémů*. In: NOVÁK, Miroslav – LEBEDA, Tomáš (Edd.): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda, Aleš Čeněk 2004, s. 19–43.
- LINEK, Lukáš – PECHÁČEK, Štěpán: *K důvodům nízkého počtu členů českých politických stran*. In: MANSFELDOVÁ, Zdenka – KROUPA, Aleš (Edd.): *Participace a zájmové organizace v České republice*. Praha, SLON 2006, s. 59–80. Dostupné z www.soc.cas.cz/download/112/Linek_Pechacek_slon.pdf (6. 3. 2009)
- LINEK, Lukáš: *Volby do Evropského parlamentu 2004 – analýza volební účasti a stranické podpory v České republice*. Sociologický ústav Akademie věd České republiky 2004, 73 s. (<http://studie.soc.cas.cz/index.php3?lang=cze&shw=245>)
- MATĚJŮ, Petr: *Obnova středních tříd a její politické souvislosti*. In: VEČERNÍK, Jiří (ed.): *Zpráva o vývoji české společnosti 1989–1998*. Praha, Academia 1998, s. 205–224.
- MATĚJŮ, Petr – VLACHOVÁ, Klára: *Krystalizace politických postojů, politického spektra a role hodnot ve volebním rozhodování*. In: MATĚJŮ, Petr – VLACHOVÁ, Klára a kol.: *Nerovnost, spravedlnost, politika. Česká republika 1991–1998*. Praha, Sociální nakladatelství 2000, s. 253–300.

- McALLISTER, Ian – WHITE, Stephen: *Political parties and democratic consolidation in post-communist societies*. Party Politics, 13, 2007, č. 2, s. 197–216.
- NOVÁK, Miroslav: *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha, Sociologické nakladatelství 1997, 275 s.
- NOVÁK, Miroslav: *Typy vlád a jejich utváření: ČR v komparativní perspektivě*. In: NOVÁK, Miroslav – LEBEDA, Tomáš (Edd.): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda, Aleš Čeněk 2004, s. 311–343.
- OUTLÝ, Jan: *Strany a stát, volby a finance*. Olomouc, Periplum 2003, 132 s.
- PEČINKA, Bohumil: *Cesta na hrad*. Praha, Formát 2003, 185 s.
- PLECITÁ, Klára: *Problémy s měřením stranických preferencí – příklad (Čtyř)Koalice*. Sociologický webzin, 16. 12. 2004. (<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=194&lst=103>)
- PŠEJA, Pavel: *Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989–1998*. Brno, CDK 2005, 203 s.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií. Empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. Portál, Praha 2000, 303 s.
- SARTORI, Giovanni: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. Brno, CDK 2005, 466 s.
- SÝKORA, Jan: *Ryba smrdí od hlavy*. Britské listy, 30. 6. 2004. (<http://www.blisty.cz/2004/7/2/art18763.html>)
- ŠARADÍN, Pavel: *Česká republika a Slovensko: Dvojí cesta k negativní reklamě?* In: BRADOVÁ, Eva a kol.: *Negativní kampaně a politická reklama ve volbách*. Olomouc, Periplum 2008, s. 45–57.
- ŠARADÍN, Pavel: *Referendum o přistoupení k EU a volební podpora politických stran v České republice*. CEPSR, 5, 2003, č. 4. (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=179>)
- ŠARADÍN, Pavel: *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice*. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci 2008, 161 s.
- ŠARADÍN, Pavel (ed.): *Volby '98*. Brno, Doplněk 2000, 143 s.
- ŠARADÍN, Pavel a kol.: *Volby 2002. Analýza programů a výsledků ve volbách do Poslanecké sněmovny*. Olomouc, Periplum 2002, 119 s.

- ŠARADÍN, Pavel – BRADOVÁ, Eva: *Volební kampaň*. In: ŠARADÍN, Pavel a kol.: *Volby do Evropského parlamentu v České republice*. Olomouc, Periplum 2004, s. 179–206.
- ŠARADÍN, Pavel – ŠULÁK, Tomáš: *Krajské volby 2000. Olomoucký kraj*. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci 2001, 156 s.
- ŠULÁK, Tomáš: *Volební výsledky*. In: ŠARADÍN, Pavel (ed.): *Volby '98*. Brno, Doplněk 2000, s. 113–135.
- TABERY, Erik: *Krk, který tou hlavou kroutí*. Respekt, 11. 2. 2002. (<http://www.kdu.cz/default.asp?page=311&idr=133&IDCl=1721>)
- TABERY, Erik: *Pravice hledá společnou řeč*. Respekt, 2. 11. 2003.
- VODIČKA, Karel – CABADA, Ladislav: *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Praha, Portál 2007, 374 s.

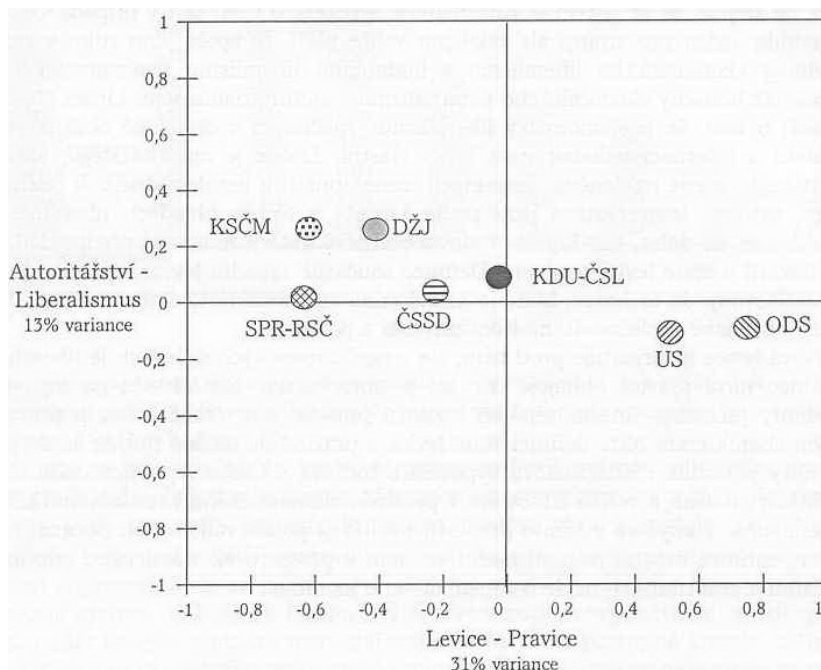
Přílohy

Příloha 1: Pozice subjektivních sociálních tříd v politickém prostoru (4/1998)

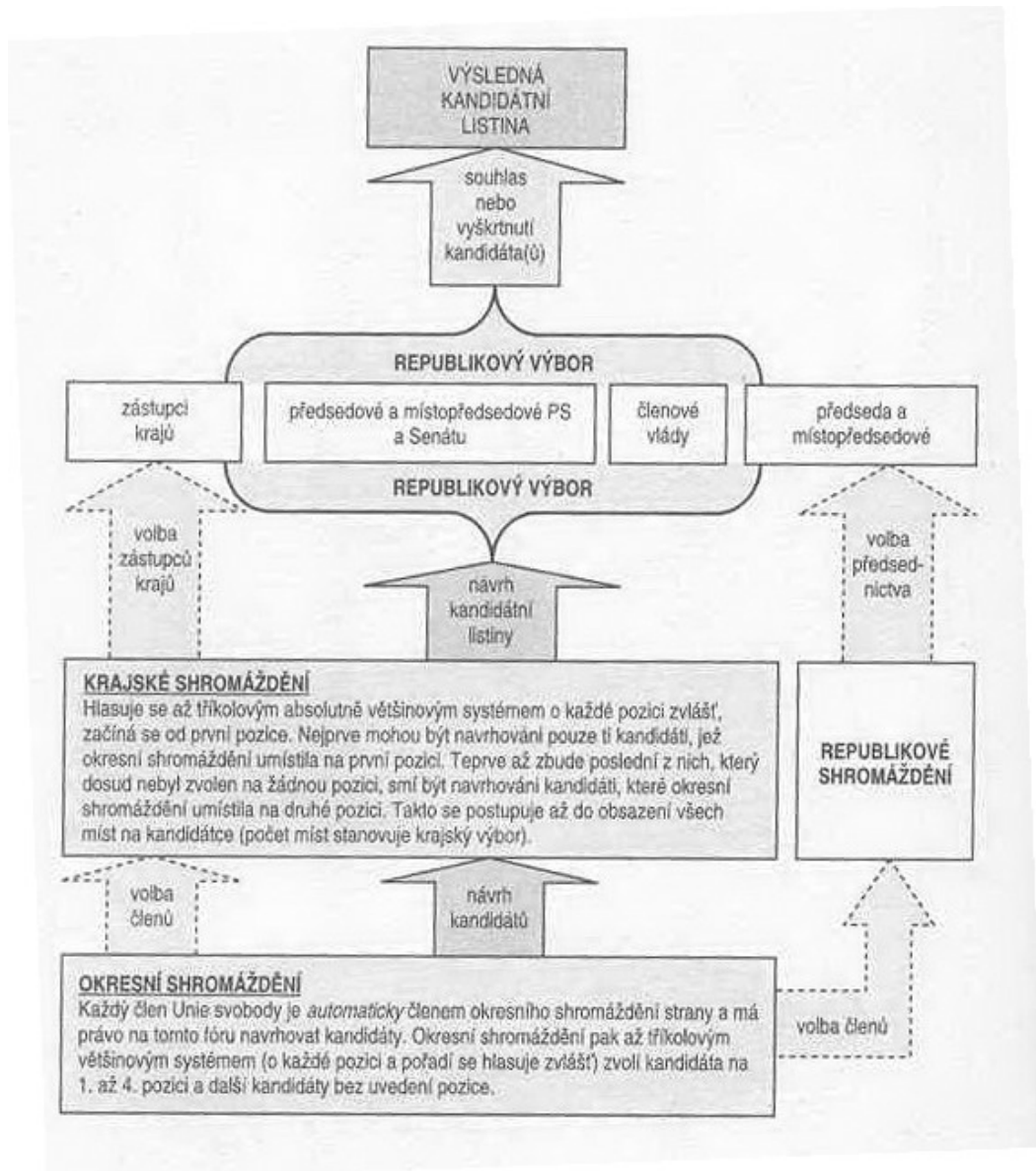
Zdroj: MATĚJŮ, Petr: *Obnova středních tříd a její politické souvislosti*. In: VEČERNÍK, Jiří (Ed.): *Zpráva o vývoji české společnosti 1989–1998*. Praha 1998, s. 220.

Příloha 2: Umístění voličů parlamentních politických stran v politickém prostoru (4/1998)

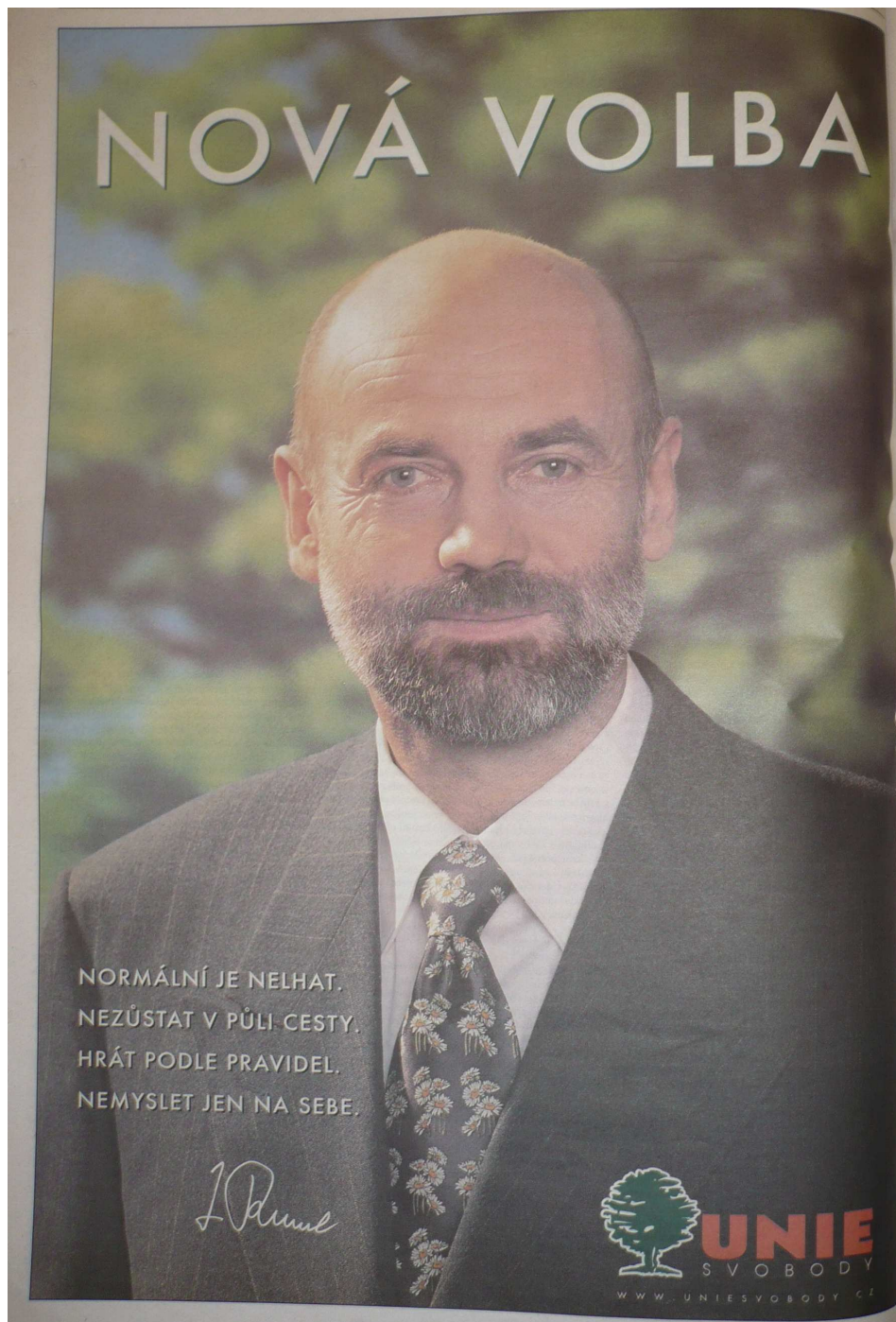
Zdroj: MATĚJŮ, Petr – VLACHOVÁ, Klára: *Krystalizace politických postojů, politického spektra a role hodnot ve volebním rozhodování*. In: MATĚJŮ, Petr – VLACHOVÁ, Klára a kol. (Edd.): *Nerovnost, spravedlnost, politika. Česká republika 1991–1998*. Praha 2000, s. 277.

Příloha 3: Organizační struktura a princip primárních voleb Unie svobody

Zdroj: OUTLÝ, Jan: *Strany a stát, volby a finance*. Olomouc 2003, s. 122.

Příloha 4: Volební plakát Unie svobody (červen 1998)

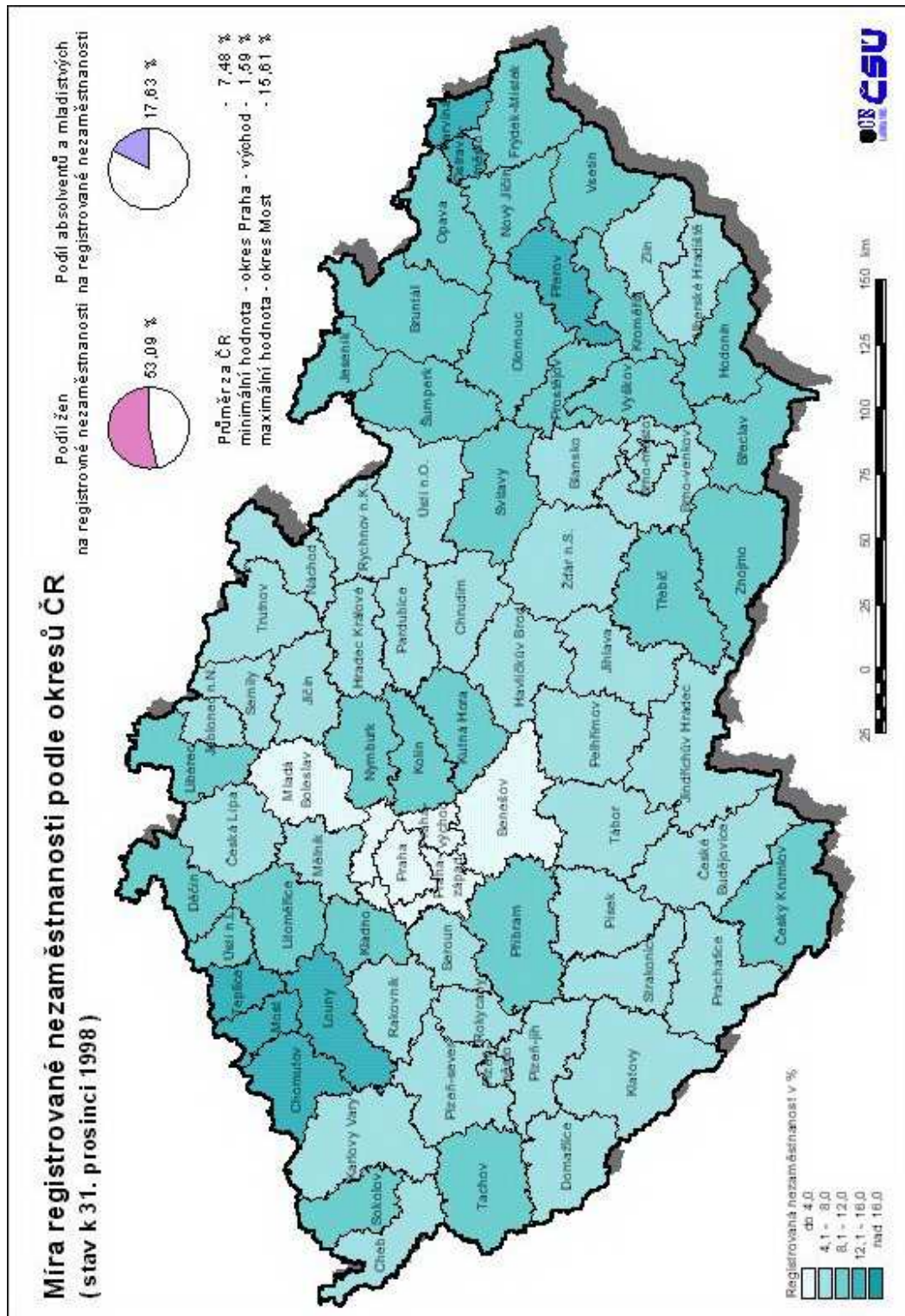

Zdroj: Respekt 8. – 14. 6. 1998

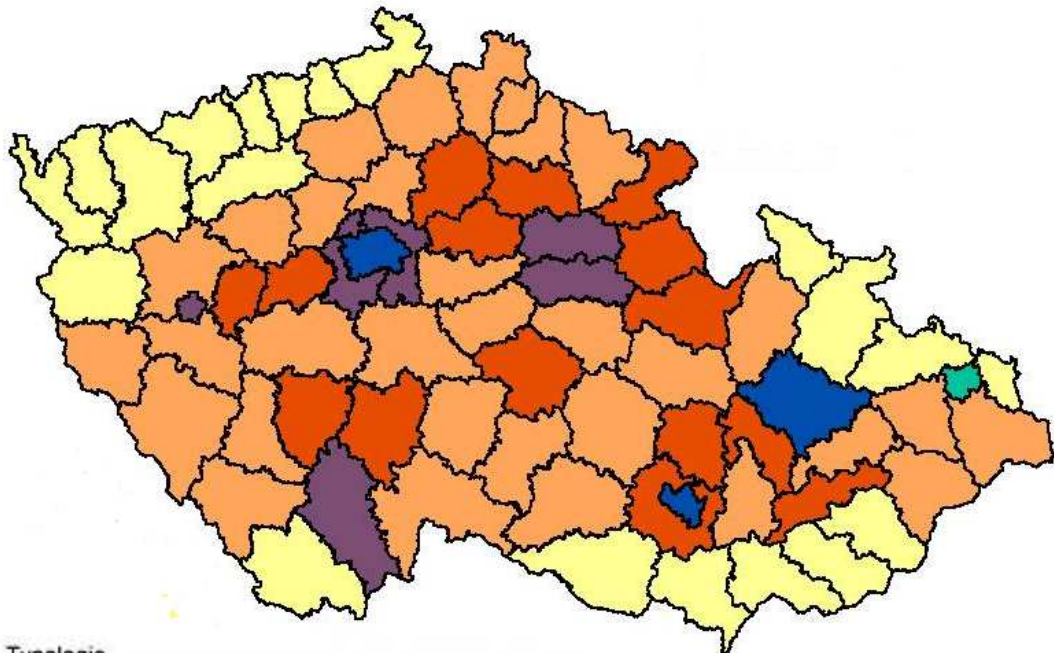

Příloha 6: Míra registrované nezaměstnanosti podle okresů ČR v roce 1998

Zdroj: <http://www.czso.cz/cz/cisla/kartog/neza1299/1298-n4.htm> (8. 3. 2008)

Příloha 7: Typologie okresů ČR dle nejvyššího ukončeného vzdělání obyvatel ve věku 15 a více let

Typologie

Nejvyšší ukončené vzdělání	Yellow	Light Orange	Dark Orange	Green	Purple	Blue
Základní, bez vzdělání a nejnižší	+	+	-	+	-	-
Střední a úplné střední	-	+	+	-	+	-
Vyšší odborné a vysokoškolské	-	-	-	+	+	+

+ procentuální zastoupení vyšší než průměr ČR
 - procentuální zastoupení nižší než průměr ČR

Zdroj: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/vybrane_mapy_ze_sldb_2001 (8. 3. 2009)

Příloha 8: Krajské koalice po regionálních volbách v roce 2000

Kraj	Koalice	Velikost koalice	Hejtman
Středočeský	4K + ODS	37/65	Petr Bendl (ODS)
Jihočeský	ČSSD + ODS + 4k + SNK	43/55	Jan Zahradník (ODS)
Plzeňský	Nez. + 4K + ODS	26/55	Petr Zimmermann (ODS)
Karlovarský	ČSSD + ODS + Mutinský	24/45	Josef Pavel (ODS)
Ústecký	ČSSD + ODS	28/55	Jiří Šulc (ODS)
Liberecký	ČSSD + ODS + 4K	28/45	Pavel Pavlík (ODS)
Královéhradecký	4K + ODS	28/45	Pavel Bradík (ODS)
Pardubický	4K + ODS	27/45	Roman Línek (KDU-ČSL)
Vysočina	ČSSD + ODS + 4K + SNK	35/45	František Dohnal (KDU-ČSL)
Jihomoravský	4K + ODS	36/65	Stanislav Juránek (KDU-ČSL)
Olomoucký	Nez. + 4K + ODS	32/55	Jan Březina (KDU-ČSL)
Zlínský	ZHN + 4K + ODS	30/45	František Slavík (KDU-ČSL)
Moravskoslezský	SNK + 4K + ODS	36/65	Evžen Tošenovský (ODS)

Zdroj: VODIČKA, Karel – CABADA, Ladislav: *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Praha 2007, s. 313-316.

Příloha 9: Nominace Čtyřkoalice na hejtmany pro regionální volby v roce 2000

Kraj	Lídr 4K
Středočeský	Antoní Podzimek (US)
Jihočeský	Jiří Vlach (US)
Plzeňský	Václav Červený (KDU-ČSL)
Karlovarský	Zdeněk Roubínek (US)
Ústecký	Jindřich Zetek (US)
Liberecký	Luděk Suchomel (US)
Královéhradecký	Vladimír Derner (KDU-ČSL)
Pardubický	Roman Línek (KDU-ČSL)
Vysočina	František Dohnal (KDU-ČSL)
Jihomoravský	Stanislav Juránek (KDU-ČSL)
Olomoucký	Vladimír Válek (US)
Zlínský	Jiří Carbol (KDU-ČSL)
Moravskoslezský	František Slavík (KDU-ČSL)

Zdroj: Dostupné na <http://www.kdu.cz/VOLBY/KRAJ/default.htm> (28. 11. 2008)

14. ledna 2000 podepsaly ODS a ČSSD tzv. „toleranční patent“, jehož cílem bylo vytvořit stabilní politické prostředí. Miroslav Novák uvádí, že samotná opoziční smlouva vedla jen k menšinové vládě ČSSD (za tiché podpory ODS), a že teprve dohoda na tolerančním patentu je známkou parlamentní koalice, následně stvrzené společným přijetím státního rozpočtu pro rok 2001.¹⁶²

Hlavním bodem tolerančního patentu je reforma, která pozměňuje základní proměnné systému poměrného zastoupení.¹⁶³ Zemi má rozdělit do 35 *volebních obvodů*, jejichž velikost (určena na základě volební účasti) se pohybuje od čtyř do osmi mandátů. Navýšením množství volebních obvodů se ale zvyšuje většinový efekt systému, protože se zároveň snižuje počet mandátů na jeden obvod. U těchto menších obvodů je důležité, jakou *volební formuli* použijeme. ODS prosazovala volební dělitel Imperiali, který by značně posílil velké strany na úkor malých. Oproti tomu ČSSD navrhovala d'Hondtův dělitel, který jen mírně upřednostňuje velké strany. Výsledkem byl kompromis v podobě tzv. modifikovaného d'Hondtova dělitele, který posiluje velké strany na úkor menších stran.¹⁶⁴ Tím se zvyšuje hodnota *přirozeného prahu*, tj. procenta hlasů umožňující straně získat jediný mandát v daném obvodu. Hodnota přirozeného prahu je závislá na velikosti obvodu (čím větší obvod, tím menší přirozený práh, tím silnější proporční efekt), poměrné velikosti stran před volbami a matematické formuli. Hlasování mělo proběhnout jen v jednom *skrutiniu*, což posilovalo disproporcionalitu systému. Další spornou záležitostí bylo zavedení aditivního kvóra, čímž by došlo k navýšení procentuální hranice, které musí koalice dosáhnout pro vstup do parlamentu. Pro dvoučlenné koalice je to 10%, pro tříčlenné 15% a pro vícečlenné 20%. Prezident Václav Havel nesouhlasil se zavedením aditivního kvóra, které podle něho odrazuje od předvolební spolupráce

---

¹⁶² DUŠEK, Tomáš: *K diskusi politiků o volební reformě: od voleb 1998 do rozhodnutí Ústavního soudu*. In: NOVÁK, Miroslav – LEBEDA, Tomáš (Edd.): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda 2004, s. 365–374.

¹⁶³ NOVÁK, Miroslav: *Typy vlád a jejich utváření: ČR v komparativní perspektivě*. In: NOVÁK, Miroslav – LEBEDA, Tomáš (Edd.): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda 2004, s. 311–343.

¹⁶⁴ Modifikovaný d'Hondtův dělitel je dílem českých zákonodárců, konkrétně sociálně-demokratického poslance Zdeňka Koudelky. Jde o stejný princip jako u obyčejné d'Hondtovy formule, s tím rozdílem, že se nezačíná dělit číslem 1, ale číslem 1,42. LEBEDA, Tomáš: *Stručný přehled volebních systémů*. In: NOVÁK, Miroslav – LEBEDA, Tomáš (Edd.): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda 2004, s. 19–43.

a porušuje tím volnou soutěž politických stran.¹⁶⁵ Ústavní soud 24. ledna 2001 většinu důležitých změn volebního zákona zrušil. Důvodem bylo zavádění většinových principů, které jsou v rozporu s proporcionalitou českého volebního systému.¹⁶⁶

---

¹⁶⁵ DUŠEK, T.: c. d., s. 365–374.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 374.

Příloha 11: Billboard Koalice před volbami do Poslanecké sněmovny (2002)¹⁶⁷

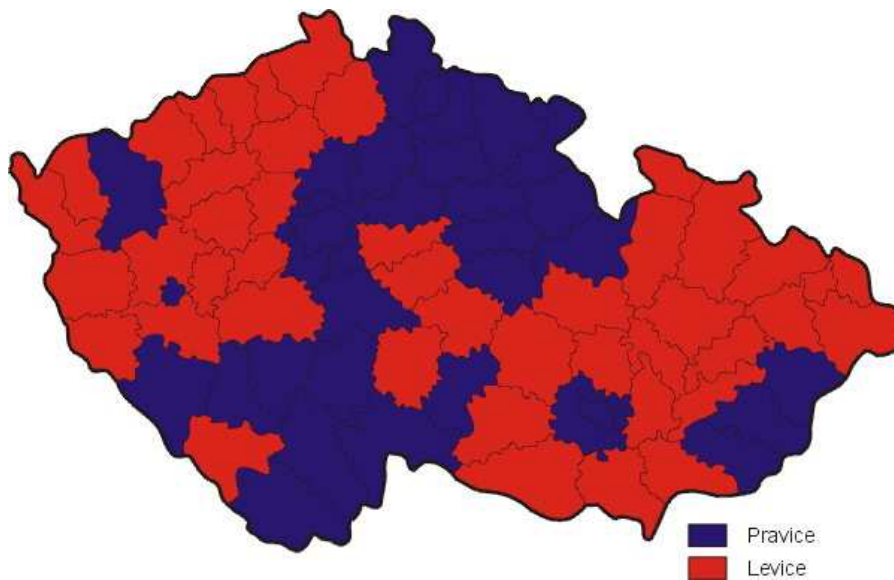
Příloha 12: Vybrané negativní prvky kampaně Čtyřkoalice před krajskými a senátními volbami (2000)

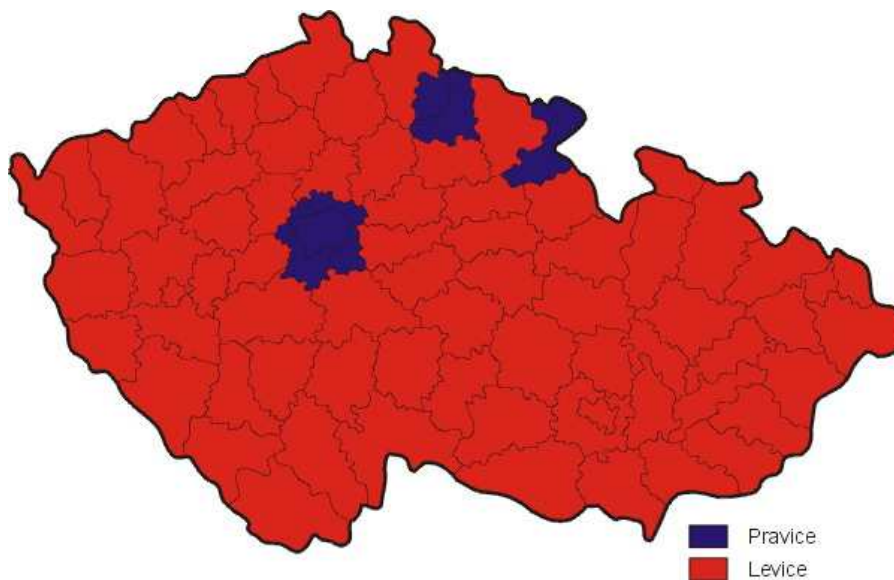
¹⁶⁷ Obrazová příloha 11 a 12 vyhledána na serveru www.seznam.cz

Příloha 13: Poměr vítězství levice a pravice ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1998 (I) a 2002 (II)

I)

II)

Zdroj: ŠARADÍN, Pavel: *Referendum o přistoupení k EU a volební podpora politických stran v České republice*. CEPSR, 5, 2003, č. 4. Dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=179> (14. 3. 2009)

Abstrakt

Tématem práce je analýza vzniku a vývoje politické strany Unie svobody od svého založení na začátku roku 1998 do evropských voleb v roce 2004. Ověřuji hypotézu, že způsob, jakým politická strana vznikne, má vliv na dobu jejího relevantního působení na české politické scéně. Unie svobody byla založena poslanci ODS, kteří nesouhlasili se situací uvnitř strany a rozhodli se opustit její poslanecký klub. Během několika málo měsíců se strana zformovala, v předčasných volbách v roce 1998 uspěla a dostala se do Poslanecké sněmovny. Z tohoto počátečního období si však odnesla několik negativních jevů, které v dalších letech snižovaly její schopnost uspět ve volbách. Ve volebním období 1998–2002 byla Unie svobody opoziční stranou v rámci projektu Čtyřkoalice, kterému se podařilo uspět ve dvou senátních a jedněch krajských volbách. Půl roku před volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2002 se Čtyřkoalice, ač byla favoritem voleb, rozpadla a dále pokračovala jen Koalice ve složení Unie svobody a Křesťanská a demokratická unie – Čs. strana lidová. Koalici se podařilo vstoupit do Poslanecké sněmovny, posléze křesťanští demokraté a unionisté dokonce uzavřeli vládní koaliční smlouvu s Českou stranou sociálně demokratickou. Od rozpadu Čtyřkoalice však samotná Unie svobody tendenčně ztrácela voličské preference, což se výsledkově projevilo v několika následujících volbách až do roku 2004, kdy se konaly volby do Evropského parlamentu. Strana ztratila svůj počáteční potenciál, kdy aspirovala na to stát se novou dominantní stranou pravického spektra, ale která už za šest let postrádala veškerou svoji původní volební sílu a stala se marginální stranou české politiky.

Klíčová slova: vznik politických stran, Unie svobody, Čtyřkoalice, dočasná volební síla

Abstract

This paper focuses on the political life of the party Union of Freedom (US) since its foundation in 1998 till 2004 when election to European Parliament took place in the Czech Republic. I verify the hypothesis that the way, how the party is established, has an impact on the future life of a political party and influences its length of being a relevant political player in the Czech political arena. The Union

of Freedom was established in the Chamber of Deputies by M.P.s of the Civic Democratic Party (ODS) who criticized the situation in the ODS at the time. The problem is that the Union of Freedom was not created as a result of ideological clashes but rather as a result of criticism of financial breakdown of the ODS and of antipathy against ODS' chairman. The core problem is that the Union of Freedom lacked clear ideology that could make the party different from ODS. Secondly the Union of Freedom was not ruled by true charismatic leaders who could give the party clear message about the direction and political path of the party. According to these negative elements, the Union of Freedom was not able to build a stronger membership base. During the era of the Quad Coalition (Čtyřkoalice), in which the Union of Freedom participated, the party managed to eliminate its negative points thanks to being a part of a broader political project like the Quad Coalition was. However, in 2002 this coalition broken up and after the election to the Chamber of Deputies the party entered the government led by social democrats (ČSSD). In the period from 2002 to 2004 the negative points from the beginning of the party emerged in a full range. So the party lost its electoral potential and power and six years after its foundation the party became a marginal political subject.

Key words: foundation of political parties, the Union of Freedom, The Quad Coalition, temporary electoral power

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Ondřej Koutník
Název katedry a fakulty:	Politologie a evropská studia, Filozofická fakulta
Název práce:	Vznik a vývoj politické strany Unie svobody v letech 1998–2004
Vedoucí práce:	Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.
Rok obhajoby:	2009

Počet znaků:	154 307 (včetně mezer)
Počet příloh:	13
Počet titulů použité literatury a pramenů:	111
Klíčová slova:	vznik politických stran, Unie svobody, Čtyřkoalice, dočasná volební síla
Anotace práce:	<p>Tématem práce je analýza vzniku a vývoje politické strany Unie svobody od svého založení na začátku roku 1998 do evropských voleb v roce 2004. Ze svého počátečního období si strana odnesla několik negativních jevů, které v dalších letech snižovaly její schopnost uspět ve volbách. Ve volebním období 1998–2002 byla Unie svobody součástí úspěšného politického projektu Čtyřkoalice. Po jeho rozpadu však strana postupně ztrácela svůj počáteční potenciál, kdy aspirovala na to stát se novou dominantní stranou pravicového spektra, ale která už za šest let postrádala veškerou svoji původní volební sílu a stala se marginální stranou české politiky.</p>

